

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΔΟ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ποδηλατικός και Περιπατητικός
τουρισμός στην Διεθνή και Ελληνική
τουριστική αγορά**

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ : ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δρ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ**

**ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013
ΠΑΤΡΑ**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πάτρας στο τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων. Στόχος αυτής της πτυχιακής είναι η μελέτη του ποδηλατικού και του περιπατητικού τουρισμού που αναπτύσσονται πλέον παγκοσμίως καθώς και της επίδρασης που ασκούν τα είδη μονοπατιών και δρόμων κρασιού στην ανάπτυξη των περιοχών που τα διαθέτουν.

Θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Ελλήνων Ορειβατών Πάτρας κ. Τάσο Μπούσια που με τη συνέντευξη που παραχώρησε και την πολύτιμη καθοδήγησή του πραγματοποιήθηκε η έρευνα για το τελευταίο τμήμα της εργασίας, τη μελέτη για το Εθνικό Μονοπάτι 31.

Επίσης, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στα απλά μέλη του συλλόγου που με βόηθησαν να συνειδητοποιήσω την ουσία της πεζοπορίας και της ποδηλασίας μέσα στη φύση, η οποία δεν έγκειται τόσο στην τουριστική ανάπτυξη που δημιουργούν αλλά στην εξύψωση του σώματος και κυρίως του νου.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τον κ. Απόστολο Χρονόπουλο, προϊστάμενο του τμήματος Προγραμματισμού Τουριστικής Ανάπτυξης, στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού για τη συνεργασία και τις πληροφορίες που παρείχε.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κύριος στόχος της εργασίας αυτής είναι να περιγράψει τον ποδηλατικό και περιπατητικό τουρισμό καθώς και την ανάπτυξή τους παγκοσμίως. Ακόμη, μελετά πολυάριθμα μονοπάτια και δρόμους κρασιού και ερευνά κατά πόσο συμβάλλουν στην ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες υπάρχουν.

Για να γίνει κατανοητός ο βαθμός ανάπτυξης των δύο τουριστικών μορφών θα αναφερθούν έρευνες που αφορούν τις Ευρωπαϊκές χώρες και περιοχές του Καναδά. Αναφορά θα γίνει και για την Ελλάδα χωρίς όμως στατιστικά στοιχεία. Επίσης, για την κατανόηση της επίδρασης που ασκούν τα μονοπάτια και οι δρόμοι κρασιού στην τουριστική ανάπτυξη των περιοχών που τα διαθέτουν θα γίνει έρευνα για την ανάπτυξη των χωριών που συναντώνται κατά τη διάρκεια της διαδρομής του Εθνικού Μονοπατιού 31, το οποίο έχει ως αφητηρία την Πάτρα και καταλήγει στην Αρχαία Ολυμπία.

Τα αποτελέσματα από τις έρευνες για τις δύο εναλλακτικές μορφές τουρισμού δείχνουν ότι η ανάπτυξή τους έχει ανοδική πορεία που αποφέρει έσοδα πολλών εκατομμυρίων, ειδικά στις χώρες που τις προωθούν. Ο βαθμός ανάπτυξης μπορεί να διαφοροποιείται ανά χώρα ενώ τα οικονομικά οφέλη ταυτόχρονα παραμένουν σημαντικά. Στην Ελλάδα η ανάπτυξη του ποδηλατικού και περιπατητικού τουρισμού είναι μικρότερη καθώς ακόμη δεν υποστηρίζονται από κρατικούς φορείς. Πάντως, τα αποτελέσματα της μελέτης στο Εθνικό Μονοπάτι 31 δείχνουν ότι παρ'όλο που τα περισσότερα χωριά είναι ορεινά και αραιοκατοικημένα λόγω του τουρισμού που δημιουργεί το μονοπάτι διαθέτουν πλέον τουριστικά καταλύματα και επιχειρήσεις εστίασης που υπό άλλες συνθήκες δε θα μπορούσαν να υφίστανται.

Λέξεις κλειδιά: τουρισμός, ποδήλατο, μονοπάτι, περιήγηση, περιπατητικός, οινοτουρισμός, δρόμος κρασιού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	II
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	V
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	1
1.1 ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	1
1.2 Ο ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	3
1.2.1 Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ποδηλατικών Διαδρομών EuroVelo.....	3
1.2.2 Ελβετικό Δίκτυο Veloland.....	6
1.2.3 Ο ποδηλατικός τουρισμός και η οικονομία των Ευρωπαϊκών κρατών.....	8
1.3 Ο ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ.....	10
1.4 Ο ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ....	14
2.1 ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	14
2.2 Ο ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ.....	15
2.3 Ο ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ.....	21
3.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ.....	21
3.2 ΣΗΜΑΝΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ.....	21
3.3 ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΝ.....	24
3.3.1 Μονοπάτι E1.....	24
3.3.2 Μονοπάτι E2.....	25
3.3.3 Μονοπάτι E3.....	26
3.3.4 Μονοπάτι E4.....	26
3.3.5 Μονοπάτι E5.....	28
3.3.6 Μονοπάτι E6.....	28
3.3.7 Μονοπάτι E7.....	29
3.3.8 Μονοπάτι E8.....	30
3.3.9 Μονοπάτι E9.....	31
3.3.10 Μονοπάτι E10.....	31
3.3.11 Μονοπάτι E11.....	32
3.3.12 Μονοπάτι E12.....	33
3.4 ΕΘΝΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ.....	33
3.5 ΤΟΠΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ.....	36
3.5.1 Ορισμός.....	36
3.5.2 Μονοπάτι της Πρώτης (Παγγαίο, Ν. Καβάλας).....	36
3.5.3 Από την Χώρα της Τήνου έως τον Αρνάδο , Ν. Κυκλάδων.....	36
3.5.4 Βυθός Αηλιάς, Ν. Κοζάνης (Βόιο).....	38

3.5.5 Φαράγγι της Σαμαριάς (Κρήτη).....	38
3.5.6 Θεοδώριανα - Καταρράκτες Σούδα (Ν. Άρτας).....	39
3.5.7 Γεράνεια, Ν. Κορινθίας.....	40
3.6 ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΡΑΣΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	43
4.1 ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ.....	43
4.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΟΜΩΝ ΚΡΑΣΙΟΥ.....	43
4.2.1 Οινοτουρισμός στη Βόρεια Ελλάδα.....	44
4.2.2 Οινοτουρισμός στην Κεντρική Ελλάδα.....	46
4.2.3 Οινοτουρισμός στην Πελοπόννησο και τα νησιά Ιονίου.....	48
4.2.4 Οινοτουρισμός στα νησιά του Αιγαίου.....	49
4.2.5 Οινοτουρισμός στην Κρήτη.....	51
4.3 ΑΝΟΙΧΤΕΣ ΠΟΡΤΕΣ.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ 31.....	54
5.1 ΟΙ 11 ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ.....	54
5.2 ΟΙ ΟΡΕΙΝΟΙ ΟΓΚΟΙ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ.....	56
5.3 ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΝΩ ΒΛΑΣΙΑ – ΛΑΜΠΕΙΑ.....	58
5.4 ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΛΑΜΠΕΙΑ – ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ.....	59
5.5 ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ 31.....	59
5.6 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΟΥ.....	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	65
ΕΛΛΗΝΙΚΗ (ΒΙΒΛΙΑ).....	65
ΕΛΛΗΝΙΚΗ (ΑΡΘΡΑ).....	65
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ (ΑΡΘΡΑ).....	65
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	66

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια η σημαντικότητα του τουρισμού έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη επιστημονικού λόγου που μελετά την πορεία και τα χαρακτηριστικά του. Κύρια αναζήτηση είναι οι επιπτώσεις που δημιουργεί κυρίως στην ανάπτυξη του κάθε τόπου αλλά και την επίδραση που ασκεί στο φυσικό περιβάλλον και στον πολιτισμό. Ο τουρισμός παγκόσμια αποτελεί μοχλό οικονομικής ανάπτυξης που όμως αποδεικνύεται καταστροφικός για τη ρύπανση του εδάφους, της ατμόσφαιρας, των θαλασσών ενώ εξαντλούνται οι φυσικοί πόροι (Βαρβαρέσος, 2000).

Αντίδοτο καλείται να είναι ο εναλλακτικός τουρισμός που διαθέτει δύο κύριες μορφές τον ποδηλατικό και τον περιπατητικό τουρισμό. Μέσα από αυτές παρέχεται η ευκαιρία στους ταξιδιώτες να γνωρίσουν τη φύση, να ανακαλύψουν τον πολιτισμό των τόπων που επισκέπτονται, να γνωρίσουν ακόμη και τις πιο μικρές ιδιαιτερότητές τους και ταυτόχρονα να προστατεύσουν το περιβάλλον. Είναι γεγονός ότι ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία η στροφή εκατομμυρίων τουριστών στις συγκεκριμένες τουριστικές μορφές έχει τραβήξει την προσοχή των κρατικών φορέων παγκοσμίως ώστε πλέον να τις υποστηρίζουν και να τις προωθούν.

Ο ποδηλατικός τουρισμός, ο πλέον ανερχόμενος κλάδος θεματικού τουρισμού ειδικά στην Ευρώπη, αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία για τις τουριστικές επιχειρήσεις καθώς προσφέρει νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη σε ένα κοινό που διακρίνεται για το υψηλό κοινωνικοοικονομικό προφίλ του. Αυτή η τουριστική αγορά είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένη και δείχνει να συμβάλλει στη θετική αντιμετώπιση του προβλήματος της εποχικότητας της ζήτησης ενώ απαιτεί σημαντική επένδυση για την επέκταση και τη βελτίωση των έργων υποδομής.

Ο περιπατητικός τουρισμός δημιουργεί και αυτός προσοδοφόρο τουριστικό προϊόν. Μόνο στην Ευρώπη έχει εκατομμύρια 'ζηλωτές'. Κι αυτός με τη σειρά του για να αναπτυχθεί απαιτεί επένδυση για τη δημιουργία κατάλληλων μονοπατιών οργανωμένων ή όχι με εύκολη ή δύσκολη πρόσβαση.

Η μελέτη αυτή σκοπό έχει να περιγράψει τον περιπατητικό και τον ποδηλατικό τουρισμό που έχει αναπτυχθεί σε Ευρωπαϊκές χώρες, σε περιοχές του Καναδά και στην Ελλάδα να επισημάνει την οικονομική αξία τους καθώς και τα τεράστια οφέλη για διάφορες κατηγορίες επιχειρήσεων. Επίσης, να περιγράψει τα δίκτυα ποδηλατικών διαδρομών και τα δίκτυα μονοπατιών που έχουν δημιουργηθεί διεθνώς, τα οποία αποδεικνύουν τόσο την αποδοχή των συγκεκριμένων τουριστικών μορφών από την πλευρά των τουριστών, όσο και τη σημαντικότητά τους για τα κράτη.

Ακόμη, γίνεται λεπτομερής περιγραφή διάφορων τοπικών μονοπατιών στην Ελλάδα με αναφορά στις τουριστικές επιχειρήσεις που υπάρχουν στις περιοχές γύρω από αυτά ώστε να γίνει αντιληπτό γενικά πως συσχετίζεται η ύπαρξη των μονοπατιών με την ανάπτυξη επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, γίνεται μελέτη των Ελληνικών δρόμων κρασιού που έλκουν επισκέπτες από τις χώρες όλου του κόσμου με στόχο την οινική διαπαιδαγώγησή τους. Αναφέρονται αναλυτικά οι περιοχές που διαθέτουν αμπελώνες και προσελκύουν τον οινοτουρισμό, όπως επίσης και τα αξιοθέατα που διαθέτουν και αποτελούν πρόσθετο λόγο επιλογής των συγκεκριμένων προορισμών από τους ταξιδιώτες. Έτσι, κατανοείται η σημασία που έχουν, όπως και τα μονοπάτια, για την τουριστική ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες υπάρχουν.

Τέλος, ερευνάται το Εθνικό Μονοπάτι 31 με αφετηρία την Πάτρα και προορισμό την

Αρχαία Ολυμπία. Αναφέρονται αναλυτικά οι διαδρομές και οι επιχειρήσεις που συναντώνται στα χωριά κατά τη διάρκεια τους και αναλύεται η ανάπτυξή τους. Γίνεται έτσι αντιληπτή και ερευνητικά η ανάπτυξη των περιοχών ως απόρροια της ύπαρξης του μονοπατιού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 Το εννοιολογικό πλαίσιο του ποδηλατικού τουρισμού

Ο ποδηλατικός τουρισμός αποδεικνύεται τα τελευταία χρόνια μία αναπτυσσόμενη και σημαντική δύναμη στην τουριστική αγορά που έχει τη δυνατότητα να προσφέρει οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη στις χώρες που αναπτύσσεται. Στο παρελθόν αυτή η μορφή τουρισμού δεν ήταν σημαντική για τους τουριστικούς συλλόγους, τους ξενοδόχους, τα πρακτορεία μεταφορών και όσους εμπλέκονται στην τουριστική βιομηχανία. Θεωρούσαν πως οι ποδηλάτες τουρίστες δεν ανήκαν στην κατηγορία που θα τους απέφερε κέρδη. Τα πρακτορεία μεταφορών θεωρούσαν τη μεταφορά ποδηλάτων ως μια ταλαιπωρία χωρίς κανένα όφελος για αυτούς. Αυτή η εσφαλμένη αντίληψη εμπόδισε την ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού. Αντίθετα, ολοένα και περισσότερο ο τουριστικός κλάδος αναγνωρίζει τη σημαντικότητα του (One Street Organization).

Τι είναι όμως ο ποδηλατικός τουρισμός; Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού έχει οριστεί ποικιλοτρόπως τόσο από ακαδημαϊκούς όσο και από κυβερνητικούς οργανισμούς με ορισμούς που άλλοτε είναι πιο περιοριστικοί και άλλοτε όχι. Για παράδειγμα σύμφωνα με την Επιτροπή Τουρισμού της Νότιας Αυστραλίας (2002) ο ποδηλατικός τουρισμός είναι *“οποιοδήποτε ταξίδι αναψυχής που περιλαμβάνει μία ή και περισσότερες διανυκτερεύσεις μακριά από το σπίτι και κατά το οποίο η ποδηλασία γίνεται ως δραστηριότητα ή ως μέσο για την μεταφορά του ταξιδιώτη”*. Σύμφωνα με τον Ritchie (1998) ποδηλάτης τουρίστας θεωρείται το άτομο που παραμένει μακριά από τη χώρα του ή το σπίτι του για τουλάχιστον εικοσιτέσσερις ώρες ή ένα βράδυ, για διακοπές ή ταξίδι αναψυχής και για τον οποίο το ποδήλατο ως μέσο μεταφοράς είναι αναπόσπαστο κομμάτι σε όλο αυτό το διάστημα. Επίσης, αν και στον ποδηλατικό τουρισμό συμπεριλαμβάνονται οι οργανωμένες εκδρομές, η πλειοψηφία των ποδηλατικών εκδρομών πρέπει να είναι κατά τον Beioley (1995) ατομικά οργανωμένες εκδρομές όπου τα άτομα χρησιμοποιούν τα δικά τους ποδήλατα, σχεδιάζουν τη διαδρομή τους και βρίσκουν μόνοι το κατάλυμά τους. Είναι ξεκάθαρο πως ανάμεσα στους ορισμούς που δίνονται για την εναλλακτική μορφή του ποδηλατικού τουρισμού υπάρχουν ποικίλες αποκλίσεις. (P.Faulks, B.Ritchie, M.Flucker, 2007).

Από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει διαφωνία για τα αίτια της ανάπτυξης του ποδηλατικού τουρισμού ανά τον κόσμο. Αρκετοί παράγοντες είναι υπεύθυνοι για αυτήν την ανάπτυξη και οι κυριότεροι θεωρούνται οι εξής:

- Οι ποδηλάτες τουρίστες ανήκουν συχνά σε υψηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο σε σχέση με τους περισσότερους τουρίστες.
- Οι τουρίστες αναγνωρίζουν το ποδήλατο ολοένα και περισσότερο ως ένα μέσο που είναι καλό για την υγεία τους καθώς και την απόλαυση ενός αργού και στοχαστικού ταξιδιού.
- Οι επιχειρηματίες τουριστικών καταλυμάτων αναγνωρίζουν το δυνητικό κέρδος από πελάτες που διανυκτερεύουν μόνο για μία βραδιά.
- Πολλά προγράμματα με χάρτες και διαδρομές έχουν δημιουργηθεί.

- Τα πρακτορεία που αναλαμβάνουν μεταφορά ποδηλάτων απολαμβάνουν αύξηση στην επιβατική τους κίνηση.
- Η ποδηλατική βιομηχανία έχει κατανοήσει το δυνητικό κέρδος από αυτήν την κατηγορία ταξιδιωτών και για αυτό προσφέρει εξοπλισμό υψηλής ποιότητας.
- Οι ποδηλάτες αθλητές επιλέγουν να ταξιδεύουν με ποδήλατο σε ελκυστικά μέρη στα οποία μπορούν να εκπαιδευτούν.

Έτσι, ο ποδηλατικός τουρισμός σταθερά μεταβάλλεται από μία παράξενη δραστηριότητα λίγων ποδηλατών ακτιβιστών σε ένα κυρίαρχο ρεύμα ευκαιρίας για αναψυχή. Λόγω της αυξανόμενης ζήτησης υψηλής ποιότητας εξοπλισμού, κατάλληλων καταλυμάτων και καλών υποδομών ποδηλασίας, τα τελευταία δέκα έως δεκαπέντε χρόνια έχει αρχίσει σιγά-σιγά να αφυπνίζεται μία αγορά που πριν “κοιμόταν” (One Street Organization).

Γίνεται, λοιπόν, εύκολα κατανοητό πως τα οφέλη από την ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού είναι άφθονα και πολύ σημαντικά τόσο για την οικονομία των τοπικών κοινοτήτων, όσο και για την οικονομία μιας χώρας στο σύνολό της. Τα έσοδα από τον ποδηλατικό τουρισμό αποτελούν δισεκατομμύρια ευρώ πλέον για αρκετές χώρες. Οι επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό αυξάνουν τα έσοδά τους, αυξάνονται οι θέσεις εργασίας που προσφέρουν ενώ δίνεται η δυνατότητα και στις μικρές επιχειρήσεις να εμπλακούν στην ανάπτυξη των τοπικών στοιχείων του τουρισμού και στις τοπικές αρχές να επιδείξουν πρωτοβουλίες για τον αειφόρο τουρισμό (Θοδωρής Κουμέλης, 2012). Τα πλεονεκτήματα, όμως, δεν περιορίζονται στον οικονομικό τομέα αλλά αγγίζουν και άλλους τομείς. Ο ποδηλατικός τουρισμός αίρει την εποχικότητα, είναι φθηνότερος από άλλα είδη τουρισμού ενώ επιτρέπει μία καλύτερη γνωριμία και επικοινωνία με τον περιβάλλοντα χώρο, τα αξιοθέατα, τη φύση καθώς και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Βελτιώνει τη φυσική κατάσταση και υγεία, είναι πιο περιπετειώδης, ενώ η επαφή με το φυσικό περιβάλλον προσφέρει ευεξία και ξεκούραση.

Ο ποδηλατικός τουρισμός θεωρείται κυρίως τουρισμός της υπαίθρου. Η ηλικιακή ομάδα που κατά κύριο λόγο επιλέγει αυτόν τον τύπο τουρισμού είναι μεταξύ 45 και 55 ετών. Συνήθως το 60% του συνόλου είναι άντρες και το 40% γυναίκες. Το ταξίδι διαρκεί συνήθως 4-5 ημέρες και καλύπτεται καθημερινά απόσταση 25-40 χιλιομέτρων περίπου. Γίνεται σε ποσοστό 40% από ζευγάρια και σε πιο μικρά ποσοστά κατά μικρές ομάδες 3-5 ατόμων ή ατομικά (Θ. Βλαστός, Δ. Μηλάκης, Ε. Μπακογιάννης, Προς μια Στρατηγική Ανάπτυξης Ποδηλατικού Τουρισμού στην Ελλάδα- Κριτήρια Σχεδιασμού του Ελληνικού Τμήματος του Διερωπαϊκού Δικτύου Ποδηλάτου – EUROVELO 2008).

Ποιοι είναι όμως οι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν την επιλογή προορισμού της συγκεκριμένης κατηγορίας τουριστών; Η ομορφιά του φυσικού τοπίου με το οποίο έρχονται σε επαφή κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, οι ασφαλείς διαδρομές, η ύπαρξη φιλικών ποδηλατικών διαδρομών μέσα από χωριά και πόλεις. Η αξιόπιστη και ικανοποιητική σήμανση που θα είναι εύκολα αναγνωρίσιμη. Η διαδρομή να παρουσιάζει γραμμικότητα, δηλαδή να πηγαινει από τη μία περιοχή στην άλλη και επίσης να μην διακόπτεται. Η διαδρομή προσφέρει υπηρεσίες για επισκευή ποδηλάτων και σχετικές με τον τουρισμό. Γίνεται εύκολα κατανοητό πως εκτός από την ευχαρίστησή τους οι ταξιδιώτες ενδιαφέρονται για την ασφάλεια που τους παρέχεται. Επίσης, η ποιότητα των καταλυμάτων και των χώρων φιλοξενίας καθ' οδόν, οι εγκαταστάσεις επισκευών και η επαρκής πληροφόρηση συντελούν σημαντικό ρόλο (Ινστιτούτο Μεταφορών και Τουρισμού, Πανεπιστήμιο Κεντρικού

Λάνκασαϊρ, Κέντρο για τις Βιώσιμες Μεταφορές και τον Τουρισμό Ηνωμένου Βασιλείου, Πανεπιστήμιο Μπρέντα, 2009).

1.2 Ο ποδηλατικός τουρισμός στην Ευρώπη

Για να γίνει πιο κατανοητός ο ποδηλατικός τουρισμός σε παγκόσμιο επίπεδο θα μελετηθεί η ανάπτυξη του αρχικά στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τους ειδικούς της Ευρώπης ο ποδηλατικός τουρισμός είναι ένας από τους μεγαλύτερους τομείς ανάπτυξης στη γηραιά ήπειρο και όπως χαρακτηριστικά τονίζουν ίσως αποτελεί το σύγχρονο Χρυσωρυχείο το οποίο όμως είναι φιλικό προς το Περιβάλλον. Στην συνδιάσκεψη της Νάντης, οι ειδικοί παρουσίασαν τα επίσημα στοιχεία νέας μελέτης που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Κινητικότητας, σύμφωνα με την οποία ο ποδηλατικός τουρισμός προσφέρει 44 δισεκατομμύρια € ετησίως με 2.295 εκατομμύρια ταξίδια τουρισμού με ποδήλατο στην Ευρώπη. Τα στοιχεία της μελέτης αποδεικνύουν ότι ο πράσινος ποδηλατικός τουρισμός είναι η πιο βιώσιμη περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά μορφή τουρισμού και όπως τονίζει ο Δρ Richard Weston από το Πανεπιστήμιο του Central Lancashire είναι ο λιγότερο εξαρτώμενος από τα αεροπορικά ταξίδια και αποτελεί μια τεράστια ώθηση για την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών γιατί είναι ένας «Κύκλος του τουρισμού που ωθεί επισκέπτες σε περιοχές που παραδοσιακά δεν προσελκύουν τουρισμό και υποστηρίζει την απασχόληση στις τοπικές οικονομίες». Ο καθηγητής Weston είναι ένας από τους πιο καταξιωμένους επιστήμονες στο χώρο και μετείχε στην συνδιάσκεψη της Νάντης μαζί με τους κυρίους Dominique Lebrun, Συντονιστή της Εθνικής Ποδηλατικής Ομοσπονδίας της Γαλλίας και Jim Sayer, εκτελεστικό διευθυντή της Ποδηλασίας στις ΗΠΑ. Το εθνικό σχέδιο της Γαλλίας για την ανάπτυξη του Ποδηλατικού Τουρισμού που έχει δοθεί στη δημοσιότητα φαίνεται να αναπτύσσει πράσινους ποδηλατοδρόμους στη χώρα με υποστήριξη κατά 50% από τις κρατικές χρηματοδοτήσεις, αφού στόχος τους είναι να μετατρέψουν την χώρα στη «Μέκκα» του ποδηλατικού Τουρισμού στην Ευρώπη και τον κόσμο. Η ίδια μελέτη αναφέρει επίσης ότι όταν ολοκληρωθεί το δίκτυο EuroVelo θα δημιουργήσει 7 δισεκατομμύρια € άμεσα έσοδα (TJ News, 2012). Η σημασία που έχει για τα Ευρωπαϊκά κράτη η ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού διαπιστώνεται από την ανάπτυξη του δικτύου ποδηλατικών διαδρομών EuroVelo.

1.2.1 Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ποδηλατικών Διαδρομών EuroVelo

Οι αναφορές που ακολουθούν για το δίκτυο EuroVelo καθώς και οι εκτιμήσεις για την πορεία του ποδηλατικού τουρισμού στην Ευρώπη, τα συνολικά έσοδα του καθώς και τα οφέλη για τις τοπικές οικονομίες προέρχονται από έρευνα που πραγματοποιήθηκε μετά από απαίτηση της Επιτροπής Μεταφορών και Τουρισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (R. Weston, N. Davies, L. Lumsdon, P. McGrath, P. Peeters, E. Eijgelaar, P. Piket, 2012). Το EuroVelo είναι ένα πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ποδηλατών για την ανάπτυξη ενός δικτύου υψηλής ποιότητας ποδηλατικών διαδρομών που να συνδέει όλη την Ευρώπη. Πράγματι, μέσω του δικτύου ενώνεται η Ευρωπαϊκή ήπειρος από το Βόρειο Ακρωτήριο μέχρι το Γιβραλτάρ και από τον Ατλαντικό μέχρι τη Μαύρη θάλασσα. Οι διαδρομές μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τουρίστες καθώς και από τον τοπικό πληθυσμό κάνοντας τις

καθημερινές μετακινήσεις του με ποδήλατο. Αποτελείται από 14 δρομολόγια και προβλέπεται ότι το δίκτυο θα έχει ουσιαστικά ολοκληρωθεί μέχρι το 2020. Το EuroVelo μπορεί να προσφέρει σύμφωνα με τις εκτιμήσεις 5δισ € κάθε χρόνο στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφέροντας ένα ποιοτικό και βιώσιμο τουριστικό προϊόν (EuroVelo Greece Org). Στη θεωρία, τουλάχιστον το δίκτυο αυτό μπορεί να παραδώσει αειφόρο τουρισμό και μία μείωση ταυτόχρονα στις εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που καθορίζονται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (Simpson,2008). Έχει τη δυνατότητα:

- Να βελτιώσει τον εγχώριο τουρισμό και να μειώσει τα τουριστικά ταξίδια σε προορισμούς μεγαλύτερων αποστάσεων που δημιουργούν υψηλά επίπεδα εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.
- Να ενθαρρύνει το διασυννοριακό τουρισμό με ελάχιστο περιβαλλοντικό αντίκτυπο και με μικρή επίδραση στις ταξιδιωτικές αποστάσεις και στα χαμηλά επίπεδα των εκπομπών.
- Να επαναχρησιμοποιήσει στοιχεία όπως παλιούς σιδηροδρόμους, δασικά και παρόχθια μονοπάτια.
- Να τονώσει την οικονομική ανάπτυξη στις αγροτικές περιοχές που δεν ανήκουν στην κατηγορία των πρώτων σε επιλογή προορισμών.
- Να προκαλέσει μία επέκταση χερσαίων επιχειρήσεων ώστε να παρέχουν στέγαση, τροφή και αξιοθέατα για τοπική κατανάλωση.
- Να προσφέρει στους αυτόχθονες κατοίκους καλύτερη ποιότητα ζωής μέσω της βελτιωμένης φυσικής άσκησης.
- Να προσφέρει έναν τύπο αργού και απολαυστικού ταξιδιού που προωθεί το ενδιαφέρον για τον πλούτο της τοπικής γαστρονομίας, κληρονομιάς και κοινοτικής ζωής στις διάφορες περιοχές και χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο ποδηλατικός τουρισμός δεν καταγράφεται ως ξεχωριστός τύπος τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, ούτε προβάλλεται σε άλλες εκτιμήσεις του εγχώριου ή διεθνούς τουρισμού με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σαφής εικόνα των τάσεων του. Στο πλαίσιο της έρευνας που έγινε από το EuroVelo το 2009, 348 εμπειρογνώμονες ποδηλατών τουριστών συμμετείχαν σε μία διαδικτυακή έρευνα για να δηλώσουν τις απόψεις τους σχετικά με τις τάσεις στον ποδηλατικό τουρισμό. Η έρευνα επαναλήφθηκε το 2012 όπου λήφθηκαν 426 απαντήσεις. Στην αρχική έρευνα υπήρχε μία λογική ομοφωνία ότι ο ποδηλατικός τουρισμός είναι στατικός πλέον σε αρκετές χώρες της Ευρώπης. Όμως, στην έρευνα του 2012 διαμορφώθηκε η γενική αντίληψη ότι ο ποδηλατικός τουρισμός αυξάνεται παρά τα μειωμένα επίπεδα χρηματοδότησης από τις περιφερειακές και τοπικές κυβερνήσεις. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η οριακή αύξηση του ποδηλατικού τουρισμού δεν είναι ομοιόμορφη σε όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη. Σε χώρες όπως η Δανία, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Ελβετία μπορεί να έχει φτάσει και σε κορεσμό. Ο χάρτης που ακολουθεί απεικονίζει τις ποδηλατικές διαδρομές του δικτύου που επιτρέπουν στον ποδηλάτη να διασχίσει μεγάλα τμήματα της Ευρωπαϊκής ηπείρου.

Χάρτης 1.1: Χάρτης του δικτύου EuroVelo

Πηγή: Openstreetmap Wiki, 2013.

1.2.2 Ελβετικό Δίκτυο Veloland

Το δίκτυο για το οποίο η ροπή ανάπτυξης του ποδηλατικού τουρισμού μπορεί να αποδειχθεί πιο σωστά είναι αυτό του Veloland στην Ελβετία χάρη στη συνεχή παρακολούθηση από το 1999. Εδώ οι αριθμοί παρουσιάζουν σταθερή αύξηση για δέκα χρόνια στη σειρά. Υπήρξε μία μικρή πτώση μεταξύ του 2009 και του 2010, η οποία προκλήθηκε από δυσμενείς καιρικές συνθήκες την άνοιξη και το καλοκαίρι. Το επόμενο έτος το 2011 λόγω των καλών καιρικών συνθηκών επανήλθε σε κανονικά επίπεδα (Utiger & Rikus, 2012).

Σχετικά με την Ολλανδία, οι στατιστικές για το σύνολο του τουρισμού της χώρας δείχνουν μείωση για τους τουρίστες που διανυκτερεύουν αλλά και για αυτούς που δε διανυκτερεύουν μέσα στα επόμενα χρόνια. Εξαιτίας, όμως, της συνολικής μείωσης στα ημερήσια ταξίδια και τις εγχώριες διακοπές το μερίδιο των ποδηλατών που ταξιδεύουν με διανυκτέρευση ή χωρίς έχει παραμείνει σχετικά σταθερό (Fietsplatform, 2009a, 2012).

Στο σύνολό της η Γερμανία παρουσίασε στατική εξέλιξη του τζίρου από τους Γερμανούς ποδηλάτες τουρίστες (εγχώρια και στο εξωτερικό τουρίστες που διανυκτερεύουν και μη) μεταξύ του 2008 και του 2010.

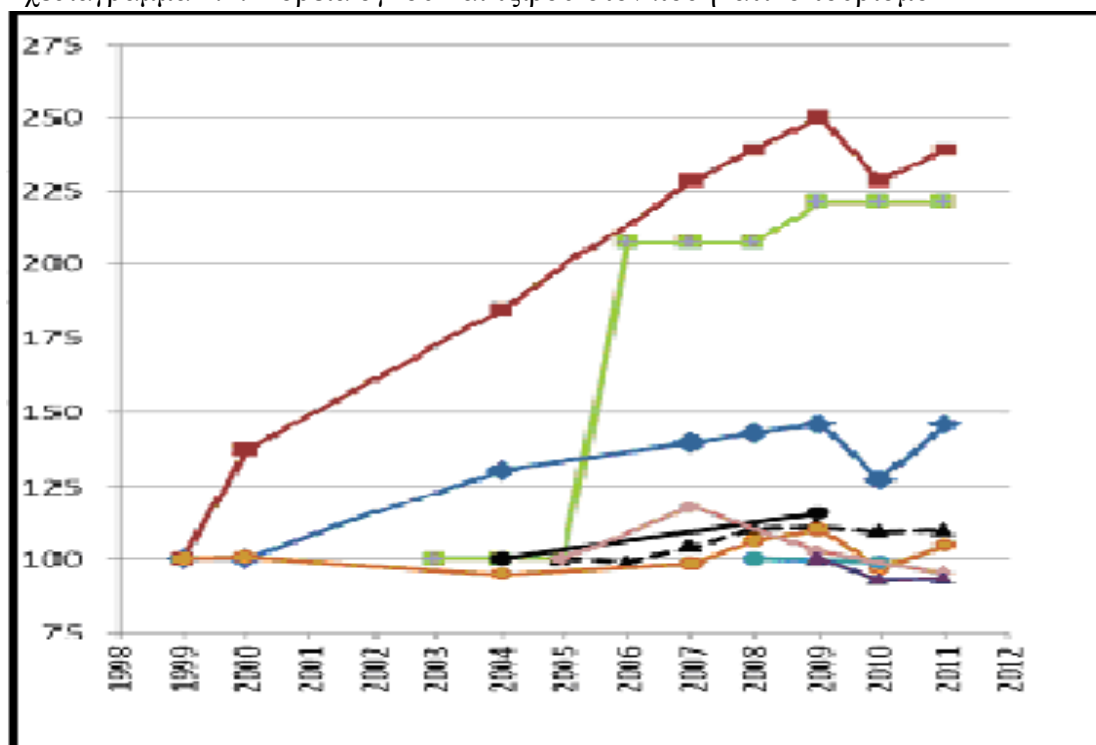
Εκτός από το δίκτυο Veloland η ποδηλατική διαδρομή του Έλβα στη Σαξονία-Άνχαλτ είναι η μόνη διαδρομή όπου οι τουρίστες έχουν ελεγχθεί διαδοχικά για έναν μεγάλο αριθμό ετών. Το άλμα μεταξύ του 2005 και του 2006 μπορεί να ήταν πιο κλιμακωτό στην πραγματικότητα αλλά η ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού εκεί είναι προφανής.

Η σύγκριση για την πορεία των ταξιδιών για διακοπές (διεθνή και εγχώρια) από τους κατοίκους των 27 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2005 συμπληρωματικά απεικονίζεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα (Demunter & Dimitrakopoulou, 2012).

Στο σχεδιάγραμμα, οι καμπύλες ανά χρώμα απεικονίζουν:

- : Όγκος ποδηλατών τουριστών που διανυκτερεύουν στο Veloland.
- : Όγκος ποδηλατών τουριστών που διανυκτερεύουν στη διαδρομή Έλβα Σαξονία- Άνχαλτ.
- : Όγκος ποδηλατών τουριστών που δε διανυκτερεύουν στο Veloland.
- : Όγκος ποδηλατών τουριστών που διανυκτερεύουν στην Ολλανδία.
- : Όλα τα ταξίδια διακοπών από κατοίκους των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- : Συνολικός όγκος του δικτύου Veloland.
- : Όγκος των Γερμανών ποδηλατών τουριστών.
- : Όγκος Ολλανδικών ποδηλατικών περιοδειών χωρίς διανυκτέρευση (>1 ώρας)
- : Όγκος Ολλανδικών εγχώριων ποδηλατικών διακοπών.

Σχεδιάγραμμα 1.1: Πορεία όγκου και τζίρου στον ποδηλατικό τουρισμό

Πηγή: Demunter & Dimitrakopoulou (2012), Fietsplatform (2009a, 2012), Ickert & Rikus (2008), Peters (2012b), Utiger & Ickert (2005), Utiger & Richardson (2000, 2001), Utiger & Rikus (2010, 2011, 2012).

Ακόμη, στη Δανία ο ποδηλατικός τουρισμός εμφανίζεται να έχει μειωθεί καθώς ο συνολικός κύκλος εργασιών από τους ποδηλάτες τουρίστες έχει μειωθεί περίπου 20% μεταξύ του 2004 και του 2008. Η έλλειψη στοιχείων καθιστά δύσκολο να υπολογιστεί ο βαθμός στον οποίο ο ποδηλατικός τουρισμός μπορεί να αυξάνεται ή όχι. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ειδικά στο Βέλγιο, τη Γαλλία, την Πολωνία και την Τσεχική Δημοκρατία ότι υπάρχει κάποια αύξηση. Η Γερμανική ποδηλατική τουριστική αγορά αποτελεί τη μεγαλύτερη στην Ευρώπη. Αντίθετα, ο ποδηλατικός τουρισμός στην Ελλάδα και την Πορτογαλία παραμένει ένα μικρό κομμάτι του παραχθέντος τουριστικού προϊόντος.

Πώς ακριβώς όμως επηρεάζεται η οικονομία ανά περιοχή; Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η άφιξη πρόσθετου αριθμού τουριστών θα οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης για χώρους καταλύματος, εστίασης και διαφόρων άλλων κατηγοριών επιχειρήσεων. Αυτό συνεπάγεται αύξηση της ζήτησης εργασίας ή και δημιουργία νέων επιχειρήσεων και ταυτόχρονα μείωση της ανεργίας και αύξηση της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η αύξηση πραγματοποιείται κυρίως σε μέρη που πριν δεν ήταν τόσο ελκυστικά για τους ποδηλάτες τουρίστες όπως σε αγροτικές ή σε ορεινές περιοχές και κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται νέες συνθήκες.

Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των σημαντικών εξόδων που πραγματοποιούν οι ταξιδιώτες είναι αυτό του δικτύου Veloland. Το Ελβετικό δίκτυο παρακολουθείται από την έναρξή του και η χρήση του ήταν πολύ συχνή από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης. Το 2011 ο συνολικός αριθμός ποδηλατών έφτασε τα 5 εκατομμύρια (Utiger & Rikus, 2012). Περίπου 220.000 είναι ποδηλάτες που διανυκτερεύουν ενώ οι υπόλοιποι πραγματοποιούν ημερήσια εκδρομή. Ο συνολικός τζίρος από όλους στο δίκτυο υπολογίστηκε στα 118 εκατομμύρια ευρώ. Κατά μέσο όρο οι τουρίστες που

διανυκτερεύουν (περισσότερα από δύο βράδια) ξοδεύουν 71€ την ημέρα από τα οποία τα 28€ για κατάλυμα και τα 25€ σε φαγητό και ποτά (Utiger & Ickert, 2005). 5 Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 520.000 διανυκτερεύσεις και για αυτό οι ποδηλάτες τουρίστες προσφέρουν την πλειοψηφία του τζίρου αφού μένουν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και ξοδεύουν υψηλότερα χρηματικά ποσά καθημερινά. Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζονται και τα χρήματα ανά χιλιόμετρο ταξιδιού που ξοδεύουν οι ποδηλάτες. Είναι περίπου 7 φορές μεγαλύτερο από αυτών που κάνουν ημερήσιο ταξίδι. Ο τζίρος βασίζεται σε δεδομένα από έρευνα του 2004 (Utiger & Ickert, 2005).

Πίνακας 1.1: Στοιχεία για το Ελβετικό Veloland

Είδος ταξιδιού	Ημέρες	Παραμονή μικρής διάρκειας	Παραμονή μεγαλύτερης διάρκειας	Σύνολο
Διανυκτερεύσεις	0	1-2 βράδια	> 2 βράδια	-
Ποδηλάτες	4.800.000	130.000	90.000	5.020.000
Απόσταση με ποδήλατο (εκατομμύρια χλμ)	215	15	25	255
Δαπάνες ανά άτομο, ανά ημέρα (€)	8,44	45,43	71,39	-
Συνολικός τζίρος (εκατ.)	64	23	56	143
Έξοδα ανά χλμ ταξιδιού	0,30	1,53	2,42	0,56

Πηγή: Utiger & Rikus (2012)

1.2.3 Ο ποδηλατικός τουρισμός και η οικονομία των Ευρωπαϊκών κρατών

Όσον αφορά τη συνολική αξία του ποδηλατικού τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν υπάρχει συγκεκριμένη απάντηση στην ερώτηση αυτή. Εξαιτίας της απουσίας λεπτομερών στοιχείων γίνεται η εκτίμηση του επιπέδου ζήτησης αυτής της μορφής τουρισμού σε κάθε χώρα και μετά άθροιση προκειμένου να υπάρξει μία συνοπτική εικόνα. Στην έρευνα του 2012 που διεξήχθη μετά από απαίτηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ακολουθείται ένα μοντέλο, το οποίο χρησιμοποιεί κλάσματα του συνόλου των υπαρχουσών τουριστικών εισροών εντός της Ευρώπης. Τα στοιχεία αναχώρησης τουρισμού συσχετίζονται με το μέγεθος του πληθυσμού ανά χώρα. Ακόμη, οι χώρες χωρίζονται σε έξι ζώνες ως προς το επίπεδο ζήτησης του ποδηλατικού τουρισμού και κυμαίνονται από χαμηλό επίπεδο έως πολύ υψηλό. Επίσης, συνδέεται η ομαδοποίηση αυτή των χωρών με τη γενική χρήση των ποδηλάτων ως ένα μέσο μεταφοράς για κάθε χώρα. Με βάση στοιχεία που έδωσε το δίκτυο EuroVelo η ζήτηση για ημερήσια ποδηλατικά ταξίδια πολλαπλασιάζεται με 15,39 € και η ζήτηση για διανυκτερεύσεις με 439€ (μέσος όρος εξόδων ανά ταξίδι).

Εκτιμάται, λοιπόν, ότι γίνονται 2.295 δις ταξίδια ποδηλατικού τουρισμού στην Ευρώπη ετησίως. Ο συνολικός εκτιμώμενος οικονομικός αντίκτυπος αυτών των ταξιδιών είναι σχεδόν 44 δις €. Με βάση αυτές τις εκτιμήσεις προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

Πίνακας 1.2: Επισκόπηση της Εκτιμώμενης Οικονομικής Αξίας του Ποδηλατικού Τουρισμού στην Ευρώπη

Χώρα	Ημερήσια ταξίδια (εκατομμύρια)	Ταξίδια με διανυκτέρευση (εκατομμύρια)	Ημερήσια ταξίδια (δις €)	Ταξίδια με διανυκτέρευση (δις €)	Σύνολο (δις €)
Αυστρία	62	0,46	0,96	0,20	1,16
Βέλγιο	39	0,21	0,60	0,09	0,69
Βουλγαρία	12	0,13	0,19	0,06	0,25
Ελβετία	55	0,42	0,85	0,18	1,03
Κύπρος	0	0,00	0,01	0,00	0,01
Τσεχική Δημοκρατία	55	0,56	0,85	0,24	1,09
Γερμανία	607	4,62	9,34	2,03	11,37
Δανία	42	0,32	0,65	0,14	0,79
Εσθονία	1	0,01	0,02	0,00	0,02
Ισπανία	80	0,89	1,23	0,39	1,62
Φινλανδία	112	1,14	1,72	0,5	2,22
Γαλλία	373	4,01	5,73	1,76	7,49
Ελλάδα	21	0,23	0,32	0,10	0,42
Ουγγαρία	98	1,00	1,50	0,44	1,94
Ιρλανδία	13	0,09	0,20	0,04	0,24
Ιταλία	103	1,05	1,59	0,46	2,05
Λιθουανία	5	0,04	0,07	0,02	0,09
Λουξεμβούργο	1	0,00	0,01	0,00	0,01
Λετονία	9	0,10	0,14	0,04	0,19
Ολλανδία	138	1,01	2,12	0,44	2,57
Νορβηγία	23	0,20	0,35	0,09	0,44
Πολωνία	101	1,06	1,56	0,47	2,02
Πορτογαλία	7	0,07	0,10	0,03	0,14
Ρουμανία	9	0,10	0,14	0,04	0,18
Σουηδία	134	1,20	2,06	0,53	2,58
Σλοβενία	9	0,07	0,15	0,03	0,18
Σλοβακία	17	0,14	0,26	0,06	0,32
Ηνωμένο Βασίλειο	149	1,23	2,29	0,54	2,83
Σύνολο	2,274	20,36	35,00	8,94	43,94

Πηγή: Εκτιμήσεις εμπειρογνομόνων και Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (2008), Peeters (2004), Οργανισμός Gallup (2011).

Γίνονται, λοιπόν, προφανή τα οικονομικά οφέλη που αποκομίζουν οι Ευρωπαϊκές χώρες από τον ποδηλατικό τουρισμό καθώς μπορεί να τους αποφέρει δισεκατομμύρια ευρώ. Ακόμη και η Ελλάδα που ακόμη δεν στηρίζει οργανωμένα τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού εκτιμήθηκε πως τα έσοδα μπορούν να ανέλθουν για αυτή στα 400 εκατομμύρια ευρώ.

1.3 Ο ποδηλατικός τουρισμός στον Καναδά

Θα πρέπει να σημειωθεί πως ο ποδηλατικός τουρισμός έχει επιδράσει σημαντικά και στην Αμερικανική αγορά. Θα ακολουθήσει αναφορά που αφορά το Οντάριο και τον Νιαγάρα στον Καναδά και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της ανάπτυξης και των επιπτώσεων της συγκεκριμένης τουριστικής μορφής στη χώρα. Ο ποδηλατικός τουριστικός τομέας στο Οντάριο αναπτύσσεται και έχει θέσει τις βάσεις για συνεχή ανάπτυξη και τα επόμενα χρόνια. Η κυβέρνηση καθώς και οι τοπικές τουριστικές οργανώσεις έχοντας αναγνωρίσει τη δυναμική του τον αντιμετωπίζουν ως 'κλειδί' για την Αμερικανική αγορά. Πολλές κοινότητες σε όλη την επαρχία βιώνουν μία αύξηση των συγκεκριμένων τουριστών που οφείλεται σε επενδύσεις στις ποδηλατικές υποδομές και τα τουριστικά προγράμματα και τη συμμετοχή των επιχειρήσεων στο δίκτυο 'Welcome Cyclists'(Canadian Cyclist, 2011). Η συμβολή, όμως, των ποδηλατών τουριστών αποδεικνύεται με έρευνα που έγινε από το δίκτυο 'Welcome Cyclists' σε συνεργασία με το δίκτυο 'Transportation Options' παρουσιάζοντας τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία (Louisa Mursell, 2011):

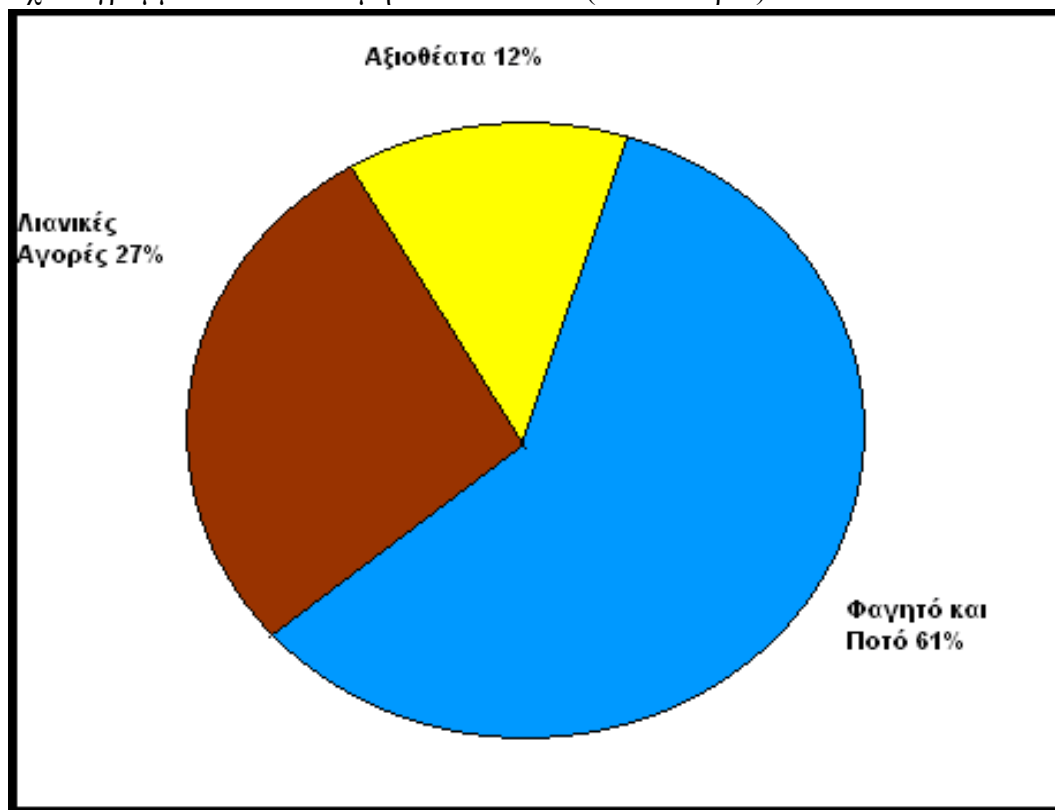
- 1.5 εκατομμύριο Καναδοί και πολίτες του Οντάριο συμμετείχαν σε ποδηλατικές δραστηριότητες στο Οντάριο και ξόδεψαν περίπου 332 εκατομμύρια δολάρια το 2009.
- Δύο εκατομμύρια Καναδοί επισκέπτες και πολίτες του Οντάριο συμμετείχαν σε ποδηλατικές δραστηριότητες στο Οντάριο ξοδεύοντας περίπου 391 εκατομμύρια δολάρια που αντιστοιχεί σε μία αύξηση της τάξης του 25% και 18% από το 2009.
- Σχεδόν το 3% των δαπανών που έκαναν οι επισκέπτες στο Οντάριο το 2010 μπορεί να αποδοθεί στους ποδηλάτες.
- 438.000 ποδηλάτες τουρίστες από τον Καναδά έκαναν ποδηλασία στις ακόλουθες τέσσερις περιοχές το 2010: Τορόντο (223 χιλιάδες), Οττάβα (110 χιλιάδες), Νιαγάρας (84 χιλιάδες), Γουίντσορ (21 χιλιάδες). Τα έξοδα που έκανε αυτός ο αριθμός των τουριστών συνεισέφεραν στην οικονομία 104 εκατομμύρια δολάρια.

Στην πόλη του Νιαγάρα ο οικονομικός αντίκτυπος του ποδηλατικού τουρισμού μπορεί να αποτυπωθεί ως εξής:

- 148 δολάρια είναι το μέσο χρηματικό ποσό που ξοδεύτηκε από τους ποδηλάτες διανυκτερεύοντας ένα ή περισσότερα βράδια για φαγητό και ποτό, αξιοθέατα και λιανικές αγορές (χωρίς να συμπεριλαμβάνεται το κατάλυμα).
- 52% όλων των ποδηλατών έμειναν μία ή περισσότερες νύχτες: το 69% διανυκτέρευσε ένα βράδυ, το 19% δύο βράδια και το 12% τρία ή περισσότερα βράδια.

- Οι επιλογές καταλύματος συμπεριλάμβαναν τη διαμονή σε ευρύ φάσμα ξενοδοχείων και μοτέλ σε ποσοστό 43%.
- Το 85% των ποδηλατών της ήρθαν από το Οντάριο.

Σχεδιάγραμμα 1.2: Κατανομή των Δαπανών (148 δολάρια)

Πηγή: Louisa Mursell, 2011

Ακόμη, από μία τουριστική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2012 και περιελάμβανε περιήγηση από το μονοπάτι στη λίμνη του Οντάριο μέχρι το Cornwall στον Νιαγάρα από άκρη σε άκρη και διήρκησε οχτώ ημέρες προέκυψαν τα εξής στοιχεία:

- Σχεδόν 73.000\$ ξόδεψαν οι συμμετέχοντες σε δαπάνες που αφορούσαν κατάλυμα και φαγητό.
- 22% έμειναν σε ξενοδοχείο κάθε βράδυ.
- 44% πέρασαν τουλάχιστον μία νύχτα σε ξενοδοχείο
- 71% συμμετείχαν σε προαιρετικές, πρόσθετες δραστηριότητες
- 43% ξοδεύουν μέχρι 25\$ την ημέρα για φαγητό
- 48% ξοδεύουν 25\$-34\$
- 74% διαθέτουν μέχρι 50\$ σε ποδηλατικό εξοπλισμό και παρόμοιο ποσό σε άλλες λιανικές αγορές.

Γενικότερα οι συγκεκριμένες περιοχές στον Καναδά δεν αποτελούν την εξαίρεση αλλά τον κανόνα για την πορεία του ποδηλατικού τουρισμού στον Καναδά αλλά και σε όλη την Αμερικανική ήπειρο. Παρατηρείται αποδοχή και προώθηση της εναλλακτικής μορφής από τοπικούς συλλόγους όσο και από τους κυβερνώντες. Επιπλέον, τα αριθμητικά στοιχεία που προκύπτουν από τις παραπάνω

δειγματοληπτικές έρευνες θα έλεγε κανείς πως αντικατοπτρίζουν τα συνολικά οφέλη που δρέπουν οι ποικίλες τουριστικές επιχειρήσεις καθώς και η χώρα με την πολιτιστική προβολή της (Louisa Mursell, 2011).

1.4 Ο ποδηλατικός τουρισμός στην Ελλάδα

Όπως φάνηκε και από τα στοιχεία του πίνακα παραπάνω στην Ελλάδα η ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού μέχρι στιγμής βρίσκεται στα 'σπάργα' αν και οι δυνατότητες είναι τεράστιες. Αποτελεί ένα από τα νέα τουριστικά προϊόντα που θα επιτρέψουν την περαιτέρω ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας της χώρας. Ο τουρισμός για την Ελλάδα αποτελεί βασικό πυλώνα της οικονομίας της. Από αυτόν προέρχεται το 18-20% του ΑΕΠ και τα σχετικά έσοδα είναι 1,8 φορές μεγαλύτερα από τα έσοδα του συνόλου των εξαγωγών (Παυλόπουλος, 1999). Η χώρα μας διαθέτει βασικούς παράγοντες, που προσελκύνουν το ενδιαφέρον των τουριστών όπως ιδανικό κλίμα, αρχαία μνημεία μεγάλης ιστορικής σημασίας, πανέμορφα νησιά, καθαρές παραλίες, πλούσιο ορεινό τοπίο. Παρ' όλα αυτά οι περισσότεροι οργανωμένοι ταξιδιωτικοί πράκτορες ποδηλάτου έχουν έδρα στο εξωτερικό και διοργανώνουν ποδηλατικούς περιπάτους με έμφαση στα ελληνικά νησιά υπό τη μορφή τουριστικών «πακέτων». Χαρακτηριστικό είναι ότι ενώ έχουν δημιουργηθεί διάφοροι σύλλογοι και ομοσπονδίες ποδηλασίας η προώθηση του ποδηλατικού τουρισμού γίνεται κυρίως από το εξωτερικό. Το 2011, άρχισε να γίνεται πιο συχνή η παρουσία ποδηλάτων σε μέσα μεταφοράς και σε τουριστικές περιοχές. Οι ποδηλάτες τουρίστες δεν αντιμετωπίζουν κανένα εμπόδιο για τη μεταφορά των ποδηλάτων τους μέσω πλοίων και δεν υπάρχει περιορισμός για τον αριθμό τους όπως και μέσω αεροσκάφους. Μεταφορά γίνεται και με τα ΚΤΕΛ αλλά λόγω του περιορισμένου χώρου αποσκευών δεν είναι εφικτή η μεταφορά μεγάλου αριθμού ποδηλάτων (Αλεξάνδρα Κασσίμη, 2011). Η σημασία και τα τεράστια οφέλη που μπορεί να αποφέρει ο ποδηλατικός τουρισμός έχουν αρχίσει πλέον να γίνονται αντιληπτά. Γι' αυτό πραγματοποιούνται αρκετές προσπάθειες σε τοπικό επίπεδο. Το Δεκέμβριο του 2012 η περιφέρεια της Πρέβεζας πραγματοποίησε συνέδριο για την παρουσίαση του Ευρωπαϊκού προγράμματος CYCLO που σκοπό έχει να αναδείξει το ποδήλατο ως μέσο μεταφοράς καθώς και τα τουριστικά οφέλη που συνδέονται με αυτό. Το Σεπτέμβριο του 2013 διοργανώνεται για τέταρτη φορά στην Αθήνα το Athens Bike Festival. Οι επισκέπτες του φεστιβάλ θα έχουν τη δυνατότητα να ενημερωθούν από διάφορες τουριστικές επιχειρήσεις για τα οφέλη ενός ποδηλατικού ταξιδιού καθώς και για κατάλληλους προορισμούς. Η πιο σημαντική, όμως, εξέλιξη στη χώρα μας αφορά το έργο Iron Curtain Trail που θα αναπτύξει τη διαδρομή Eurovelo 13 (Χάρτης 1) και θα συνδέσει τις περιοχές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αφού περιλαμβάνει και την Ελλάδα για πρώτη φορά. Θα υλοποιηθεί η πρώτη ποδηλατική διαδρομή στην περιοχή του Έβρου ενώ γίνονται προσπάθειες για την ένταξη και άλλων περιοχών στους νομούς Σερρών και Δράμας (Eurovelo Greece, 2013). Ο Έβρος με το Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς –Λευκίμης- Σουφλίου, το Δέλτα του Έβρου και τα ποικίλα μνημεία ομορφιάς αναμένεται να αποτελέσει έναν ιδιαίτερα ελκυστικό προορισμό για τους ποδηλάτες τουρίστες. Φυσικά, οι συνέπειες τόσο για την περιφέρεια του Έβρου, όσο και για ολόκληρη τη χώρα θα είναι ιδιαίτερα ευεργετικές.

Χάρτης 1.2: Διαδρομή Eurovelo 13.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, 2001.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Το εννοιολογικό πλαίσιο του περιηγητικού τουρισμού

Μία δεύτερη μορφή εναλλακτικού τουρισμού που δείχνει σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά και την κοινωνική δομή είναι ο περιπατητικός ή περιηγητικός τουρισμός. Ο περιπατητικός τουρισμός ορίζεται ως μία υπαίθρια δραστηριότητα που περιλαμβάνει την πραγματοποίηση πεζοπορικών εκδρομών συνήθως σε ορεινές περιοχές που έχουν να αναδείξουν στοιχεία υψηλής περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας καθώς και τις τουριστικές ενέργειες που συνεπάγεται. Οι πεζοπόροι συχνά επιλέγουν περιπατητικά μονοπάτια. Στην ουσία αυτή η κατηγορία τουρισμού ενθαρρύνει τον επισκέπτη να συμμετάσχει σε εμπειρίες που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον. Τα άτομα που επιλέγουν να ακολουθήσουν την πεζοπορία είναι διαφόρων ηλικιών καθώς δεν απαιτεί έντονη σωματική άθληση και κόπωση. Επιλέγεται από άτομα που επιθυμούν να έρθουν σε επαφή με τη φύση, με περιοχές που είναι πιο ορεινές μέσα από μονοπάτια και να γνωρίσουν τον πλούτο τους, όπως μνημεία αρχαίων οικισμών, πηγές, μοναστήρια. Έχουν την ευκαιρία έτσι να γνωρίσουν από κοντά και να ανακαλύψουν τα «μυστικά» που κρύβουν οι τόποι αυτοί, το φυσικό θησαυρό που διαθέτουν αλλά και την ιστορία τους (Σφακιανάκης, 2000).

Τα προσωπικά οφέλη από την περιήγηση, τόσο για τη σωματική, όσο και για την πνευματική υγεία του ατόμου έχουν επιβεβαιωθεί από έρευνες. Παρατηρείται απώλεια βάρους, μείωση της υπέρτασης και της χοληστερίνης. Επιπλέον, αποδεικνύεται να είναι επωφελής για τα άτομα που υποφέρουν από κατάθλιψη και προσφέρει πνευματική ανάταση και ευεξία (J. McKinney, 2009).

Υπάρχουν δύο κατηγορίες περιπατητικού τουρισμού: η πρώτη περιλαμβάνει πεζοπορία που διαρκεί αρκετές ώρες μέσα στην ημέρα ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει πεζοπορία που διαρκεί ημέρες σε ορεινές ή ημιορεινές περιοχές και άρα απαιτεί διανυκτέρευση. Επομένως, είναι απαραίτητη και η κατοχή μεγαλύτερου εξοπλισμού. Οι περιηγητικές κατηγορίες έχουν ως εξής:

- Πεζοπορία με σακίδιο που συνδυάζεται με κατασκήνωση ιδίως σε απομακρυσμένες λοφώδεις και ορεινές περιοχές. Στο σακίδιο μεταφέρονται ο εξοπλισμός και τα εφόδια που είναι απαραίτητα για τη διανυκτέρευση.
- Πεζοπορία με σκυλιά όπου τα ζώα ταξιδεύουν παράλληλα με τους ιδιοκτήτες τους.
- Ελεύθερη πεζοπορία κατά την οποία οι συμμετέχοντες αποφεύγουν σκόπιμα μονοπάτια και προκαθορισμένους προορισμούς.
- Πεζοπορία σε λόφους ή βουνά συνήθως με στόχο να φτάσουν στις κορυφές τους.
- Πεζοπορία με ειδικά σχεδιασμένα κοντάρια παρόμοια με αυτά του σκι.
- Πεζοπορία που περιλαμβάνει ανάβαση σε βραχώδεις επιφάνειες και κορυφογραμμές χωρίς τη χρήση εξοπλισμού και μόνο με τη βοήθεια των χεριών.

- Πεζοπορία μεγάλης απόστασης που προϋποθέτει την ολοκληρωτική κάλυψή της με αλληλουχία και συνέχεια.
- Πεζοπορία σε καταρράκτες.
- Πεζοπορία που προϋποθέτει τη χρήση ελικόπτερου για πρόσβαση σε δύσβατες περιοχές (Wikipedia).

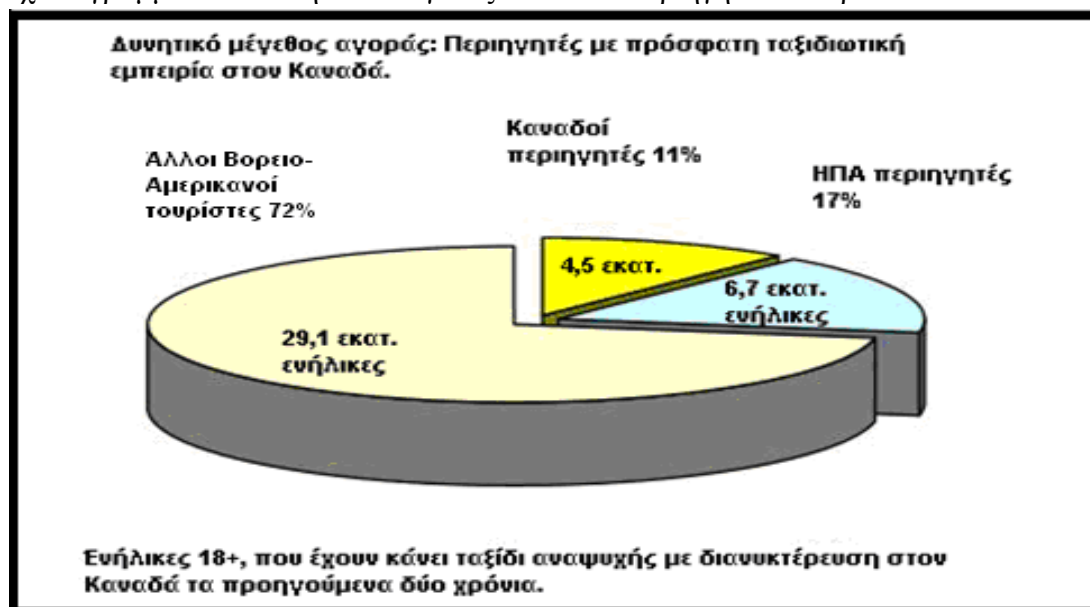
Όπως και στον ποδηλατικό τουρισμό, η επιλογή ενός συγκεκριμένου τόπου εξαρτάται από την ύπαρξη σημαντικών παραγόντων. Ασφαλώς, η ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντος, π.χ ένα τοπίο με πλούσια βλάστηση ή με «άγρια» ομορφιά είναι πρωτεύον κριτήριο. Επιπλέον, το ήπιο κλίμα, τα πολιτιστικά στοιχεία, αρχαία ή νεότερα που έχει να αναδείξει αλλά και τυχόν επιπρόσθετες δυνατότητες που προσφέρονται στην περιοχή διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Επίσης, η ύπαρξη καλού οδικού δικτύου και εύκολης πρόσβασης στις περιοχές αυτές αλλά και η υψηλή ποιότητα χώρων διαμονής και των προσφερόμενων υπηρεσιών τους. Για την ανάπτυξη του περιπατητικού τουρισμού, απαιτείται η δημιουργία κατάλληλων μονοπατιών, οργανωμένων ή όχι, εύκολης ή δύσκολης πρόσβασης καθώς και η έκδοση πληροφοριακών φυλλαδίων και χαρτών έτσι ώστε να βελτιωθεί η πρόσβαση, να σημανθούν τα μονοπάτια και να αναδειχθούν επιλεγμένα σημεία της περιοχής όπως γεφύρια, μοναστήρια, σπήλαια. Σημαντικό στοιχείο είναι όταν επεμβαίνει η ανθρώπινη δραστηριότητα για τη χάραξη των μονοπατιών να μην καταστρέφεται η φυσική ομορφιά και η παρθενικότητα των τόπων.

Όπως και στην περίπτωση του ποδηλατικού τουρισμού δεν υπάρχει εξάρτηση από τις τουριστικές περιόδους, αφού ο οδοιπόρος μπορεί να απολαύσει τη φύση και τη διαφορετικότητα της σε κάθε εποχή. Έτσι, η τουριστική περίοδος επεκτείνεται και σε αυτήν τη μορφή.

2.2 Ο περιηγητικός τουρισμός στον Καναδά

Η παρακάτω έρευνα για τον περιπατητικό τουρισμό θα έχει ως αντικείμενο την Αμερική και πιο συγκεκριμένα τη Βόρεια Αμερική, τον Καναδά. Τα στατιστικά στοιχεία και η ανάλυση που ακολουθούν βασίζονται σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Καναδικής Επιτροπής Τουρισμού το 2000 (Judy Rogers, 2003). Με βάση αυτή προκύπτει πως το δυνητικό μέγεθος του συνόλου των ενήλικων περιπατητών τουριστών της Βόρειας Αμερικής φτάνει τα 11,2 εκατομμύρια. Επομένως, αποκαλύπτεται η σημασία και το μέγεθος αυτής της τουριστικής αγοράς και οι δυνατότητες ανάπτυξης που προσφέρει. Στη συγκεκριμένη έρευνα, υπολογίζονται τα άτομα που είναι 18 και άνω, τα οποία τα προηγούμενα δύο χρόνια είχαν ταξιδέψει στον Καναδά πραγματοποιώντας διανυκτέρευση. Η έρευνα αποδεικνύει πως τα έσοδα από τον περιπατητικό τουρισμό είναι πολύ σημαντικά και αυτά ισχύουν ήδη από το 2000.

Σχεδιάγραμμα 2.1: Δυνητικό Μέγεθος Συνόλου Περιηγητών Τουριστών

Πηγή: TAMS, 2000 (TAMS: Μελέτη Ταξιδιωτικών Δραστηριοτήτων και Κινήτρων).

Ωστόσο, ποιο είναι το προφίλ αυτών των ταξιδιωτών τουριστών; Ποιο είναι το εισόδημα τους που σίγουρα επηρεάζει τις ταξιδιωτικές δαπάνες που κάνουν κατά τη διάρκεια της περιήγησης; Και ποιο είναι το επίπεδο μόρφωσης το οποίο συμβάλλει στην αναζήτηση από μέρους των τουριστών συγκεκριμένων δραστηριοτήτων; Τα παρακάτω στοιχεία της έρευνας απεικονίζουν το δημογραφικό προφίλ τους και συγκεκριμένα το μέσο όρο ηλικίας, το φύλο, το επίπεδο μόρφωσης, το οικογενειακό εισόδημα αλλά και την οικογενειακή κατάσταση.

Πίνακας 2.1: Δημογραφικό Προφίλ των Περιηγητών

	Καναδοί	Αμερικανοί
Φύλο		
Άντρες	48%	58%
Γυναίκες	52%	42%
Ηλικία (18+)		
18 – 34 χρονών	43%	31%
35 – 54 χρονών	44%	45%
55+ χρονών	13%	21%
Μέσος Όρος Ηλικίας	39 χρονών	43 χρονών
Μορφωτικό Επίπεδο		
Απόφοιτοι Πανεπιστημίου	27%	40%
Οικογενειακό Εισόδημα	\$ Καναδά	\$ ΗΠΑ
Κάτω από 60,000\$	66%	51%
60,000\$ - 99,999\$	24%	30%
100,000\$ +	10%	19%
Μέσο Εισόδημα	54,400\$	65,400\$

Οικογενειακή Κατάσταση		
Ενήλικες μόνο	65%	66%
Έφηβοι/ παιδιά	35%	28%

Πηγή: TAMS, 2000. % των περιηγητών τουριστών που έκαναν ταξίδι αναψυχής με διανυκτέρευση και με προορισμό τον Καναδά που έκαναν πεζοπορία το 1999-2000. Το οικογενειακό εισόδημα είναι για το φορολογικό έτος 1998.

Οι Αμερικανοί τουρίστες παρουσιάζονται να αποτελούν μία σχετικά εύπορη, μορφωμένη, γηραιότερη και πιο έμπειρη τουριστική βάση. Παρατηρείται ότι ως προς το φύλο τόσο οι Καναδοί όσο και οι Αμερικανοί δεν έχουν μεγάλες διαφορές. Οι γυναίκες, όπως και άντρες προτιμούν αυτή τη μορφή τουρισμού. Η ηλικιακή κατηγορία που προτιμά την πεζοπορία είναι 35 – 54 χρονών, που είναι πιο έμπειρη και παραμένει πολύ δραστήρια. Σχεδόν ο ένας στους τρεις Αμερικανούς και ο ένας στους τέσσερις Καναδούς εμφανίζουν εισόδημα από 60,000 έως 99,999\$ που είναι αρκετά υψηλό. Ειδικά ο μέσος όρος εισοδήματος των Αμερικανών τουριστών φτάνει τα 65,400\$. Επομένως, είναι μία εισοδηματική κατηγορία που πιθανότατα θα διαθέσει περισσότερα χρήματα στο ταξίδι αναψυχής που κάνει. Επιπλέον, τα ποσοστά των οικογενειών που αποτελούνται μόνο από ενήλικες φτάνουν το 65% και 66% αντίστοιχα για Καναδούς και Αμερικανούς. Λιγότεροι από τρεις στους δέκα Καναδοί πεζοπόροι έχουν πτυχίο πανεπιστημίου (27%), το οποίο όμως είναι υψηλότερο ποσοστό από αυτό που δείχνουν οι έρευνες να έχουν γενικά οι Καναδοί ταξιδιώτες (21%). Επιπλέον, τέσσερις στους δέκα Αμερικανούς έχουν αποφοιτήσει από πανεπιστήμιο αποδεικνύοντας πως αυτοί που ακολουθούν τον περιπατητικό τουρισμό είναι πιθανότατα πιο ευφείς, από τους Αμερικανούς τουρίστες που απλά επισκέπτονται τον Καναδά (τρεις στους δέκα).

Στον πίνακα που ακολουθεί, απεικονίζονται σε εκατομμύρια οι ενήλικες Καναδοί και Αμερικανοί τουρίστες που έκαναν ταξίδι αναψυχής στον Καναδά τα έτη 1999 και 2000 διανυκτερεύοντας και συμμετέχοντας σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

Πίνακας 2.2: Συμμετέχοντες σε Υπαίθριες Δραστηριότητες σε Ταξίδι Αναψυχής.

Συμμετέχοντες σε υπαίθριες δραστηριότητες στον Καναδά, 1999 - 2000	Καναδοί (εκατομμύρια)	Αμερικανοί (εκατομμύρια)
Παρατηρητές άγριας φύσης	4,9	11,8
Περιπατητές	4,5	6,7
Ψαράδες (γλυκών νερών)	3,8	7,2
Παρατηρητές άγριων λουλουδιών	3,6	8,9
Ποδηλάτες	3,0	5,6
Κωπηλάτες	2,6	4,4
Παρατηρητές πουλιών	2,2	4,6
Συμμετέχοντες σε κατάβαση ορμητικών ποταμών με κανό.	0,7	2,3

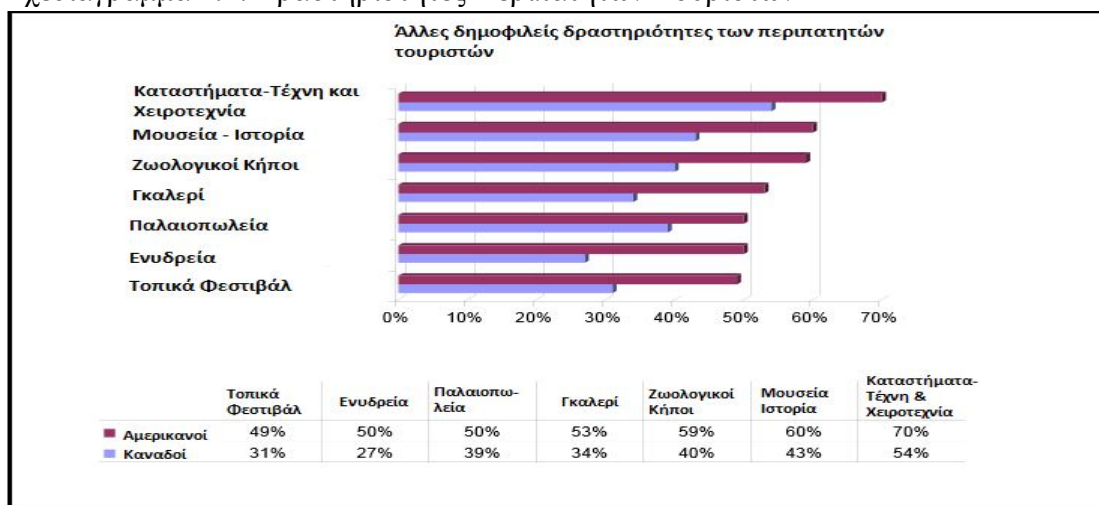
Πηγή: TAMS, 2000.

Παρατηρείται πως στο σύνολο των Καναδών τουριστών οι πεζοπόροι αποτελούν 4,5 εκατομμύρια και βρίσκονται στη δεύτερη θέση με αρκετή διαφορά από τους ψαράδες

των γλυκών νερών (3,8 εκατομμύρια), τους παρατηρητές των άγριων λουλουδιών (3,6 εκατομμύρια) και τους ποδηλάτες (3 εκατομμύρια). Ακολουθούν οι κωπηλάτες (2,6 εκατομμύρια), οι παρατηρητές πουλιών (2,2 εκατομμύρια) ενώ στην τελευταία θέση με μικρή συμμετοχή στο σύνολο βρίσκονται αυτοί που κάνουν κανό σε ορμητικά νερά (0,7 εκατομμύρια). Με μικρή διαφορά την πρώτη θέση κατέχουν οι λάτρεις της άγριας φύσης. Στο σύνολο των Αμερικανών τουριστών οι περιπατητές είναι 6,7 εκατομμύρια και κατατάσσονται στην τέταρτη θέση. Προηγούνται με αξιοσημείωτη διαφορά οι παρατηρητές άγριας φύσης (11,8 εκατομμύρια), οι παρατηρητές άγριων λουλουδιών (8,9 εκατομμύρια) και οι ψαράδες γλυκών νερών (7,2 εκατομμύρια). Από την άλλη πλευρά οι περιπατητές ξεπερνούν κατά πολύ τους ποδηλάτες (5,6 εκατομμύρια), το τμήμα αυτών που κάνουν κανό (4,4 εκατομμύρια), το μερίδιο των παρατηρητών πουλιών (4,6 εκατομμύρια) και τους κωπηλάτες σε ορμητικά νερά (2,3 εκατομμύρια).

Όταν ταξιδεύουν οι πεζοπόροι τουρίστες συμμετέχουν και σε άλλες δραστηριότητες εκτός από τις υπαίθριες. Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα σε ποικίλες τουριστικές επιχειρήσεις να αναπτυχθούν και να κερδοφορήσουν προσφέροντας τα ζητούμενα αξιοθέατα, εκδηλώσεις και πολιτιστικές δραστηριότητες. Στο σχεδιάγραμμα που παρατίθεται απορρέει το συμπέρασμα πως ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ειδικά των Αμερικανών τουριστών ενδιαφέρονται για τις πρόσθετες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της περιηγητικής τους εκδρομής. Αν ληφθεί υπ' όψιν και ο συνολικός αριθμός των εκατομμυρίων περιηγητών τουριστών χτίζονται οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία και την ανάπτυξη επιχειρήσεων που θα σχετίζονται με αυτές τις επιθυμίες τους. Το 60% των Αμερικανών τουριστών ενδιαφέρονται να επισκεφτούν ιστορικά μουσεία και να γνωρίσουν την ιστορία του τόπου που επισκέπτονται. Ακόμη, το 70% έλκονται από καταστήματα με έργα τέχνης και χειροτεχνίες. Επομένως, το δυνητικό κέρδος δεν είναι μόνο οικονομικό αλλά και πολιτιστικής αξίας και χωρίς να περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο αλλά αφορώντας τη χώρα στο σύνολό της και προβάλλοντας ταυτόχρονα τον πολιτισμό της. Επίσης, ένας στους δύο προτιμά τα ενυδρεία και τα καταστήματα με αντίκες. Από την άλλη πλευρά οι Καναδοί πεζοπόροι φαίνεται να παρουσιάζουν και εκείνοι τα υψηλότερα ποσοστά ενδιαφέροντος για τα ιστορικά μουσεία και τα μαγαζιά χειροτεχνιών σε σχέση με τις υπόλοιπες δημοφιλείς δραστηριότητες, αν και είναι πιο χαμηλά σε σχέση με τους Αμερικανούς. Ακολουθούν οι ζωολογικοί κήποι και τα καταστήματα με αντίκες.

Σχεδιάγραμμα 2.2: Δραστηριότητες Περιπατητών Τουριστών

Πηγή: Judy Rogers, 2003.

Τι προβλέπει η έρευνα για το μέλλον του περιηγητικού τουρισμού στη Βόρεια Αμερική; Ο ενήλικος πληθυσμός των Αμερικανών και Καναδών υπηκόων αναμένεται να παρουσιάσει αύξηση της τάξης του 27%. Επίσης, οι προβλέψεις που αφορούν τους πεζοπόρους της Βόρειας Αμερικής δείχνουν αύξηση της τουριστικής αγοράς. Τα 4,5 εκατομμύρια Καναδών που εκτιμώνται στην περιπατητική τουριστική αγορά τώρα θα αυξηθούν σε 5 εκατομμύρια, δηλαδή κατά ποσοστό 11% ενώ οι πεζοπόροι που είναι 55+ θα αυξηθούν από 13% σε 22%, έως το 2026 (ο Καναδάς παρουσιάζει υψηλό προσδόκιμο ζωής και για αυτό αναμένεται αυτή η αύξηση). Επιπροσθέτως, τα 6,7 εκατομμύρια Αμερικανών που ακολουθούν τώρα τον περιηγητικό τουρισμό προσδοκείται να αυξηθεί σε 8,4 εκατομμύρια έως το 2025 (μία αύξηση της τάξης του 31%). Ωστόσο, η αύξηση θα είναι μεγαλύτερη από εκείνη του εθνικού μέσου όρου που θα είναι 27%. Υπολογίζεται πως η μελλοντική αγορά θα είναι γηραιότερη και συγκεκριμένα σχεδόν τρεις στους δέκα θα κατατάσσονται στην ηλικιακή κατηγορία των 55+ και θα έχουν έναν μέσο όρο 45 ετών. Φυσικά, οι προβλέψεις για την αύξηση του αριθμού των πεζοπόρων τουριστών και η ηλικιακή μεταβολή τους είναι στοιχεία που θα πρέπει να εκμεταλλευτούν οι τουριστικές επιχειρήσεις προς όφελός τους και να αξιοποιήσουν την προσοδοφόρα μορφή τουρισμού που ακόμη εμφανέστατα βρίσκεται σε αναπτυξιακό στάδιο.

2.3 Ο ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα διαφορετικά τοπία στην Ελλάδα κάνουν την πεζοπορία μια ευχάριστη και αναζωογονητική δραστηριότητα. Στην πραγματικότητα τα τελευταία χρόνια πολλοί περιπατητικοί σύλλογοι έχουν δημιουργηθεί σε όλη τη χώρα καθορίζοντας μονοπάτια κατάλληλα για πεζοπορία. Η πεζοπορία είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στην ηπειρωτική Ελλάδα εκεί όπου τα τοπία διαφέρουν περισσότερο και τα πράγματα είναι πιο οργανωμένα. Τα Ζαγοροχώρια, τα Μετέωρα και η Κεντρική Πελοπόννησος αποτελούν τα πιο δημοφιλή μέρη στα οποία οι σύλλογοι διοργανώνουν συνήθως περιήγηση σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η τοξοβολία και το ράφτινγκ. Στη χώρα μας οι περιπατητικές διαδρομές καλύπτουν αποστάσεις χιλιάδων χιλιομέτρων. Υπάρχουν οι διαδρομές μεγάλων αποστάσεων που ανήκουν στο Ευρωπαϊκό δίκτυο μονοπατιών. Τα E4 και το E6 μονοπάτια ανήκουν στο Ευρωπαϊκό δίκτυο και διανύουν μεγάλο μήκος της χώρας μας. Υπάρχουν, όμως, και τα εθνικά μονοπάτια που επίσης καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις. Σε τοπικό επίπεδο για παράδειγμα σε νησιά, προσφέρονται πιο μικρές περιηγητικές διαδρομές, που μπορούν όμως να καλύψουν τις απαιτήσεις των τουριστών (Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού). Είναι περιττή η αναφορά για τη φυσική ομορφιά της Ελλάδας γεγονός που καθιστά κατανοητό πως πρόκειται για μία χώρα που η μορφή του περιηγητικού τουρισμού μπορεί να ανθίσει και να αποδώσει πολύτιμους καρπούς. Η τουριστική περίοδος για την περιήγηση είναι μεγαλύτερη από ότι σε άλλες χώρες. Σε αυτό συμβάλλει το ήπιο και εύκρατο κλίμα της, το οποίο προσφέρει ιδανικές συνθήκες για πεζοπορία (καιρικές συνθήκες φθινόπωρου – άνοιξης) εκτός του καλοκαιριού που η πολλή ζέστη δεν είναι επιθυμητή. Τα όμορφα τοπία, τα φυσικά μονοπάτια, η πλούσια βλάστηση είναι στοιχεία που είναι εύκολο να βρει κανείς, και καταδεικνύουν πως οι βάσεις για την ανάπτυξή του προϋπάρχουν. Όμως, όπως και ο ποδηλατικός τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα ενώ οι προσπάθειες που γίνονται για την ενίσχυσή του είναι κυρίως από τοπικούς φορείς και

συλλόγους. Τα μονοπάτια αποτελούν βασικό παράγοντα που συντελεί στην ανάπτυξη των περιοχών γύρω από αυτά.

Εικόνα 2.1: Μονοπάτι στον Παρνασσό.

Πηγή: Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

3.1 Εννοιολογικός Ορισμός

Ένα στενό τραχύ μονοπάτι που χρησιμοποιείται για να κάνει κάποιος πεζοπορία μέσα στη φύση μπορεί να αποτελέσει μία καλή περιγραφή του περιπατητικού μονοπατιού. Όμως, υπάρχουν και αυτά που είναι πολύ δύσκολο να τα διανύσει κάποιος κάνοντας απλό περπάτημα. Κατά συνέπεια, υπάρχουν τα μονοπάτια που διέρχονται μέσα από το φυσικό περιβάλλον και τα επιλέγουν οι άνθρωποι για περπάτημα αλλά και αυτά που είναι εξαιρετικά τραχιά, κατά μήκος κορυφογραμμών κ.ά. Πολλοί περιηγητές τουρίστες επιλέγουν μονοπάτια τα οποία προσφέρουν θέα σε καταρράκτες, λίμνες και γραφικά τοπία προκειμένου να γνωρίσουν έτσι καλύτερα τον φυσικό πλούτο του τόπου που επισκέπτονται ενώ η πεζοπορία μπορεί να κυμαίνεται από μικρές διαδρομές μέχρι μερικών χιλιάδων χιλιομέτρων.

Τα μονοπάτια μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις κατηγορίες γεωγραφικά: α)τα διεθνή δίκτυα μονοπατιών που πρόκειται για διαδρομές μεγάλων αποστάσεων που διασχίζουν ηπείρους και πολυάριθμα κράτη δημιουργώντας ένα συνεχές δίκτυο. β)Τα εθνικά δίκτυα μονοπατιών που είναι δίκτυα διαδρομών μέσω αποστάσεων που στην πλειονότητά τους αναπτύσσονται ξεκινώντας από τα διεθνή δίκτυα και διακλαδώνονται προς διάφορες κατευθύνσεις και περιοχές. Καλύπτουν ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές εντός της κάθε χώρας ανάλογα με το φυσικό περιβάλλον και τη γεωγραφική κατανομή τόπων ειδικού ενδιαφέροντος. γ)τα τοπικά δίκτυα μονοπατιών που πρόκειται για μονοπάτια και διαδρομές συνήθως μικρών αποστάσεων που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο συνήθως στα διοικητικά όρια Νομαρχιών και Δημοτικών διαμερισμάτων ή στα γεωγραφικά όρια ορεινών όγκων, προστατευόμενων περιοχών, εθνικών δρυμών, νησιών κλπ. Δεν διασυνδέονται απαραίτητως με τα εθνικά ή διεθνή δίκτυα αλλά η διασύνδεση αυτή όπου υφίσταται ευνοεί ιδιαίτερα την επισκεψιμότητά τους. Μολονότι έχουν τοπικό χαρακτήρα ανάλογα με τον θεματικό τους χαρακτήρα και τη δομή και οργάνωσή τους μπορεί να αποτελούν πόλο έλξης διεθνούς εμβλείας (EURO AXES S. A CONSULTING & TECHNOLOGY, 2007).

3.2 Σήμανση Μονοπατιών

Η σηματοδότηση των μονοπατιών γίνεται με ποικίλους τρόπους: Από κλασικές, παλιές ξύλινες πινακίδες με ονόματα και βέλη κατεύθυνσης έως τις συνηθισμένες μεταλλικές ή πλαστικές πινακίδες αλλά και κωδικοποιημένα χρωματιστά σύμβολα κατά μήκος της διαδρομής (Trailville, 2008). Τα μονοπάτια του κάθε βουνού εκτός από εκείνα των μεγάλων διαδρομών χαρακτηρίζονται ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους (κύρια ή όχι) με ένα χρώμα και ένα γεωμετρικό σχήμα, τετράγωνο τα κύριας σημασίας και τρίγωνο τα δευτερεύοντα ενώ αν είναι αρκετά τα δευτερεύοντα χρησιμοποιούνται ακόμα ο κύκλος και το ορθογώνιο. Κύριο χρώμα είναι το κόκκινο και μετά το κίτρινο ενώ ακολουθούν, ανάλογα της σπουδαιότητας και του πλήθους των μονοπατιών το πράσινο, το μπλε, το πορτοκαλί και το μωβ. Τα χαρακτηριζόμενα μονοπάτια μεγάλων διαδρομών (εθνικά μονοπάτια) ή μεγάλων αποστάσεων

(ευρωπαϊκά μονοπάτια) χρησιμοποιούν το σχήμα του ρόμβου και χρώμα το βαθύ κόκκινο σε άσπρη τετράγωνη βάση. Μέσα στο ρόμβο γράφεται ο αριθμός του μονοπατιού και η αρίθμηση των μονοπατιών μεγάλων διαδρομών κυμαίνεται από 01-10 για τη Βόρειο Ελλάδα και τη Θεσσαλία, 11-19 για τη Δυτική Ελλάδα και τη Φωκίδα, 21-29 για την Κεντρική Ελλάδα και την Εύβοια, 31-39 για την Πελοπόννησο και 41-49 για την Κρήτη. Για τα ευρωπαϊκά μονοπάτια χρησιμοποιούνται τα σύμβολα E4, E6. Όλες οι πινακίδες που χρησιμοποιούνται για τη σήμανση των μονοπατιών βάφονται με βαθύ κίτρινο ανακλαστικό χρώμα. Τα γράμματα και τα διάφορα σύμβολα στις πινακίδες (σταθμοί, καταφύγια, ξενώνες, καταστήματα, ερημοκλήσια, αξιοθέατα κ.ά.) βάφονται με μαύρο χρώμα ή με βαθύ λαδί. Εξαιρέση γίνεται στις πινακίδες που το χαρακτηρισμένο μονοπάτι έχει κίτρινο χρώμα. Τότε στην πινακίδα θα μπει γύρω από το σύμβολο μία άσπρη λωρίδα. Το σημάδεμα των μονοπατιών με το χρώμα τους γίνεται στους κορμούς των δέντρων ή σε βράχια αν δεν υπάρχουν δέντρα. Τα σήματα είναι πολύ ευδιάκριτα αν γίνουν πάνω σε άσπρο φόντο (τετράγωνο σχήμα 15×15 εκ.). Ιδιαίτερα αυτό επιβάλλεται όταν το διακριτικό χρώμα του μονοπατιού είναι το κίτρινο. Για το λόγο αυτό πρέπει όλα τα σημεία που θα μπουν τα σήματα, κορμοί δέντρων ή βράχια, να βαφτούν, όταν θα είναι στεγνά από υγρασία, με άσπρο ανθεκτικό χρώμα και σε μεγαλύτερη διάσταση από το σήμα μία εβδομάδα πριν ή όταν το πρώτο χρώμα έχει στεγνώσει αρκετά. Τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στη σήμανση των μονοπατιών πρέπει να αντέχουν στις σκληρές καιρικές συνθήκες των βουνών. Πιο κατάλληλα ως τώρα έχουν αποδειχθεί τα χρώματα βαφής των αυτοκινήτων. Εάν χρησιμοποιηθούν ανακλαστικά χρώματα επειδή η βροχή βαθμιαία τα σβήνει πρέπει όταν το χρώμα στεγνώσει καλά να περαστεί από πάνω ένα στρώμα διαφανές ακρυλικό. Μεταλλικά σήματα μιας όψης καρφώνονται σε δέντρα που βρίσκονται δίπλα στο μονοπάτι, το δασικό δρόμο και κάθετα στον άξονα πορείας ώστε να φαίνονται από μακριά. Εάν δεν είναι δυνατή η τοποθέτηση των σημάτων σε δέντρα τότε τοποθετούνται σε βάσεις από τσιμέντο χαμηλούς στύλους 1μ. ή 1.20μ. με σήματα διπλής όψης. Η απόσταση των σημάτων αυτών μπορεί να φθάσει και τα 250-300μ. ανάλογα με τις συνθήκες. Πρέπει ο πεζοπόρος να έχει πάντα τη βεβαιότητα ότι βαδίζει στο σωστό μονοπάτι ακόμα και εάν δεν υπάρχει κίνδυνος να χαθεί. Στις διασταυρώσεις και διακλαδώσεις πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή να μπουν τα σωστά σήματα ώστε ο πεζοπόρος να είναι βέβαιος ότι ακολουθεί το σωστό δρόμο. Σε περιοχές όπου το μονοπάτι είναι δυσδιάκριτο η σηματοδότηση πρέπει να είναι πυκνή, ακόμα και κάθε 3 ή 5μ. Πάντοτε παρεμβάλλονται σήματα με χρώμα στα μεταλλικά σήματα σε δέντρα. Μετά από δύο μεταλλικά σήματα ακολουθεί σήμα με χρώμα. Τα σήματα που καταστρέφονται από κυνηγούς, ή ξυλοκόπους, ή λόγω ανάπτυξης του δέντρου ή άλλης αιτίας, αντικαθίστανται από σήματα με χρώμα (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας-Αναρρίχησης, 2013). Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζονται τα σύμβολα που διαχωρίζουν τα μονοπάτια ανά την κατηγορία που ανήκουν ενώ το χρώμα δείχνει τη σειρά που έχουν τα μονοπάτια που ανήκουν στην ίδια κατηγορία.

Πίνακας 3.1: Πίνακας Συμβόλων & Χρωμάτων Οδοσήμανσης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΒΟΛΩΝ & ΧΡΩΜΑΤΩΝ ΟΔΟΣΗΜΑΝΣΗΣ ΟΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΗΣ 17/01/1983					
	ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3	ΣΤΗΛΗ 4	ΣΤΗΛΗ 5
ΚΟΚΚΙΝΟ					
ΚΙΤΡΙΝΟ					
ΠΡΑΣΙΝΟ					
ΓΑΛΑΖΙΟ					
ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ					
ΜΩΒ					

Πηγή: Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας & Αναρρίχησης.

1^η Στήλη: Για το χαρακτηρισμό των κύκλων ή πρωτευόντων μονοπατιών χρησιμοποιείται το σχήμα του τετραγώνου σε έξι αποχρώσεις. Οι διαστάσεις των πλευρών του τετραγώνου είναι δεκαπέντε εκατοστά. Ακόμη, το χρώμα σημαίνει τη σειρά που έχουν τα μονοπάτια της ίδιας κατηγορίας.

2^η Στήλη: Για το χαρακτηρισμό των κάπως δευτερεύουσας σημασίας μονοπατιών χρησιμοποιείται το σχήμα του ισόπλευρου τριγώνου. Οι διαστάσεις των πλευρών του τριγώνου είναι δεκαπέντε εκατοστά. Υπάρχουν και πάλι έξι αποχρώσεις με την ίδια σειρά χρωμάτων της πρώτης κατηγορίας.

3^η Στήλη: Για το χαρακτηρισμό των δευτερευόντων μονοπατιών χρησιμοποιείται το σχήμα του κύκλου με διάμετρο δέκα εκατοστά και τις ίδιες αποχρώσεις.

4^η Στήλη: Για το χαρακτηρισμό των δευτερευόντων μονοπατιών χρησιμοποιείται το σχήμα του ορθογώνιου με διαστάσεις 10*5 εκατοστά και τις ίδιες αποχρώσεις όπου το σχήμα του κύκλου δε φτάνει για να χαρακτηριστούν τα δευτερεύοντα μονοπάτια.

5^η Στήλη: Τα μονοπάτια των μεγάλων διαδρομών χαρακτηρίζονται από έναν κόκκινο

ρόμβο με διαστάσεις πλευρών δέκα εκατοστά και ορθές γωνίες πάνω σε λευκή τετραγωνική βάση. Στα σήματα αλουμινίου μέσα στο ρόμβο περιγράφεται με λευκούς αριθμούς η ταυτότητα του μονοπατιού. Η αλλαγή κατεύθυνσης σημαίνεται με ένα βέλος που κάμπτεται από την κατεύθυνση της αλλαγής. Τα χρώματα του βέλους είναι ίδια με τα χρώματα του σήματος του μονοπατιού που αλλάζει κατεύθυνση. Σήματα δύο διαδρομών ή και τριών στο τμήμα που συμβαδίζουν τοποθετούνται το ένα κάτω από το άλλο με βάση τη σειρά των χρωμάτων. (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας και Αναρρίχησης).

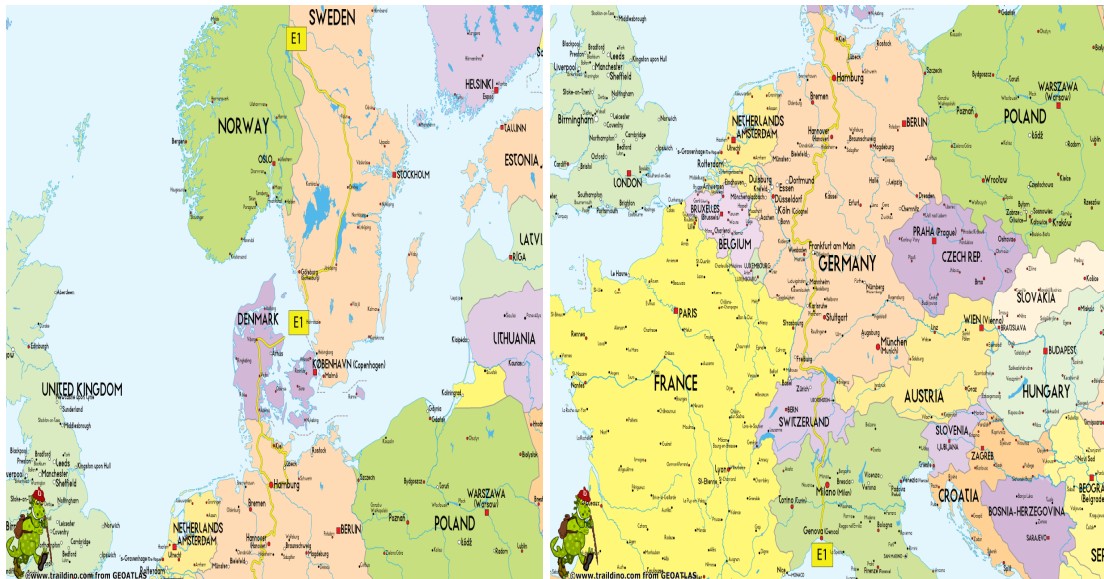
3.3 Ευρωπαϊκά μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων

Τα Ευρωπαϊκά μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων (διεθνές δίκτυο μονοπατιών) πρόκειται για ένα δίκτυο από μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων που διασχίζουν την Ευρώπη. Αν και τα περισσότερα μονοπάτια που τη διασχίζουν βρίσκονται μόνο σε μία χώρα ή μία περιοχή κάθε ένα από αυτά τα αριθμημένα μονοπάτια (E1 έως E11) περνούν μέσα από πολυάριθμες χώρες (Βικιπαίδεια, 2013). Με την πολύτιμη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης Πεζοπορίας, έγινε πραγματικότητα το συγκεκριμένο δίκτυο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση Πεζοπορίας ιδρύθηκε το 1969 στη Γερμανία και πλέον αποτελείται από περισσότερα από πενήντα μέλη – οργανισμούς που ενδιαφέρονται για την πεζοπορία μεγάλων αποστάσεων για την αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου καθώς και για την προστασία της λεγόμενης Ευρωπαϊκής κληρονομιάς, όποια κι αν αυτή μπορεί να θεωρηθεί. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν έντεκα Ευρωπαϊκά μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων που οδηγούν μέσα από διάφορες χώρες τα οποία χρησιμοποιούν προϋπάρχοντα εθνικά ή περιφερειακά μονοπάτια ή συμπίπτουν με αυτά. Αριθμούνται από E1 έως E11 ενώ προβλέπεται και το E12 να δημιουργηθεί στο μέλλον. Πάντως, δεν είναι όλες οι υπάρχουσες διαδρομές ολοκληρωμένες καθώς υπάρχουν κάποια κενά όπως για παράδειγμα στο μονοπάτι E8 ανάμεσα στην Πολωνία και το τελευταίο τμήμα της Βουλγαρίας. Εκτός από τα E-μονοπάτια, υπάρχουν και άλλες διασυνοριακές διαδρομές όπως αυτή του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα που δεν είναι μοναδική διαδρομή αλλά ένα δίκτυο από κύρια και δευτερεύοντα δρομολόγια από διαφορετικές γωνίες της Βόρειας και Ανατολικής Ευρώπης που όλα οδηγούν μέσω των Πυρηναίων στην πόλη του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα στη βορειοδυτική Ισπανία. Μια πιο ενδιαφέρουσα συλλογή Ευρωπαϊκών διακρατικών μονοπατιών είναι το Via Alpina που αποτελείται από πέντε διαδρομές (κόκκινη, μωβ, κίτρινη, πράσινη και μπλε) διαμέσου των Άλπεων και οκτώ διαφορετικών χωρών (Σλοβενία, Αυστρία, Ιταλία, Γερμανία, Λιχτενστάιν, Ελβετία, Γαλλία και Μονακό).

3.3.1 Μονοπάτι E1

E1: Μονοπάτι περίπου 7000 χιλιομέτρων που οδηγεί από τον Βορρά στο Νότο και ξεκινάει από το Βόρειο Ακρωτήριο της Νορβηγίας και διασχίζει τη Σουηδία, τη Δανία, τη Γερμανία, την Ελβετία και καταλήγει στην Ιταλία (traildino.com, 2013).

Εικόνα 3.1: Μονοπάτι E1

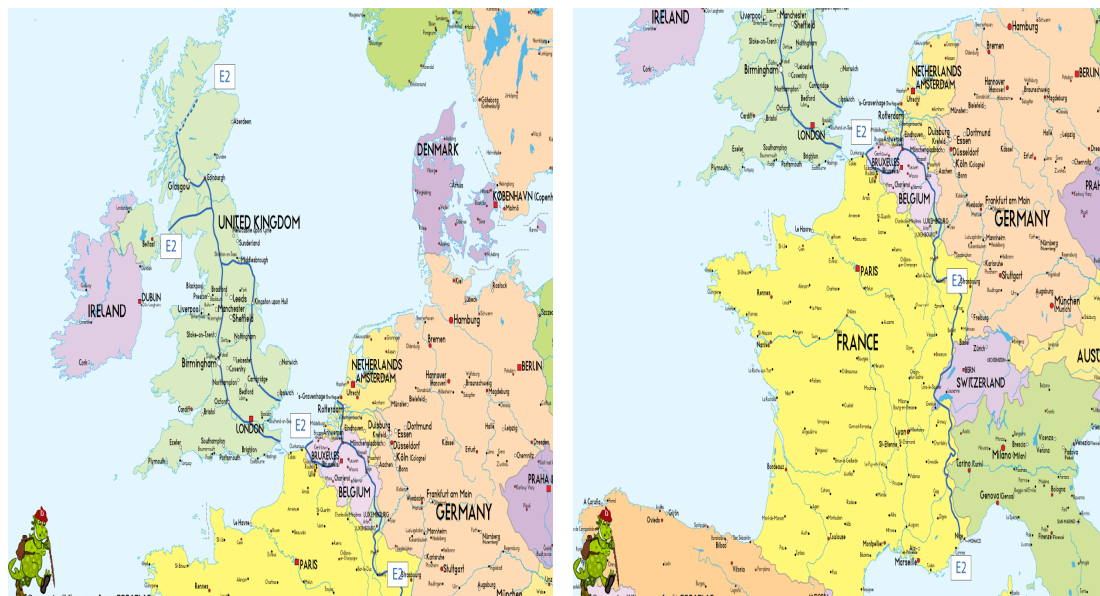

Πηγή: Traildino, 2013

3.3.2 Μονοπάτι E2

E2: Μονοπάτι που προγραμματίζεται να καλύψει απόσταση 4.850 χιλιομέτρων και εκτείνεται από την Ιρλανδία (Galway) μέχρι τη Νίκαια της νότιας Γαλλίας. Ωστόσο το τμήμα της Ιρλανδίας δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί. Η διαδρομή αυτή τη στιγμή αρχίζει από τη Σκωτία (Stran gear), την Αγγλία και συνεχίζει μέσω Ολλανδίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου και Ελβετίας ενώ ελίσσεται μέσα και έξω από τη Γαλλία κατά μήκος της. Καταλήγει στις γαλλικές ακτές της Μεσογείου στη Νίκαια.

Εικόνα 3.2: Μονοπάτι E2

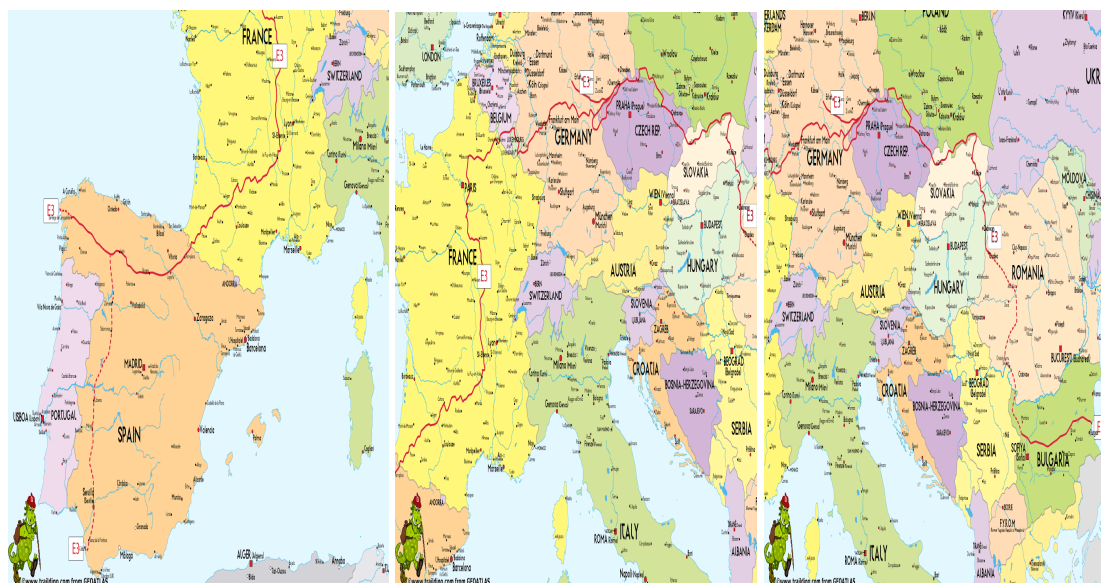

Πηγή: Traildino, 2013

3.3.3 Μονοπάτι E3

E3: Αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο σε μήκος Ευρωπαϊκό μονοπάτι 6.950 χιλιομέτρων που διασχίζει την ακτή της Μαύρης Θάλασσας στη Βουλγαρία και συνεχίζει στην Ουγγαρία, Σλοβακία, Πολωνία, Τσεχική Δημοκρατία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο και τη Γαλλία μέχρι το Σαντιάγο της Κομποστέλα στην Ισπανία.

Εικόνα 3.3: Μονοπάτι E3

Πηγή: Traildino, 2013

3.3.4 Μονοπάτι E4

E4: Με 10.450 χιλιόμετρα είναι μακράν το μεγαλύτερο Ευρωπαϊκό μονοπάτι, αν και υπάρχει ακόμη ένα σημαντικό κενό στην κατασκευή του ανάμεσα σε Ρουμανία και Βουλγαρία. Η εναλλακτική διαδρομή διαμέσου Σερβίας είναι σχεδόν έτοιμη. Ξεκινώντας από το νότιο άκρο της Ισπανίας οδηγεί βορειοανατολικά και διασχίζει τα Πυρηναία μέσα από τη Γαλλία, την Ελβετία, τη Γερμανία, την Αυστρία, την Ουγγαρία, τη Σερβία (εναλλακτική διαδρομή μέσω Ρουμανίας υπό κατασκευή), τη Βουλγαρία και την Ελλάδα. Διασχίζει κάθετα την Ελλάδα (1.600 χιλιόμετρα περίπου) μέχρι το Γύθειο και συνεχίζει στην Κρήτη που τη διασχίζει από τη μία άκρη στην άλλη και τερματίζει στη Ζάκρο. Πολλά ακτοπλοϊκά δρομολόγια οδηγούν στο νησί της Κρήτης και τελικά στην Κύπρο. Αναλυτικότερα μπορεί να διακριθεί στα εξής τμήματα:

Το τμήμα της Μακεδονίας. Το E4 ξεκινάει από τα Πυρηναία και μέσω Σκοπίων φτάνει στο φυλάκιο της Νίκης, βόρεια της Φλώρινας. Στη συνέχεια περνά από το Βίτσι και τα χωριά Νυμφαίο και Ξυνό Νερό και από εκεί στο Αμύνταιο. Περνάει από την κορυφή του Βερμίου (1.800 μέτρα) και από τα Τρία Πηγάδια φτάνει στην Παναγία Σουμελά, ανεβαίνει στα Πιέρια και από εκεί στο Λιτόχωρο για να ακολουθήσει τον Ενιππέα προς τις πηγές του και να σκαρφαλώσει στην κορυφή Σκολιό (2.911 μέτρα) του Ολύμπου.

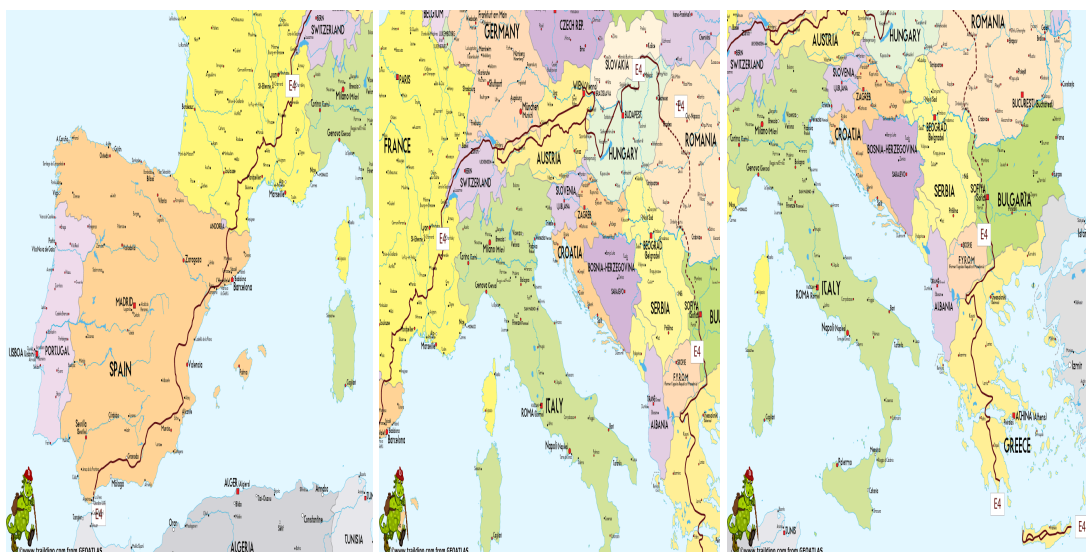
Το τμήμα της Θεσσαλίας και των Αγράφων που ξεκινά από τον Όλυμπο κατεβαίνει στο χωριό Κοκκινοπηλός, συναντά το Λιβάδι και τον Σαραντάπορο, περνά από την Ελασσόνα και ανεβαίνει στα Καμβούνια. Έπειτα περνά από τη Δεσκάτη και από το Φλαμπουρέσι φτάνει στο Καστράκι και τα Μετέωρα. Στη συνέχεια περνά από τη Γλυκομηλιά, την Ελάτη και τα Στουρναρέικα, ανεβαίνει τη Γκρόπα, τον Αλαδιά (1.700 μέτρα) και φτάνει στην Αργιθέα. Ανεβαίνει την Καράβα και περνώντας από το Βλάσι, το Πετρίλο, την Κουστέσα, τα Βραγγιανά, τα Άγραφα, τη Βαρβαριάδα, το Κερασοχώρι και την Βίνιανη φτάνει στο Καρπενήσι.

Το τμήμα της Στερεάς Ελλάδας που από το Καρπενήσι κατευθύνεται στο Κρίκελο και στη Γραμμένη Οξυά για να σκαρφαλώσει στη συνέχεια στα Βαρδούσια περνώντας από τα χωριά Αρτοτίνα και Κάτω Μουσούνιτσα. Από εδώ στρίβει για τους Δελφούς περνώντας από τα χωριά Στρώμη και Καλοσκοπή.

Το τμήμα της Πελοποννήσου στο οποίο το μονοπάτι μετά τους Δελφούς περνά το Αίγιο, το Διακοφτό και διασχίζοντας το φαράγγι του Βουραϊκού φτάνει στα Καλάβρυτα και ανεβαίνει τον Χελμό. Αφού περάσει τα χωριά Πλατηνέρο και Λυκουριά συναντά τα νερά του Λάδωνα και καταλήγει στη Βυτίνα και το Μαίναλο (1.600 μέτρα). Από εδώ κατεβαίνει στο χωριό Κάψα και αφήνοντας πίσω την Τρίπολη, μετά τα Βέστενα και τις Καρυές φτάνει στην Σπάρτη και το Μυστρά για να σκαρφαλώσει στη συνέχεια στον Ταΰγετο και μετά την Καστανιά να καταλήξει στο Γύθειο.

Το τμήμα της Κρήτης που γίνεται από το Καστέλι Χανίων κατευθύνεται στην Παλαιοχώρα και κατόπιν στη Σούγια. Από εδώ διακλαδίζεται σε δύο κομμάτια: το νότιο και το βόρειο. Το νότιο περνά από την Αγία Ρούμελη και συνεχίζει στη χώρα Σφακίων και στο Φραγκοκάστελλο, διασχίζει το νομό Ρεθύμνου περνώντας από το Αρκάδι και αφού περάσει από Ανώγεια, Ζάρο, Αρχάνες, καταλήγει στο Ζάκρο, στο ανατολικότερο άκρο του νησιού. Το βόρειο είναι αλπικό και από τη Σούγια ανεβαίνει στον Ομαλό, συνεχίζει στα Λευκά Όρη και καταλήγει στον Ψηλορείτη (europergreece, 2009).

Εικόνα 3.4: Μονοπάτι E4

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.5 Μονοπάτι E5

E5: Οδηγεί από δυτικά προς ανατολικά για 3.050 χιλιόμετρα, από το Point du Raz στη Βρετάνη της Γαλλίας σε όλη την Ελβετία, τη Γερμανία και την Αυστρία για να καταλήξει στη Βερόνα της Ιταλίας.

Εικόνα 3.5: Μονοπάτι E5

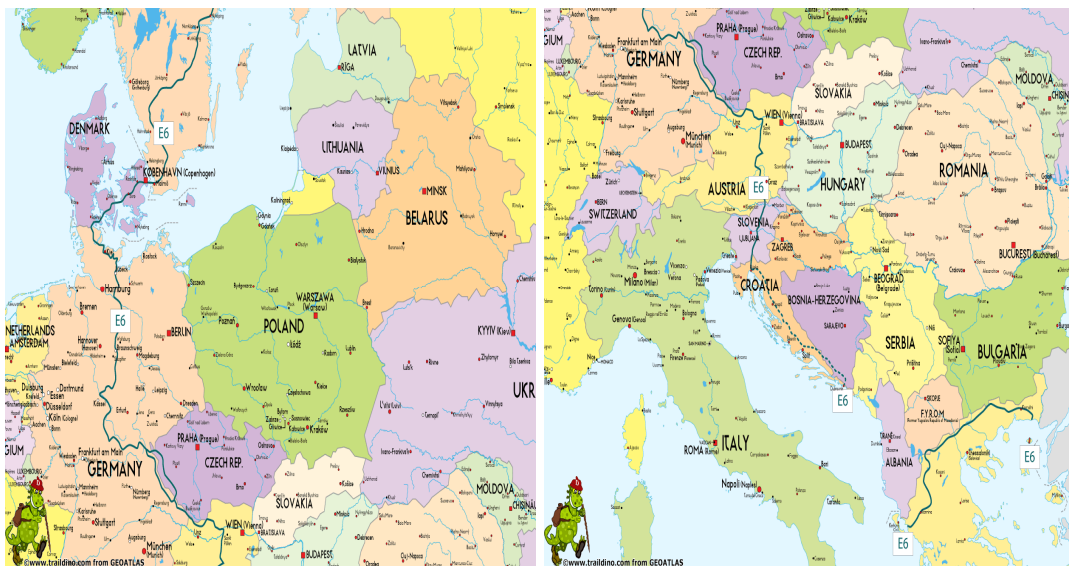
Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.6 Μονοπάτι E6

E6: Εκτείνεται 6.300 χιλιόμετρα και ξεκινά από το Kilpisjärvi στη βορειοδυτική Φινλανδία. Συνεχίζει νότια μέσω της Σουηδίας, Δανίας, Γερμανίας, Αυστρίας και Σλοβενίας μέχρι που φτάνει στην Αδριατική. Από εκεί υπάρχει ένα κενό μέχρι την Ελλάδα που γεφυρώνεται με πλοίο από το λιμάνι της Ριέκα στην Ηγουμενίτσα. Από εκεί διανύει οριζόντια τον Ελλαδικό χώρο (1.000 χιλιόμετρα) μέχρι τη Σαμοθράκη. Το μονοπάτι διασχίζει ουσιαστικά όλη τη Βόρεια Ελλάδα για να καταλήξει στο Αιγαίο Πέλαγος. Η αρχή, λοιπόν, στην Ελλάδα γίνεται στο νομό Θεσπρωτίας, στην Ηγουμενίτσα. Το μονοπάτι περνά την Παραμυθιά και τον ιερό χώρο της Δωδώνης, στους πρόποδες του Τόμαου. Η συνέχειά του βρίσκεται μπροστά από τη λίμνη των Ιωαννίνων κάτω από τις πλαγιές του όρους Μιτισκέλι. Περνάει τη Γότισσα, το Περιστερί και μετά φτάνει στο Μέτσοβο και το χωριό Μηλιά. Η πορεία διασχίζει τις γυμνές πλαγιές του Μαυροβουνίου με τα αιωνόβια δέντρα. Αφήνοντας την Ήπειρο και το εθνικό πάρκο της Πίνδου αρχίζει το κομμάτι της Δυτικής Μακεδονίας όπου αφετηρία της είναι η Καστοριά. Από τη λίμνη της Καστοριάς κατευθύνεται στο βουνό Βέρνον και μετά τη Φλώρινα. Εκεί γίνεται και η ένωση με το μονοπάτι E4. Φτάνοντας στη λίμνη Κερκίνη περνάει το Φράγμα του Στρυμόνα όπου και χωρίζονται τα δύο Ευρωπαϊκά μονοπάτια. Το E6 κατευθύνεται ανατολικά ενώ το E4 προς βορρά. Συνεχίζοντας, η διαδρομή οδηγεί στους πρόποδες της Βροντού, το Βώλακα και τις βουνοκορφές του Φαλακρού. Έπειτα στο Λιβαδερό, τη Σταυρούπολη

και οδηγεί στην πόλη της Ξάνθης και τα Πομακοχώρια. Μετά φτάνει στην Κομοτηνή όπου σταματάει στις ακτές του Αιγαίου Πελάγους.

Εικόνα 3.6: Μονοπάτι E6

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.7 Μονοπάτι E7

E7: Αυτή η διαδρομή καλύπτει περίπου 6.070 χιλιόμετρα και οδηγεί από δυτικά προς ανατολικά από τα σύνορα Πορτογαλίας- Ισπανίας διαμέσου της Ισπανίας, Ανδόρας, Γαλλίας, Ιταλίας, Σλοβενίας στα σύνορα Ουγγαρίας- Ρουμανίας. Πρόσφατα η διαδρομή έχει επεκταθεί στη Σερβία και τη Βουλγαρία.

Εικόνα 3.7: Μονοπάτι E7

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.8 Μονοπάτι E8

E8: Για 4.390 χιλιόμετρα αυτό το μονοπάτι οδηγεί από την Ατλαντική ακτή της Ιρλανδίας ανατολικά σε όλη τη Βρετανία, την Ολλανδία, τη Γερμανία, την Αυστρία, τη Σλοβακία και την Πολωνία όπου γίνεται μια απότομη διακοπή στα Ουκρανικά σύνορα. Ακολουθεί ένα κενό στη διαδρομή: το τμήμα μέσω της Ουκρανίας και της Ρουμανίας καθώς και το πρώτο τμήμα της Βουλγαρίας είναι ανύπαρκτο. Στη συνέχεια συνεχίζεται και πάλι στα τελευταία 400 χιλιόμετρα μέσω της Βουλγαρικής Ροδόπης στο Mezek κοντά στα Τουρκικά σύνορα. Στην Ιρλανδία, την Αγγλία και την Ολλανδία τα μονοπάτια αποτελούνται από προϋπάρχουσες, πολύ καλά σηματοδοτημένες διαδρομές. Η Γερμανία προσφέρει και τα δύο: η E8 χρησιμοποιεί εν μέρει ορισμένες από τις υπάρχουσες διαδρομές μεγάλων αποστάσεων αλλά κυρίως τις τοπικές διαδρομές. Η Αυστρία έχει και πάλι ένα ευρύ δίκτυο από μονοπάτια. Στην Ανατολική Ευρώπη τα τοπικά μονοπάτια και οι δρόμοι που χρησιμοποιούνται και γενικά η σηματοδότηση είναι σχετικά καλή.

Εικόνα 3.8: Μονοπάτι E8

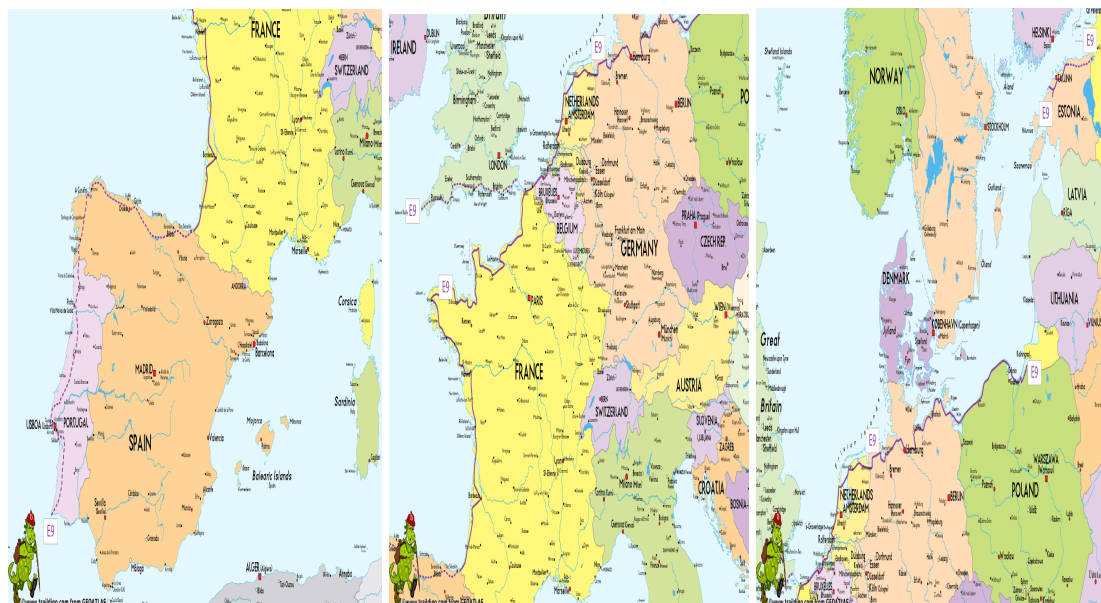

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.9 Μονοπάτι E9

E9: Είναι ένα παράκτιο μονοπάτι κατά προσέγγιση 5.200 χιλιομέτρων από νοτιοδυτικά προς βορειοανατολικά στο οποίο σημαντικά τμήματα είναι ακόμη υπό κατασκευή. Ιδανικά θα έπρεπε να έχει ως αφετηρία το Capo de São Vincente στην Πορτογαλία και να σταματά στην Εσθονία. Όμως, τα τμήματα κατά μήκος στις Πορτογαλικές και Ισπανικές ακτές του Ατλαντικού δεν υπάρχουν όπως και κάποια κομμάτια της διαδρομής στη Γαλλία. Από τη Βρετάνη και μετά κατά μήκος της Βόρειας Θάλασσας στο Βέλγιο και την Ολλανδία καθώς και της Βαλτικής ακτής στη Γερμανία και την Πολωνία είναι συνεχής διαδρομή. Αναγκαστικά, όμως, σταματά στα σύνορα Πολωνίας – Καλίνινγκραντ. Υπάρχει κενό που συμπεριλαμβάνει την ακτή του Καλίνινγκραντ στη Ρωσία, τη Λιθουανία και τη Λετονία. Στην Εσθονία, το μονοπάτι συνεχίζει μέχρι τα σύνορα βορειοανατολικά με τη Ρωσία. Από το Roscoff στη Γαλλία, αντί να συνεχίζει κατά μήκος της ακτής υπάρχει μια εναλλακτική διαδρομή που διασχίζει το Ηνωμένο Βασίλειο με πλοίο και ακολουθεί ένα περιπατητικό τμήμα 711 χιλιομέτρων από Πλύμουθ προς το Dover κατά μήκος των νότιων Βρετανικών ακτών.

Εικόνα 3.9: Μονοπάτι E9

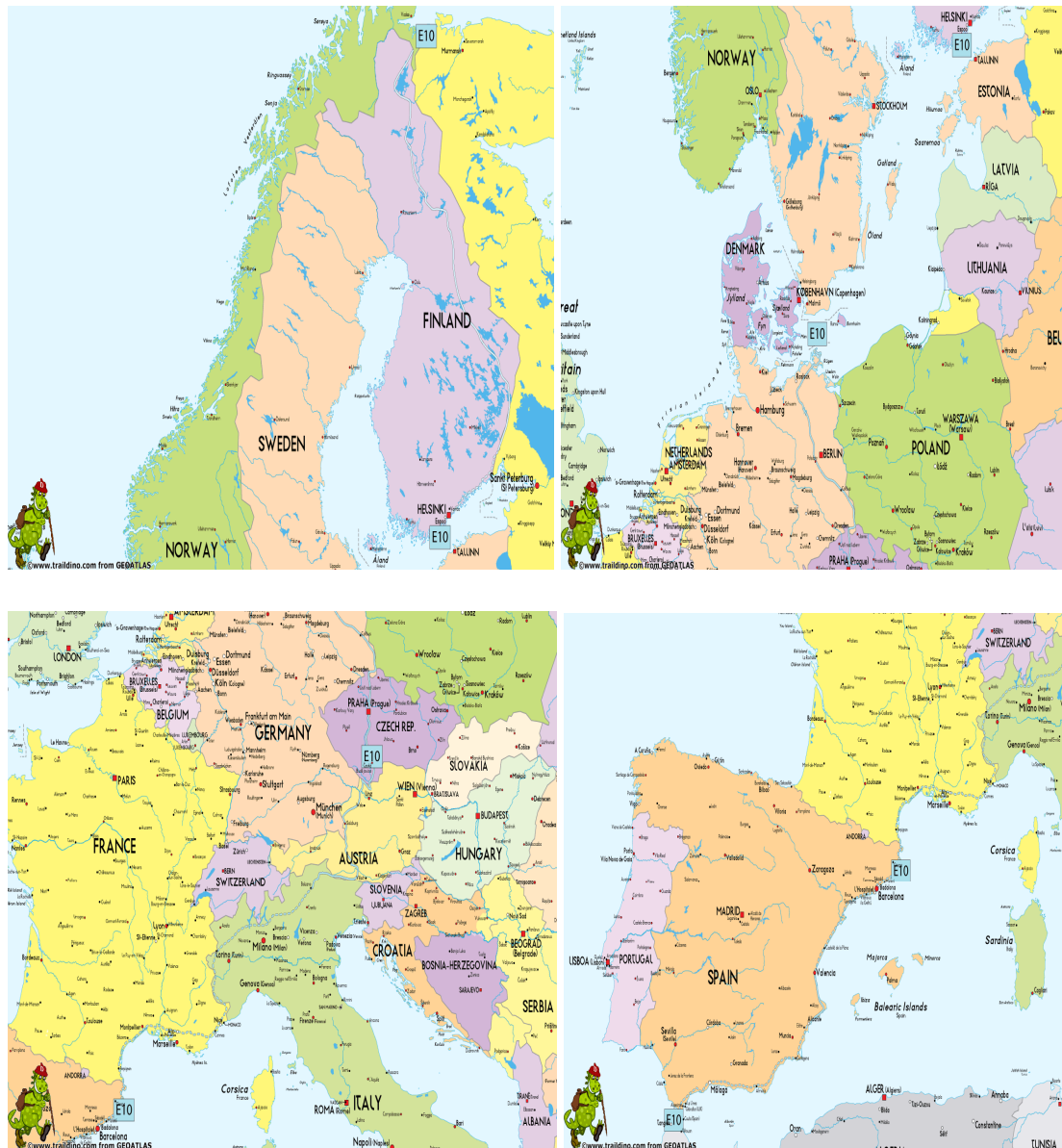

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.10 Μονοπάτι E10

E10: Φτάνοντας τα 2.880 χιλιόμετρα η διαδρομή κατευθύνεται νότια από τα βόρεια σύνορα της Φινλανδίας με τη Νορβηγία, συνεχίζει με πλοίο στο Rostock και έπειτα διαμέσου της Γερμανίας, της Τσεχικής Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Ιταλίας και της νότιας Γαλλίας μέχρι την Ισπανία όπου και σταματά στο νοτιότερο άκρο της στο τέλος στο νότιο άκρο της Tarifa. Ωστόσο, συνεχής διαδρομή επιτυγχάνεται μέχρι στιγμής μόνο στο Bozen της Ιταλίας. Το Γαλλικό τμήμα δεν έχει ολοκληρωθεί ενώ το Ισπανικό λειτουργεί εν μέρει.

Εικόνα 3.10: Μονοπάτι E10

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.11 Μονοπάτι E11

E11: Αυτή η διαδρομή αριθμεί σήμερα περίπου 2.070 χιλιόμετρα και κατευθύνεται από δυτικά προς ανατολικά από την ακτή της Βόρειας Θάλασσας στη Χάγη της Ολλανδίας και οδηγεί σε όλη τη Γερμανία και την Πολωνία μέχρι τα σύνορα με τη Λιθουανία. Στην Ολλανδία και το πρώτο τμήμα της Γερμανίας το μονοπάτι ακολουθεί καθιερωμένες, σηματοδοτημένες διαδρομές. Από το Γερμανικό Hameln και μετά χρησιμοποιούνται τοπικά μονοπάτια συνήθως σηματοδοτημένα. Ένα πολύ μεγάλο μονοπάτι οδηγεί στο Βερολίνο. Το Harz είναι ένας πολύ καλός προορισμός στη διάρκεια της διαδρομής και μάλιστα, παλιότερα το E11 ονομαζόταν “Ολλανδία – Harz Μονοπάτι” και σταματούσε στο Σιδηρούν Παραπέτασμα. Η διαδρομή, όπως αναφέρθηκε, οδηγεί τελικά στην καρδιά της Γερμανίας, το Βερολίνο. Έπειτα, συνεχίζει πιο ανατολικά. Το Γερμανικό τμήμα σταματάει στην ιστορική πόλη

Frankfurt an der Oder που πλέον αποτελεί τα σύνορα με την Πολωνία. Στην Πολωνία η διαδρομή δεν είναι σηματοδοτημένη επαρκώς, όπως στην Ολλανδία και τη Γερμανία. Ακόμη και η ακριβής διαδρομή δεν έχει οριστεί παντού. Διανύει την καρδιά της Πολωνίας και τα δάση της, στα ανατολικά της χώρας. Το τέλος της διαδρομής τώρα είναι στην περιοχή Augustów και το χωριό Ogródniki, στα σύνορα με την Λιθουανία και τη Λευκορωσία. Είναι υπό σχεδιασμό η επέκταση του μονοπατιού E11 στη Λιθουανία αλλά και στη Ρωσία.

Εικόνα 3.11: Μονοπάτι E11

Πηγή: Traildino, 2013.

3.3.12 Μονοπάτι E12

Το E12 είναι η τελευταία προσθήκη στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μονοπατιών. Θα συνδέει την ακτή της Μεσογείου και νησιά όπως η Μαγιόρκα, η Κορσική, η Κρήτη, η Κύπρος, η Μάλτα και η Σαρδηνία. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί το Μονοπάτι της Βόρειας Θάλασσας, το οποίο θα παρακάμπτει τη Βόρεια Θάλασσα, από τη Σκωτία στη Νορβηγία. Οι περισσότερες χώρες συμμετέχουν στην προσπάθεια. Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία, η Γερμανία, η Δανία, η Σουηδία και η Νορβηγία. Κομμάτια αυτής της μεγάλης διαδρομής δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί. Προς το παρόν δύο χώρες προσφέρουν συνεχόμενη παράκτια διαδρομή: Η Ολλανδία και η Δανία (Traildino, 2013).

3.4 Εθνικά μονοπάτια

Τα Εθνικά Μονοπάτια χαράσσονται και χρησιμοποιούνται για πεζοπορία στην ελληνική επικράτεια. Είναι δίκτυα διαδρομών μέσω αποστάσεων που στην πλειονότητά τους αναπτύσσονται ξεκινώντας από τα διεθνή δίκτυα και διακλαδώνονται προς διάφορες κατευθύνσεις και περιοχές. Καλύπτουν ευρύτερες

γεωγραφικές περιοχές εντός της κάθε χώρας ανάλογα με το φυσικό περιβάλλον και την γεωγραφική κατανομή τόπων ειδικού ενδιαφέροντος. Αριθμούνται ως εξής από την Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας - Αναρρίχησης:

01 Συνδέει το μονοπάτι Ε6 με το Ε4. Ξεκινά από το Μέτσοβο και το βουνό Περιστερί και καταλήγει στο χωριό Γαρδίκι, περνώντας από τα χωριά Συρράκο, Καλαρρύτες και Ματσούκι και από το βουνό Κακαρδίτσα. Προβλέπεται να συνεχίσει για Ελάτη Τρικάλων.

02 Συνδέει τον Όλυμπο (Ε4) με το Πήλιο. Ξεκινά από τον Όλυμπο και περνώντας από τα βουνά Κάτω Όλυμπος, Όσσα, Μαυροβούνι και τα χωριά Καρυά, Καλλιπεύκη, Ραγάνη, Ποταμιά, Έλαφος, Κεραμίδι, Βένετο καταλήγει στην παραλία κάτω από το χωριό Πουρί του Πηλίου.

03 Συνδέει τα Γιάννενα με το Γράμο (Ε6). Ξεκινά από τη βόρεια πλευρά της λίμνης των Ιωαννίνων και αφού διασχίσει το βουνό Μιτσικέλι, περνάει από τα Ζαγοροχώρια Κήποι, Βίτσα, Μονοδένδρι, διασχίζει το φαράγγι του Βίκου, ανεβαίνει στο Πάπιγκο, διασχίζει το βουνό Τύμφη, περνάει από τα χωριά Βρυσοχώρι και Πάδες, διασχίζει το βουνό Σμόλικας και από το χωριό Αγία Παρασκευή περνάει το Σαραντάπορο και καταλήγει στο Γράμο.

04 Συνδέει το Χορτιάτη με το Παγγαίο και τη Ροδόπη (Ε6). Διασχίζει τη Χαλκιδική, την αρχαία Αμφίπολη, το Παγγαίο και καταλήγει στο χωριό Τοξότες στο Νέστο. Έχουν σηματοδοτηθεί μόνο τα τμήματα του Παγγαίου, από χωριό Αυλή μέχρι Νικήσιανη και από Αμφίπολη μέχρι κορυφή.

05 Συνδέει το μονοπάτι Ε6 με το Ε4 στο ύψος του Μετσόβου – Καλαμπάκας. Δεν έχει χαρτογραφηθεί πλήρως, ούτε έχει αρχίσει η σηματοδότησή του.

06 Συνδέει τα μονοπάτια 01 και 05. Αρχίζει από το Μέτσοβο και περνώντας από τα χωριά Χαλίκι, Αμάραντο, Παλαιοχώρι, Πύρρα καταλήγει στην Ελάτη Τρικάλων. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

07 Συνδέει τα βουνά Κακαρδίτσα και Τζουμέρκα. Αρχίζει από την Κακαρδίτσα, συναντά το μονοπάτι 01, διασχίζει τα Τζουμέρκα και περνώντας από τα χωριά Βουλγαρέλι και Μελισσουργοί καταλήγει στο χωριό Καταρράκτης. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

08 Συνδέει το Νυμφαίο με τη Δεσκάτη. Αρχίζει από το Νυμφαίο, διασχίζει τα βουνά Άσκιο, Βούρινο και Βουνάσα και καταλήγει στη Δεσκάτη. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

09 Συνδέει τη Δωδώνη με την Πάργα. Αρχίζει από το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, περνάει από το Σούλι και το νεκρομαντείο του Αχέροντα και καταλήγει στην Πάργα. Δεν έχει χαρτογραφηθεί πλήρως, ούτε έχει αρχίσει η σηματοδότησή του.

11 Συνδέει το Καρπενήσι με το Αγρίνιο. Αρχίζει από το Καρπενήσι, διατρέχει την κοιλάδα μέχρι τη Μονή Προυσσού, διασχίζει το βουνό Παναιτωλικό (Αραποκέφαλα, Τσίνα, Παναιτωλικός, Κυρά Βγέννα) και καταλήγει στο Αγρίνιο. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

12 Συνδέει το Καρπενήσι με τη Ναύπακτο. Ξεκινά από το Καρπενήσι και αφού διασχίσει το βουνό Καλιακούδα και τα βουνά της Αιτωλοακαρνανίας καταλήγει στη Ναύπακτο. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

21 Διατρέχει την Εύβοια. Αρχίζει από τους Ωρεούς και διασχίζοντας τα βουνά Τελέθριο, Ξηρό, Καντήλι, Δίρφη, Ξεροβούνι, Όλυμπο (αφού ένα παρακλάδι του μονοπατιού πηγαίνει στην Κύμη) και Όχη καταλήγει στην Κάρυστο. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

22 Συνδέει τον Παρνασσό με την Πάρνηθα. Ξεκινά από την Αγόριανη του Παρνασσού και περνώντας από τα βουνά Κίρφη, Ελικώνα, Κορομπίλι, Κιθαιρώνα,

Πάστρα καταλήγει στην Πάρνηθα (καταφύγιο Μπάφι).

31 Συνδέει την Πάτρα με την Αρχαία Ολυμπία. Ξεκινά από την Πάτρα και περνώντας από τα χωριά Πετρωτό, Αγία Παρασκευή, Καλανίστρα, Κάλανος, Λακκόματα, Μίχα, Άνω Βλασία, Αγράμπελα, Δίβρη καταλήγει στην Αρχαία Ολυμπία.

32 Συνδέει τη Βυτίνα με την Καρδαμύλη. Ξεκινά από τη Βυτίνα και περνώντας από το χωριό Ζυγοβίτσι, τη Δημητσάνα, το φαράγγι του Λούσιου, την Καρύταινα, τα χωριά Λεοντάρι, Γεωργίτσι, τη Λαγκάδα στον Ταύγετο, διασχίζει τον Ταύγετο (καταφύγιο – χαράδρα Βυρού) και καταλήγει στην παραλία της Καρδαμύλης.

33 Συνδέει τον Άγιο Πέτρο Κυνουρίας με τον Κάβο Μαλιά. Αρχίζει από το χωριό Άγιος Πέτρος και αφού διασχίζει την κορυφογραμμή σχεδόν του Πάρωνα, καταλήγει στη Μονεμβασιά και στη συνέχεια στο ακρωτήριο του Κάβο Μαλιά.

34 Συνδέει την Επίδαυρο με την Αρχαία Ολυμπία. Ξεκινά από την Αρχαία Επίδαυρο και περνώντας από τις Μυκήνες, το Αρτεμίσιο, τη Μαντίνεια, τη Δημητσάνα, τα Λαγκάδια καταλήγει στην Αρχαία Ολυμπία. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα.

35 Συνδέει το Χελμό με τη Ζήρια. Αρχίζει από τους Κάτω Λουσούς, διασχίζει το Χελμό (καταφύγιο, Ψηλή Κορυφή, Νεραϊδόραχη, Ύδατα Στυγός), περνάει από τα χωριά Περιστερά, Ζαρούχλα, Φενεό και Γκούρα, διασχίζει τη Ζήρια (καταφύγια Α & Β) και καταλήγει στα Άνω Τρίκαλα Κορινθίας.

36 Συνδέει τη Δημητσάνα με τη Μεθώνη. Αρχίζει από τη Δημητσάνα, περνάει από Καρύταινα, Ανδρίτσαινα, Κοπανάκι, διασχίζει τα Όρη Κυπαρισσίας και Αιγάλω και καταλήγει στη Μεθώνη. Δεν έχει σηματοδοτηθεί ακόμα (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβάσις – Αναρρίχησης).

Χάρτης 3.1: Εθνικά Μονοπάτια στην Ελλάδα

Πηγή: pezoporia.gr, 2012.

3.5 Τοπικά μονοπάτια

3.5.1 Ορισμός

Τα τοπικά δίκτυα μονοπατιών είναι διαδρομές συνήθως μικρών αποστάσεων που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο συνήθως στα διοικητικά όρια Νομαρχιών και Δημοτικών διαμερισμάτων ή στα γεωγραφικά όρια ορεινών όγκων, προστατευόμενων περιοχών, εθνικών δρυμών, νησιών. Δεν διασυνδέονται απαραίτητως με τα εθνικά ή διεθνή δίκτυα αλλά η διασύνδεση αυτή όπου υφίσταται ευνοεί ιδιαίτερα την επισκεψιμότητά τους. Μολονότι έχουν τοπικό χαρακτήρα ανάλογα με τον θεματικό τους χαρακτήρα και τη δομή και οργάνωσή τους μπορεί να αποτελούν πόλο έλξης διεθνούς εμβελείας (EURO AXES S.A. CONSULTING & TECHNOLOGY, 2007). Παρακάτω ακολουθεί αναφορά κάποιων Ελληνικών τοπικών μονοπατιών σε διάφορους νομούς της Ελλάδας με καταγραφή εκτός των αξιοθέατων που προσφέρουν, των επιχειρήσεων που έχουν αναπτυχθεί καθώς και άλλων πρόσθετων παροχών.

3.5.2 Μονοπάτι της Πρώτης, Παγγαίο, Ν. Καβάλας

Πρόκειται για μία εύκολη περπατητική διαδρομή. Ξεκινά από το καταφύγιο της Πρώτης Σερρών, συνεχίζει στο μοναστήρι της Αναλήψεως και έπειτα στο καταφύγιο, το οποίο υπολειτουργεί. Συνεχίζοντας βρίσκει την κοιλάδα του Τσεκουριού που προσφέρει πανέμορφη θέα, μία κατάλληλη για στάση ποτίστρα και μία κατεστραμμένη στάνη. Φτάνοντας στο διάσελο της κοιλάδας, βρίσκεται το μονοπάτι της Εικοσιφοίνισσας. Τελικά, η διαδρομή διαρκεί περίπου τρεις ώρες και γενικά δεν απαιτεί διανυκτέρευση (Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καβάλας, 2013).

Το μονοπάτι της Πρώτης είναι το χαρακτηριστικό παράδειγμα της κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα, όσον αφορά τα μονοπάτια και την προώθηση του περπατητικού τουρισμού. Το καταφύγιο που υπάρχει για άγνωστους λόγους δε φιλοξενεί τους εκδρομείς και εάν παραμείνουν κοιμούνται στο πάτωμα. Η στάνη που αποτελεί αξιοθέατο ειδικά για τους ξένους τουρίστες είναι κατεστραμμένη και παρατημένη. Ο Ορειβατικός Σύλλογος της Καβάλας όπως συμβαίνει και με τους περισσότερους συλλόγους της χώρας είναι αυτός που ενδιαφέρεται κυρίως για την προβολή και τη συντήρηση των μονοπατιών που έχουν τη δύναμη να αλλάξουν την οικονομία του νομού.

3.5.3 Από την Χώρα της Τήνου έως τον Αρνάδο, Ν. Κυκλάδων

Η διαδρομή (κυκλική διαδρομή) ξεκινάει από την πλατεία στον παραλιακό δρόμο της χώρας, περνάει από την εκκλησία του Αγίου Χρυσοστόμου και μετά μπροστά από το ξενοδοχείο Αίολος. Προς Άγιο Φωκά συναντά δυο κάθετους δρόμους, ο ένας πριν από την ταβέρνα Γαλαξίας, ο άλλος πριν από την ταβέρνα Γιαλούσσα. Στον ορίζοντα φαίνεται το βρυόκαστρο προστατευόμενη τοποθεσία ενός νεολιθικού οικισμού. Τα

νησιά απέναντι είναι αριστερά η Μύκονος ενώ δεξιά η Δήλος και η Ρήνεια. Ύστερα από 890μ. ο δρόμος περνάει μπροστά από αμπελώνες, έναν ελαιώνα και ένα μικρό εκκλησάκι, ένα από τα 2000 του νησιού. Το βουνό στο βάθος είναι ο Κέχρος ενώ αριστερά του ξεχωρίζει ο γρανιτένιος όγκος του Εξωμβούργου. Στη συνέχεια της διαδρομής ο πεζοπόρος συναντά το Μοναστήρι. Στην πύλη του υπάρχει τοιχογραφία της Αγίας Τριάδος με σπάνια απεικόνιση φωτοστέφανου σε σχήμα τριγώνου (η μονή είναι από το έτος 1000μ.Χ περίπου). Εκεί μπορεί να δει το κρυφό σχολειό που υπήρχε και την πολύ ωραία συλλογή από υπέρθυρα χαρακτηριστικά της τηνιακής τέχνης στην μαρμαρογλυπτική.

Μετά από 1,5 περίπου χιλιόμετρο υπάρχει κατάφυτη με συκιές και σπάρτα διασταύρωση όπου ο επισκέπτης συνεχίζει ευθεία στα βήματα του παλιού μονοπατιού. Χαμηλή βλάστηση και κατεστραμμένα τμήματα του μονοπατιού θα δυσκολέψουν λίγο την πορεία. Σε 250μ το μονοπάτι αρχίζει και ανηφορίζει περνώντας αριστερά από πέτρινα κελιά. Σύντομα κατηφορίζει ξανά προς την κοίτη της κοιλάδας. Έπειτα φτάνει στο μικρό εκκλησάκι των αγίων Αναργύρων και σύντομα συναντά μια πηγή με μη πόσιμο νερό. Στον κεντρικό δρόμο του Τριαντάρου (380μ από το εκκλησάκι) στρίβοντας δεξιά συναντά την ταβέρνα Λεύκες στα 200μ (ανοικτή Απρίλιο - Οκτώβριο). Μια πολύ όμορφη πετρόκτιστη πηγή (το νερό είναι πόσιμο) δίπλα αντικαθιστά τις δυο τεράστιες λεύκες από όπου πήρε και η ταβέρνα το όνομά της. Επίσης, τα μηχανήματα ενός παλαιού ελαιοτριβείου στολίζουν τον χώρο. Ύστερα από μισό περίπου χιλιόμετρο ο πεζοπόρος διασχίζει το από μπουλντόζα κατεστραμμένο μονοπάτι (125μ) και μετά από μερικά μέτρα βρίσκεται στον κεντρικό δρόμο. Μετά συναντά μια από τις πολλές πηγές του χωριού στον δρόμο. Μετά την πηγή με τον πλάτανο (το νερό και εδώ είναι πόσιμο) προς την πλατεία του χωριού υπάρχει ένας τηλεφωνικός θάλαμος και μια παιδική χαρά. Στην δροσερή πλατεία του χωριού υπάρχει ένα μικρό καφενείο και άλλες δυο πηγές. Στην μια από τις δυο απεικονίζεται η βάπτιση του Ιησού στον Ιορδάνη ποταμό. Από την πλατεία του χωριού ακολουθώντας το εν μέρη σκεπαστό σοκάκι θα βρεθεί σύντομα εκτός χωριού (255μ.). Ύστερα από περίπου 650 μέτρα φτάνοντας στα περίχωρα του Αρνάδου (270μ.) το μονοπάτι χωρίζει και ο ταξιδιώτης ακολουθεί προς δεξιά. Περνάει από δυο εκκλησάκια (100μ.) και μετά στρίβει αριστερά για να βρεθεί σε μια μικρή πλατεία με πολύ όμορφη μαρμάρινη βρύση. Συνεχίζοντας μέχρι την πλατεία του χωριού συναντά την εκκλησία της Αναλήψεως του Σωτήρος που είναι χτισμένη από το 1908. Κατεβαίνοντας ως τον κεντρικό δρόμο (270μ.) φτάνει στην είσοδο της Μονής Κεχροβουνίου. Για να συνεχίσει η διαδρομή ακολουθεί το μονοπάτι με τα άσπρα σκαλιά απέναντι από την είσοδο προς ένα μικρό εκκλησάκι. Σε λίγο ο δρόμος καταλήγει σε παλιό μονοπάτι. Έπειτα περνά πάλι από εκκλησία στα δεξιά. Ύστερα από δύο διασταυρώσεις συνεχίζοντας 410μ. φτάνει στην είσοδο ενός οικοπέδου με παλιό μύλο και μετά στη μεγάλη διασταύρωση (470μ.) στρίβει δεξιά για να φτάσει στο κέντρο της πόλης (Κάρολος Μέρλιν, 2008).

Στη συγκεκριμένη διαδρομή υπάρχει ένας σχετικά μεγάλος αριθμός μαγαζιών για φαγητό καθ' όλη τη διάρκειά της ενώ τα μοναστήρια και τα γραφικά εκκλησάκια προσθέτουν στους λόγους προτίμησής της, από τους τουρίστες. Υπάρχουν, επίσης, πολλές πηγές με πόσιμο νερό που είναι σημαντικό για τους περιπατητές. Το μονοπάτι, λοιπόν, εκτός από το φυσικό πλούτο διαθέτει πρόσθετα αξιοθέατα και παροχές που θα έλξουν τους τουρίστες. Επιπλέον, η ύπαρξη των ταβερνών κοντά στο μονοπάτι και η περίοδος που είναι ανοικτές αποδεικνύουν τη συσχέτιση της ύπαρξής τους με τον περιηγητικό τουρισμό.

3.5.4 Βυθός Αηλιάς Ν. Κοζάνης (Βόιο)

Η διαδρομή ξεκινά από το Βυθό και καταλήγει στον Προφήτη Ηλία την υψηλότερη κορυφή του Βοΐου (1808m) διερχόμενη για 1,5 χιλιόμετρο στο τελικό της τμήμα από το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6 και τις δύο σιδερένιες σκάλες. Στο μεγαλύτερο μέρος της διέρχεται από φυλλοβόλα δάση βελανιδιάς, καστανιάς και οξιάς ακολουθώντας κατά μήκος την κορυφογραμμή της Μαύρης Ράχης (Μαυριάχα). Η θέα από τον Προφήτη Ηλία προς τις απόκρημνες πλαγιές του Βοΐου, την υπόλοιπη Πίνδο, τον Όλυμπο, τη Λίμνη της Καστοριάς, τα βουνά της Δυτικής Μακεδονίας και τις πελώριες αλβανικές οροσειρές είναι μοναδική. Ένα μαγεμένο πανόραμα με καταπράσινες πλαγιές και χιονισμένες βουνοκορφές. Στα πλαίσια της διαδρομής εντάσσονται και οι εντυπωσιακοί Καταρράκτες του Σκοτωμένου Νερού, οι οποίοι αποτελούνται από την Κάτω Βάθρα, ύψους 25 μέτρων και την Άνω Βάθρα, ύψους 30 μέτρων. Ιδανικότερη εποχή για επίσκεψη στο Σκοτωμένο Νερό είναι η περίοδος Νοεμβρίου – Μαΐου. Μέχρι τώρα οι Καταρράκτες θεωρούνταν άγνωστοι και απροσπέλαστοι. Υπάρχει δυνατότητα επιστροφής από την ίδια διαδρομή μιας και η κάθοδος είναι κατά πολύ συντομότερη και ευκολότερη είτε από συντομότερα μονοπάτια που οδηγούν στον αυχένα Πενταλόφου, στη Νέα Κοτύλη (χωρίς επίσκεψη στο Παλιοκρημίνι) ή στο Μοναστήρι της Αγ. Τριάδας. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις στις οποίες δεν θα γίνει επιστροφή στο Βυθό θα πρέπει να έχει εξασφαλισθεί αυτοκίνητο που θα μεταφέρει την περιηγητική ομάδα. Υπάρχει καλό σήμα κινητού τηλεφώνου σε όλη σχεδόν την περιοχή. Ο οικισμός του Βυθού απέχει μιάμιση ώρα οδικώς από την πόλη της Κοζάνης (Οικολογική Κίνηση Κοζάνης, 2008). Στην άκρη του χωριού Βλάστη και σε υψόμετρο 1300 μέτρα, δεσπόζει ο Ορεινός παραδοσιακός ξενώνας ‘Γαλάνου’. Παρατηρείται λοιπόν πως το συγκεκριμένο μονοπάτι προσφέρει πλούσια χλωρίδα, θέα σε απίστευτα φυσικά τοπία καθώς και το εντυπωσιακό θέαμα με τους Καταρράκτες του Σκοτωμένου Νερού. Αποτελεί εύκολα πόλο έλξης για τους περιηγητές τουρίστες που αγαπούν τη φύση, ενώ η περίοδος Νοεμβρίου – Μαΐου που είναι η κατάλληλη για επίσκεψη στους καταρράκτες, αυξάνει την τουριστική περίοδο για την περιοχή και άρα τη δυνατότητα αύξησης των εσόδων. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι καταρράκτες ήταν άγνωστοι μέχρι τώρα, αποτελεί θετικό στοιχείο, αφού για τους πεζοπόρους τουρίστες που έχουν ήδη επισκεφτεί το μονοπάτι θα είναι ένας πρόσθετος λόγος να το επισκεφτούν ξανά από ότι να προτιμήσουν κάποιο άλλης περιοχής.

3.5.5 Φαράγγι της Σαμαριάς (Κρήτη)

Το φαράγγι βρίσκεται στη δυτική Κρήτη και ξεκινάει από το Ξυλόσκαλο, στο οροπέδιο του Ομαλού και σταματάει στο παραθαλάσσιο χωριό Αγία Ρούμελη, στη νότια Κρήτη. Το μονοπάτι στη Σαμαριά θα έλεγε κανείς ότι είναι άριστα σηματοδοτημένο σε όλο το μήκος του ενώ όσον αφορά την επισκεψιμότητα σε αυτό θεωρείται το πιο περπατημένο μονοπάτι σε ολόκληρη την Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής υπάρχουν βρύσες και τουαλέτες. Το πιο κουραστικό τμήμα της είναι τα τελευταία 3 χμ. μετά την έξοδο από τον Εθνικό Δρυμό. Η χλωρίδα και η πανίδα στον Εθνικό Δρυμό της Σαμαριάς παρουσιάζουν ιδιαιτερότητα και είναι άξιες θαυμασμού. Στο φαράγγι υπάρχουν μοναδικά είδη φυτών και ζώων που προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις. Μάλιστα υπάρχουν 450 είδη φυτών που σύμφωνα με το νόμο δεν επιτρέπεται να αφαιρεθεί οτιδήποτε από το χώρο της

Σαμαριάς. Η Σαμαριά δε θεωρείται μία εύκολη περιπατητική διαδρομή ειδικά για όσους δεν είναι εξοικειωμένοι με την πεζοπορία. Η είσοδος στη Σαμαριά επιβαρύνεται με κάποιο φθηνό εισιτήριο κι επιτρέπεται από τα μέσα Απριλίου μέχρι το τέλος Οκτωβρίου. Το πότε θα ανοίξει το φαράγγι για τους επισκέπτες εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες.

Η ύπαρξη εισιτηρίου μαρτυρά την προτίμηση και την επισκεψιμότητα από πλευράς των τουριστών για το μονοπάτι της Σαμαριάς καθώς και την εκμετάλλευση της τουριστικής προσέλευσης από τις τοπικές αρχές.

Εικόνα 3.12: Το Φαράγγι της Σαμαριάς

Πηγή: explocrete.com

3.5.6 Θεοδώριανα - Καταρράκτες Σούδα (Ν. Άρτας)

Το συγκεκριμένο μονοπάτι θεωρείται εύκολο για πεζοπορία. Οι καταρράκτες της Σούδας αποτελούν πόλο έλξης για τους τουρίστες και για αυτό δέχονται μεγάλο αριθμό τουριστών. Η διαδρομή αρχίζει από την πλατεία του χωριού ενώ συνεχίζοντας οδηγεί στον ξενώνα Αλώνι. Το μονοπάτι από ένα σημείο και μετά είναι καλά σηματοδοτημένο ενώ σε ένα μεγάλο τμήμα είναι λιθόστρωτο. Συνεχίζει μέσα από έλατα και φτάνει στους καταρράκτες, όπου τα νερά πέφτουν από ύψος 25 μέτρων. Περνώντας από την περιοχή Βασιλική συναντά το δάσος στη θέση Καπαρέλι.

Η φυσική ομορφιά και οι καταρράκτες αποτελούν τα αξιοθέατα που προσφέρει η διαδρομή. Η ύπαρξη του ξενώνα και η καλή σηματοδότηση είναι από τα θετικά στοιχεία που προσφέρονται και αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την επιλογή του πεζοπόρου (Δημήτριος Κασελούρης, 2008).

Εικόνα 3.13: Καταρράκτες Σούδα

Πηγή: travel-around-greece.blogspot.com, 2012.

3.5.7 Γεράνεια, Ν. Κορινθίας

Η διαδρομή που αναφέρεται είναι κυκλική και έχει ως εξής: Πίσια- Πίντιζα –Ράχη Κουκουνάρι- Φανερωμένη- Πίσια. Διαρκεί μία ημέρα και ξεκινά από τα Πίσια όπου υπάρχει και η ταβέρνα ‘Πλάτανος’. Το μονοπάτι αρχίζει να γίνεται ανηφορικό ενώ παρουσιάζει πολύ καλή σηματοδότηση με κίτρινα τετράγωνα. Ύστερα, οδηγεί στην πηγή Γκούρα και μετά φτάνει σε λιβάδι. Έπειτα, συναντά γκρεμό με θέα προς τον Κορινθιακό Κόλπο ενώ μετά η διαδρομή περνά από τον ξενώνα ‘Γαλανοπούλου’. Η σηματοδότηση εδώ έχει παραμεληθεί όπως και σε αρκετά σημεία της διαδρομής από εδώ και μετά. Στη συνέχεια το μονοπάτι εισέρχεται σε λιβάδι και συνεχίζοντας προσφέρει θέα στον Σαρωνικό Κόλπο και όλη την Πελοπόννησο. Εκεί είναι η κορυφή Πίντιζα. Μετά από εκατοντάδες μέτρα και αφού έχει περάσει από τη θέση Παλιοβούνα, λιβάδια πολλά, ελατόδασος και αρκετές στάνες κατηφορίζει στη ράχη Κουκουνάρι. Στη συνέχεια, βρίσκει την εκκλησία της Φανερωμένης και από εδώ αρχίζει να οδηγεί πάλι προς Πίσια. Συναντά στάνες, πεύκα και λαδανιές και ακολουθώντας την πορεία πευκοδάσος. Φτάνοντας στον προορισμό ο περιηγητής έχει διανύσει 11 χιλιόμετρα.

Ενώ το μονοπάτι προσφέρει άπλετη φυσική ομορφιά και γαλήνη με τη βλάστηση και τα δάση του παρουσιάζει το χαρακτηριστικό των περισσότερων τοπικών μονοπατιών της χώρας. Οι συνθήκες σηματοδότησης και συντήρησης του μονοπατιού είναι αρκετά κακές λόγω αμέλειας από τις αρμόδιες αρχές. Ίσως αυτό δικαιολογεί το γεγονός πως γενικά τα Γεράνεια είναι υποτιμημένα (pprachr., 2012)

3.6 Περιηγητικά μονοπάτια στον Καναδά

Ο Καναδάς έχει μεγάλη ιστορία μονοπατιών. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τόσο για το εμπόριο και τον τουρισμό όσο και για την ατομική αναψυχή και περιπέτεια. Βρίσκεται στη διαδικασία κατασκευής δύο πολύ σημαντικών- από ακτή σε ακτή – μονοπατιών αναψυχής, που είναι η Διαδρομή Trans Canada και η Εθνική Περιπατητική Διαδρομή. Η διαδρομή Trans Canada έχει μήκος 22.000 χιλιόμετρα και ξεκινάει από τα ανατολικά και καταλήγει στα δυτικά του Καναδά ενώ φτάνει και

βόρεια στο σημείο της χώρας προς την Αρκτική. Σχεδιάζεται, ακόμη και αποτελείται από 400 μίνι μονοπάτια σε κάθε επαρχία (Trans Canada Trail Org., 2013). Από την άλλη πλευρά η Εθνική Περιπατητική Διαδρομή (National Trail) θα είναι ένα μονοπάτι συνολικά 10.000 χιλιομέτρων διαμέσου ολόκληρου του Καναδά. Περισσότερα από τρεις χιλιάδες χιλιόμετρα έχουν ολοκληρωθεί. Τα ολοκληρωμένα τμήματα κυμαίνονται σε μήκος από μερικά έως εκατοντάδες χιλιόμετρα. Πολύ σημαντικά κομμάτια του μονοπατιού σε Κεμπέκ και Νότιο Οντάριο επίσης είναι έτοιμα (Jane McLean, 2013). Σε ορισμένες περιοχές θα συνδυαστεί με το μονοπάτι Trans Canada και θα ακολουθήσουν την ίδια διαδρομή.

Χάρτης 3.2: Εθνική Περιπατητική Διαδρομή και Διαδρομή Trans Canada.

Πηγή: Canada Trails.

Αξίζει να σημειωθεί η ύπαρξη μονοπατιών όπως: 1) Το Μονοπάτι της Δυτικής Ακτής, που είναι από τα πιο διάσημα. Στην άκρη του νησιού Βανκούβερ, καλύπτει 75 χιλιόμετρα μέσα από τροπικά δάση, όρμους και παραλίες. 2) Το Cape Breton Highlands Εθνικό Πάρκο, που προσφέρει την ευκαιρία εξερεύνησης στο βόρειο τμήμα της περιοχής και προσφέρει θέα σε φαράγγια και ωκεανό. 3) Το Bruce Trail, είναι σε ένα από τα πιο πυκνοκατοικημένα μέρη της χώρας. Σε ορισμένες περιοχές η διαδρομή κόβει μέσω γηπέδων γκολφ ή δίπλα σε δρόμους. Το μονοπάτι διασχίζει 885 χιλιόμετρα από άκρη σε άκρη και 400 χιλιόμετρα βοηθητικών μονοπατιών στο Οντάριο, από το Νιαγάρα στο Tobermory. Για να ολοκληρωθεί η περιήγηση απαιτούνται περίπου 30 ημέρες. 4) Fundy Trail, New Brunswick. Εκτείνεται από τη βόρεια ακτή του Maine στον Καναδά μεταξύ των New Brunswick και Nova Scotia. Δύο φορές την ημέρα ο Κόλπος γεμίζει και αδειάζει εκατό δισεκατομμύρια τόνους νερό, δημιουργώντας παλίρροιες με την υψηλότερη στάθμη στον κόσμο –σε ορισμένες περιοχές του κόλπου μπορεί να φτάσουν πάνω από 50 πόδια (16 μέτρα). Η

παλιρροιακή δράση έχει δημιουργήσει ένα δραματικό τοπίο με απότομους γκρεμούς και θαλάσσιες στοίβες και πληθώρα απολιθωμάτων και υδρόβιων ιχνών ζωής. Πολλαπλές διαδρομές γύρω από τον Κόλπο αποτελούν έλξη για μεγάλο αριθμό τουριστών. 5) Μονοπάτι Ανατολικής Ακτής, Νέα Γη και Λαμπραντόρ. Διανύει 540 χιλιόμετρα στην πιο ανατολική επαρχία του Καναδά, Νέα Γη και Λαμπραντόρ, οδηγεί κατά μήκος του Ατλαντικού Ωκεανού μέσω παράκτιων πόλεων. Συνδέοντας πολλές κοινότητες δίνει τη δυνατότητα στους τουρίστες να τις επισκεφτούν. 6) Gaspesiέ Εθνικό Πάρκο, Κεμπέκ. Με περισσότερα από 3.000 χιλιόμετρα ακτογραμμής στο Ποτάμι του Αγίου Λαυρέντιου δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι διαθέτει εντυπωσιακά μονοπάτια. Οι πεζοπορίες καλύπτουν συνήθως ένα έως δέκα χιλιόμετρα ή απόσταση 100 χιλιομέτρων που όμως απαιτεί εξοπλισμό αφού και το καλοκαίρι ακόμη χιονίζει (Jane Mc Lean, 2013). 7) Canol Heritage Trail. Είναι μια διαδρομή 355 χιλιομέτρων που εκτείνεται από το Νόρμαν Γουέλς, Northwest Territories στα σύνορα του Γιούκον. Είναι μία ολοκληρωτικά απομονωμένη διαδρομή, που δεν έχει οργανωμένα κάμπινγκ ή εγκαταστάσεις. Θεωρείται από τις πιο δύσκολες διαδρομές στον Καναδά και προτείνεται μόνο σε έμπειρους πεζοπόρους. Κατά τη διάρκεια μπορεί κανείς να συναντήσει εγκαταλελειμμένα οχήματα, αντλιοστάσια και τηλεφωνικούς στύλους που έχουν απομείνει από το σκοπό υποστήριξης ενός αγωγού πετρελαίου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το μονοπάτι πρόκειται να μετατραπεί σε πάρκο και ενδέχεται να συμπεριληφθεί ως τμήμα του Trans Canada Trail (Wikipedia, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΡΑΣΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Γενικές πληροφορίες

Το κρασί αποτελεί ένα προϊόν που αγκαλιάζεται από όλον τον κόσμο. Υπάρχουν πλέον χιλιάδες οινοποιεία σε όλες τις χώρες που δέχονται καθημερινά επισκέπτες. Οι Δρόμοι του Κρασιού είναι ένας θεσμός που εδώ και πολλά χρόνια είναι καθιερωμένος. Τι είναι όμως οι Δρόμοι του Κρασιού; Είναι μία Ένωση οινοπαραγωγών μιας περιοχής, οι οποίοι διαμορφώνουν τα οινοποιεία τους έτσι ώστε να είναι φιλικά προς τους επισκέπτες, προσφέρουν εναλλακτικές μορφές και προτάσεις τουρισμού και έχουν ειδική σηματοδότηση και φυσικά έχουν ως βασικό τους μέλημα την οινική διαπαιδαγώγηση των επισκεπτών τους (Wine2u, 2012). Η ιδέα των Δρόμων του Κρασιού πρωτοξεκίνησε το 1925 στις οινοπαραγωγές περιοχές της Αλσατίας και του ποταμού Ρήνου. Από το 1992 το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα ‘Διόνυσος’ σύμφωνα με το οποίο τους Δρόμους Κρασιού τους αποτελούν περιοχές από αμπελώνες, τοπικά μουσεία, μικρά εστιατόρια και υποδομές φιλοξενίας. Ο οινοτουρισμός μπορεί να αποφέρει πολλά έσοδα σε έναν τόπο, να τον ωθήσει σε ανάπτυξη και να τον προβάλλει (Φ. Κιλιπίρης, 2012).

Στο εξωτερικό είναι πολύ γνωστά τα οινοποιεία της Καλιφόρνιας που δέχονται κάθε χρόνο σχεδόν 20 εκατομμύρια επισκέπτες και κατέχουν την πρώτη θέση στην επισκεψιμότητα. Γενικά, όμως, υπάρχουν ανεπτυγμένα δίκτυα και σε άλλες χώρες. Για παράδειγμα, στη Γερμανία υπάρχουν πόλεις που προσδιορίζονται από τους δρόμους του κρασιού. Επίσης, η Αυστραλία, η Ν. Αφρική, η Ιταλία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Αυστρία, η Ισπανία αλλά και η Πορτογαλία προσφέρουν οινικές περιηγήσεις.

Στην Ελλάδα όπως και σε όλες τις χώρες της Μεσογείου που το κλίμα ευνοεί την καλλιέργεια αμπελιών, η αμπελοοινική παράδοση είναι πλούσια. Το κρασί από τα αρχαία χρόνια συνδέεται με τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τη λαϊκή παράδοση της χώρας. Στην ουσία πρόκειται για μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, εναρμονισμένη με το φυσικό περιβάλλον που στοχεύει στην ουσιαστική γνωριμία με τον κάθε τόπο μέσα από την παράδοση της αμπελοργίας και της οινοποιίας. Κατά μήκος των διαδρομών υπάρχουν άφθονα εστιατόρια, ταβέρνες, ξενοδοχεία για να φιλοξενήσουν τους τουρίστες και να καλύψουν τις ανάγκες τους (visitgreece, 2013).

4.2 Γεωγραφική κατηγοριοποίηση των δρόμων κρασιού

Με βάση την Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου (ΕΔΟΑΟ), ο οινοτουρισμός κατηγοριοποιείται γεωγραφικά ως εξής: Οινοτουρισμός Βόρειας Ελλάδας, Κεντρικής Ελλάδας, Πελοποννήσου και νησιών του Ιονίου, νησιών του Αιγαίου και τέλος της Κρήτης. Ακολουθεί αναλυτική αναφορά των περιοχών που διαθέτουν αμπελώνες και προσελκύουν τον οινοτουρισμό καθώς και των πρόσθετων αξιοθέατων που διαθέτουν και αυξάνουν κατά συνέπεια τις πιθανότητες επιλογής τους από τους τουρίστες που επιλέγουν αυτή την εναλλακτική μορφή τουρισμού.

4.2.1 Οινοτουρισμός στη Βόρεια Ελλάδα

Οι Δρόμοι Κρασιού Βόρειας Ελλάδας αποτελούν μία πολύ οργανωμένη Ένωση στην Ελλάδα με 41 οινοποιεία- αμπελώνες και μεγάλο αριθμό συνεργαζόμενων ξενοδοχείων, εστιατορίων, παρόχων εναλλακτικών δραστηριοτήτων κλπ. Στη Βόρεια Ελλάδα αναπτύσσονται οι ακόλουθες διαδρομές:

- Διαδρομή του κρασιού της Ηπείρου
- Διαδρομή του κρασιού των Λιμνών
- Διαδρομή του κρασιού Πέλλας- Γουμένισσας
- Διαδρομή του κρασιού των Θεών του Ολύμπου
- Διαδρομή του κρασιού της Νάουσας
- Διαδρομή του κρασιού της Θεσσαλονίκης
- Διαδρομή του κρασιού της Χαλκιδικής
- Διαδρομή του κρασιού του Διονύσου

Διαδρομή του κρασιού της Ηπείρου: Αναπτύσσεται στην περιφέρεια Ιωαννίνων και περιλαμβάνει τις περιοχές της Ζίτσας και του Μετσόβου, που διαθέτουν πλούσιους αμπελώνες. Στο Μέτσοβο που είναι διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός οι επισκέπτες εκτός από τους αμπελώνες μπορούν να δουν την πινακοθήκη Αβέρωφ, το μουσείο Τοσίτσα και τη λίμνη των πηγών του Αώου. Βορειοδυτικά των Ιωαννίνων βρίσκεται η Ζίτσα γνωστή για τα κρασιά της. Στην περιοχή υπάρχουν ξενώνες, εστιατόρια και εργαστήρια τοπικών προϊόντων ενώ μπορούν να επισκεφτούν το εντυπωσιακό Θεογέφυρο. Τέλος, ο τελευταίος σταθμός που είναι η περιοχή της Κόνιτσας προσφέρει θέα σε απίστευτα φυσικά τοπία.

Διαδρομή του κρασιού των Λιμνών: Αναπτύσσεται στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας με επίκεντρο τους αμπελώνες στο Αμύνταιο που θεωρείται ζώνη Ονομασίας Προελεύσεως Ανωτέρας Ποιότητας με 5.500 στρέμματα αμπελώνων. Οι οίνοι Αμυνταίου είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς ενώ η περιοχή διαθέτει τις λίμνες Βεγορίτιδα και Πετρών. Επιπλέον, οι τουρίστες μπορούν να επισκεφτούν το Νυμφαίο, έναν παραδοσιακό οικισμό με το πάρκο άγριας φύσης. Εκεί δραστηριοποιείται και η περιβαλλοντική οργάνωση, Αρκτούρος. Η διαδρομή συνεχίζει προς τη Φλώρινα, με το αρχαιολογικό μουσείο και το μουσείο σύγχρονης τέχνης και φτάνει στην Καστοριά με το βυζαντινό μουσείο και τις πολυάριθμες βυζαντινές εκκλησίες. Τελικά, καταλήγει στα Γρεβενά που προσφέρει φυσιολατρικό τουρισμό και τουρισμό περιπέτειας με κορυφαίο το χιονοδρομικό κέντρο Βασιλίτσας και τη Σιάτιστα Κοζάνης με το αρχοντικό μουσείο Δόλγκηρα, το εκκλησιαστικό μουσείο και τα παραδοσιακά κελάρια κρασιού.

Εικόνα 4.1: Αμπελώνας της Μακεδονίας

Πηγή: Δρόμοι Κρασιού της Μακεδονίας (facebook.com), 2013

Διαδρομή του κρασιού Πέλλας – Γουμένισσας: Εξελίσσεται στο βόρειο τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας. Περιλαμβάνει τις αμπελοοινικές περιοχές της Γουμένισσας και των Γιαννιτσών. Στην πρώτη υπάρχει η ζώνη Ονομασίας Προελεύσεως Ανωτέρας Ποιότητας περίπου 70 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη. Στην περιοχή της Πέλλας οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να δουν τον αρχαιολογικό χώρο της με τα ψηφιδωτά δάπεδα καθώς και το μουσείο της ενώ στα Γιαννιτσά μπορούν να δουν το ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο. Η διαδρομή συνεχίζεται δυτικά προς την Αριδαία, καλύπτει όλο το νομό Πέλλης μέχρι χιονοδρομικό κέντρο στο Καϊμακτσαλάν που προσφέρει περιπέτεια και δράση.

Διαδρομή του κρασιού των Θεών του Ολύμπου: Υφίσταται στις ανατολικές παρυφές του βουνού. Αρχίζει από την περιοχή της Λάρισας όπου οι αμπελώνες της Ραψάνης συνθέτουν ένα πανέμορφο τοπίο. Στην πλευρά του Ολύμπου βρίσκεται ο παραδοσιακός οικισμός της Ραψάνης, όπου στην πλατεία της μπορεί να γευτεί κανείς παραδοσιακά προϊόντα όπως κρέατα και τυριά. Από εκεί, συνεχίζει στο χωριό Κρανιά με θέα στο Αιγαίο Πέλαγος και τον Πλαταμώνα Πιερίας με τις παραλίες και το κάστρο. Η Πιερία αποτελεί δημοφιλή προορισμό θερινών διακοπών.

Διαδρομή του κρασιού της Νάουσας: Στη Νάουσα υπάρχουν πολλά οινοποιεία και είναι διάσημη περιοχή παραγωγής κρασιού. Η διαδρομή αρχίζει από τη Βέροια με τις παλιές γειτονιές Μπαρμπούτα και Κυριώτισσα. Οι τουρίστες μπορούν να δουν το αρχαιολογικό και το βυζαντινό μουσείο και πολλές βυζαντινές εκκλησίες. Περιλαμβάνει και το χωριό Βεργίνα με το παγκόσμιο αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Στη συνέχεια, φτάνει στη Νάουσα, που έχει μουσείο αμπέλου και οίνου. Γύρω από αυτήν υπάρχουν ενδιαφέροντα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι όπως η αρχαία Μίεζα, η σχολή του Αριστοτέλη, διάφοροι μακεδονικοί τάφοι.

Διαδρομή του κρασιού της Θεσσαλονίκης: Αναπτύσσεται στο ανατολικό τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας και στην περιφερειακή ενότητα Θεσσαλονίκης. Η διαδρομή πλαισιώνει το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και προσφέρει συνδυασμό επισκέψεων στα οινοποιεία και στα αξιοθέατα της πόλης. Με emblematic μνημεία σαν το Λευκό Πύργο, την αψίδα Γαλέριου και τον Άγιο Δημήτριο αλλά και πολλές βυζαντινές εκκλησίες, έλκει το ενδιαφέρον. Στη Θεσσαλονίκη λειτουργούν και πολλά μουσεία όπως το αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης, το μουσείο βυζαντινού πολιτισμού, το Εβραϊκό μουσείο Θεσσαλονίκης και το μακεδονικό μουσείο σύγχρονης τέχνης. Επίσης, το μουσείο κινηματογράφου και το μουσείο φωτογραφίας.

Διαδρομή του κρασιού της Χαλκιδικής: Νότια της Θεσσαλονίκης η Χαλκιδική αποτελεί το παραθεριστικό κέντρο της Βόρειας Ελλάδας. Η διαδρομή ξεκινάει από τον Άγιο Παύλο στη χερσόνησο της Χαλκιδικής, συνεχίζει στο Πόρτο Καρράς στη Σιθωνία και καταλήγει στη Χρωμίτσα, στον αμπελώνα της αυτόνομης περιοχής του Αγίου Όρους. Η Χαλκιδική διαθέτει πολλούς αρχαιολογικούς χώρους, όπως των Σταγείρων και Σιδηροκαυσίων, Ακάνθου, Μένδης, Ολύνθου και Ποτίδαιας. Στην περιοχή της Κασσάνδρας ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το σπήλαιο Πετραλώνων. Στην ανατολική χερσόνησο της Χαλκιδικής βρίσκεται η Αθωνική πολιτεία. Η είσοδος επιτρέπεται μόνο στους άντρες αλλά όλοι μπορούν να κάνουν τον περίπλου του Όρους με θαλάσσια εκδρομή από την Ιερισσό ή την Ουρανούπολη.

Διαδρομή του κρασιού του Διονύσου: Εξελίσσεται στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και αρχίζει από το Παγγαίον Όρος, το Κοκκινοχώρι στο δήμο Ορφανού και περνά από την πόλη της Καβάλας. Με αφετηρία την πόλη της Καβάλας ο επισκέπτης μπορεί να δει το υδραγωγείο, το κάστρο Καβάλας, το μουσείο καπνού καθώς και το αρχαιολογικό μουσείο. Επίσης, από την Καβάλα, την Κεραμωτή ή την Πέραμο μικρά πλοία πηγαινοέρχονται συχνά προς το νησί της

Θάσου. Έπειτα, η διαδρομή συνεχίζει προς την πόλη της Δράμας περνώντας από το Μικροχώρι. Στην περιοχή της Δράμας ενδιαφέρον παρουσιάζει το σπήλαιο πηγών του Αγγίτη. Στη συνέχεια, ανηφορίζοντας προς το Φαλακρόν Όρος φτάνει στα Κοκκινόγεια του δήμου Προσοτσάνης για να επιστρέψει στη Δράμα και να συνεχίσει ανατολικά (pass2greece). Κατευθύνεται στην περιοχή της Ξάνθης με τη διατηρητέα παλιά πόλη, όπου το ενδιαφέρον εντοπίζεται στα Άβδηρα και υπάρχει ο αρχαιολογικός χώρος Αβδήρων και το βυζαντινό Πολύστυλο. Συνεχίζει δίπλα στη Βιστωνίδα και τέλος φτάνει στην περιοχή της Ροδόπης με τη Μαρώνεια και την Ομηρική Ίσμαρο, πατρίδα του οίνου σύμφωνα με τον Όμηρο. Οι νεόφυτοι αμπελώνες αποδεικνύουν προσπάθεια διατήρησης μίας πανάρχαιης παράδοσης. Επισκεπτόμενοι την Κομοτηνή οι τουρίστες μπορούν να δουν το αρχαιολογικό μουσείο και το Ιμαρέτ Κομοτηνής (newwinesofgreece, Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου).

4.2.2 Οινοτουρισμός στην Κεντρική Ελλάδα

Η Κεντρική Ελλάδα περιλαμβάνει τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία των οποίων οι αμπελουργικές εκτάσεις συγκεντρώνουν το 32% του ελληνικού αμπελώνα και το 29% των οινοποιητικών μονάδων. Αρκετές μάλιστα από τις μονάδες αυτές διαθέτουν υποδομές επισκεψιμότητας. Η Ένωση Οινοπαραγωγών Αμπελώνα Κεντρικής Ελλάδας που δημιουργήθηκε το 2008 σχεδιάζει και υποστηρίζει τους δρόμους του κρασιού. Η δράση της περιλαμβάνει περιοδικές εκθέσεις και γευστιγνωσίες, έκδοση έντυπου υλικού προωθώντας έτσι τον οινοτουρισμό της Κεντρικής Ελλάδας. Η Κεντρική Ελλάδα αποτελεί πόλο έλξης για τους τουρίστες όλον τον χρόνο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παρουσιάζει εκτεταμένη ακτογραμμή αλλά και μεγάλους ορεινούς όγκους. Κατά συνέπεια προσελκύει το τουριστικό ενδιαφέρον χειμώνα και καλοκαίρι. Υπάρχει η δυνατότητα για πεζοπορία, ορειβασία, αναρρίχηση και ποικίλες άλλες δραστηριότητες που μπορούν να συνδυαστούν με τη γνωριμία των αμπελώνων και των οινοποιητικών μονάδων. Επιπλέον, η περιοχή από τα προϊστορικά χρόνια, παρουσιάζει έντονη σχέση με το αμπέλι και τον οίνο. Τα σπουδαία αρχαιολογικά και αρχιτεκτονικά μνημεία που την τεκμηριώνουν και τα σημαντικά μουσεία που την παρουσιάζουν δίνουν μεγάλες δυνατότητες πολιτιστικού τουρισμού.

Στη Θεσσαλία οι αμπελώνες βρίσκονται συνήθως σε όμορφα φυσικά τοπία και τουριστικούς προορισμούς ή κοντά τους. Στην αμπελουργική ζώνη που είναι νότια της περιοχής Μετεώρων- Καλαμπάκας υπάρχει το υψηλής αρχαιολογικής σημασίας Σπήλαιο της Θεόπετρας. Οι βράχοι των Μετεώρων είναι γεωλογικό μνημείο παγκόσμιας σημασίας και τα έξι μοναστήρια τους είναι θρησκευτικό κέντρο πανελλαδικής εμβέλειας. Για αυτό το λόγο αποτελεί δημοφιλή επιλογή από τους τουρίστες των οποίων οι ανάγκες καλύπτονται από τις αναπτυγμένες τουριστικές υποδομές της Καλαμπάκας. Νοτιότερα μετά τις πόλεις των Τρικάλων και της Καρδίτσας είναι η λίμνη Πλαστήρα από τις πιο παλιές τεχνητές λίμνες στην Ελλάδα που προσφέρει πανέμορφο φυσικό τοπίο. Στην ανατολική πλευρά της λίμνης βρίσκεται ο αμπελώνας του Μεσενικόλα και γύρω από τη λίμνη είναι τα μοναστήρια της Κορώνας, της Πέτρας και της Σπηλιάς που μαζί με αυτά των Μετεώρων μπορούν να διανθίσουν τον οινοτουρισμό στη Θεσσαλία και με προτάσεις θρησκευτικού τουρισμού. Ανατολικά από τα Μετέωρα βρίσκεται η μεγάλη αμπελουργική ζώνη του Τυρνάβου ενώ λίγο βορειότερα, στην περιοχή της Ελασσόνας έχουν αναπτυχθεί αμπελώνες και βρίσκεται σε εξέλιξη σημαντική ανάπτυξη τουριστικών υποδομών

πολλά υποσχόμενων για τον οινοτουρισμό. Καθώς για τους περισσότερους Έλληνες οποιαδήποτε περιοχή βόρεια από τα Τέμπη θεωρείται πως ανήκει στη Βόρεια Ελλάδα ο αμπελώνας της Ραψάνης έχει ενταχθεί όπως προαναφέρθηκε στο δίκτυο 'Δρόμοι του κρασιού της Βόρειας Ελλάδας'. Ο οινοτουρισμός στη Θεσσαλία ολοκληρώνεται στη δυτική πλευρά του Παγασητικού κόλπου που είναι ο αμπελώνας της Αγχιάλου. Κοντά στην Αγχιάλο βρίσκονται σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι όπως το Διμήνι, η Άλος, η Δημητριάδα.

Εικόνα 4.2: Οινοποιία στη Θεσσαλία (Οινοποιία Ελασσόνας)

Πηγή: NewLine.gr

Όσον αφορά τη Στερεά Ελλάδα που διαθέτει το συνδυασμό ορεινών όγκων και μεγάλης ακτογραμμής ο οινοτουρισμός εστιάζεται στο ανατολικό τμήμα της στις περιοχές Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Εύβοιας και Αττικής όπου εντοπίζονται οι αμπελώνες. Ξεκινώντας από το μέσο της δεσπόζει ο Παρνασσός που είναι και ο πιο δημοφιλής ορεινός προορισμός στην Ελλάδα και στις βόρειες και ανατολικές πλαγιές του παράγει κρασί. Στις νοτιοδυτικές του υπώρειες ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών είναι παγκοσμίως γνωστός και δέχεται μεγάλο αριθμό επισκεπτών όλο το χρόνο από όλον τον κόσμο. Στο βορειοανατολικό τμήμα της Στερεάς Ελλάδας ο σύγχρονος αμπελώνας της Φθιώτιδας αναπτύσσεται στις πλαγιές των βουνών Όθρυς, Οίτη, Καλλίδρομο και Κνημίδα. Η Φθιώτιδα καλύπτει εκτός από τον οινοτουρισμό και τον αρχαιολογικό τουρισμό καθώς σε όλη της την έκταση υπάρχουν μνημεία. Οι Θερμοπύλες, η αρχαία Ελάτεια, το βυζαντινό μουσείο Φθιώτιδας στην Υπάτη αποτελούν ελάχιστα από τα αξιοθέατα που προσφέρει στον επισκέπτη. Νοτιότερα ακολουθεί ο αμπελώνας της Βοιωτίας στο διάσπαρτο από αρχαίες θέσεις νοτιοανατολικό τμήμα της Βοιωτίας. Στην περιοχή αυτή ο Ησίοδος καταγράφει τον βιβλικό οίνο. Διαθέτει τα αρχαιολογικά μουσεία της Θήβας, του Σχηματαρίου και της Χαιρώνειας. Στο οινοτουριστικό τμήμα της Στερεάς Ελλάδας εντάσσεται και η Εύβοια. Στο ηπειρωτικό τμήμα της Ριτσόνας, στην ιστορική περιοχή της Αυλίδας υπάρχουν αμπελώνες όπως και νότια της Χαλκίδας, στην περιοχή που διασχίζει ο ποταμός Λήλας. Επίσης, ανάπτυξη καλλιέργειας αμπελιών υπάρχει στη νότια Εύβοια

αλλά και στη βόρεια όπου ο αρχαιολογικός χώρος Αρτεμισίου αποτελεί σημαντικό αξιοθέατο. Τέλος, με εφαλτήριο τον Παρθενώνα αρχίζει και η περιήγηση στην Αττική. Η έκταση του Αττικού Αμπελώνα είναι 65.385 στρέμματα. Ανατολικά στη Βραυρώνα υπάρχει μία αμπελόφυτη κοιλάδα που προβάλλει το ιερό της θεάς Αρτέμιδος. Ακολουθώντας την παραλιακή γραμμή συναντάται ο Μαραθώνας και όπου φτάνει το βλέμμα υπάρχουν αμπέλια και αρκετές οινοποιητικές μονάδες. Στην ανατολική Αττική υπάρχουν περισσότερα αμπέλια και παράγονται πολλά κρασιά ενώ βρίσκονται πολλά αξιοθέατα. Όμως, και στη δυτική περιοχή της Αττικής συναντώνται αμπέλια και οινοποιητικές μονάδες (newwinesofgreece, Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου).

4.2.3 Οινοτουρισμός στην Πελοπόννησο και τα νησιά Ιονίου

Στην Πελοπόννησο υπάρχουν τα περισσότερα αμπέλια, τα περισσότερα οινοποιεία και παράγονται οι περισσότεροι κωδικοί κρασιών από κάθε άλλο τμήμα της αμπελουργικής Ελλάδας γεγονός που καθιστά τον οινοτουρισμό στην Πελοπόννησο και το Ιόνιο που συνδέεται και αμπελουργικά με την Πελοπόννησο, πολύ σημαντικό. Η Ένωση Οινοπαραγωγών Αμπελώνα Πελοποννήσου σχεδιάζει και υποστηρίζει τους δρόμους κρασιού της. Η Πελοπόννησος διαθέτει βουνά, ποτάμια, εκτεταμένη ακτογραμμή. Τα δύο νοτιότερα νησιά του Ιονίου, Ζάκυνθος και Κεφαλονιά, που είναι και τα πλέον αναπτυγμένα αμπελουργικά, είναι άμεσα συνδεδεμένα με τη δυτική Πελοπόννησο, επιτρέποντάς μας να μιλάμε για οινοτουρισμό στην Πελοπόννησο και το Ιόνιο. Τα νησιά του Ιονίου έχουν πολλές αμπελουργικές ιδιαιτερότητες, με κυρίαρχη τη μεγάλη γκάμα τοπικών ποικιλιών αμπέλου. Ιδιαιτερότητες, όμως, παρουσιάζουν και ως προς την αρχιτεκτονική, τον τρόπο ομιλίας, τα έθιμα και γενικά τον πολιτισμό τους δίνοντας έναν ξεχωριστό χαρακτήρα.

Ο οινοτουρισμός στην Πελοπόννησο και στο Ιόνιο Πέλαγος διακρίνεται ως εξής: σε οινοτουρισμό στην Κορινθία- Αργολίδα, στην Αχαΐα, στην Ηλεία και Μεσσηνία, στην Αρκαδία – Λακωνία και τέλος στο Ιόνιο.

Στην Κορινθία βρίσκεται ο αμπελώνας της Νεμέας που αποτελεί τη μεγαλύτερη αμπελουργική ζώνη στην Ελλάδα, με υψόμετρο που ποικίλει από τα 200 έως τα 800 μέτρα ενώ παράγει και κρασιά Ονομασίας Προέλευσης Ανωτέρας Ποιότητας. Ο αμπελώνας της περιβάλλει τον χώρο της αρχαίας Νεμέας και το πολύ ενδιαφέρον μουσείο του. Σε κοντινές αποστάσεις γύρω από τη Νεμέα υπάρχουν πολλά μνημεία και ενδιαφέροντα όπως η αρχαία Κόρινθος και το μουσείο της. Στη δεύτερη αμπελουργική περιοχή, την Αργολίδα είναι μεγάλος ο αριθμός των τουριστών που την επισκέπτονται καθώς διαθέτει μεγάλης σημασίας αρχαιολογικούς χώρους όπως αυτόν των Μυκηνών.

Το ανατολικό τμήμα του αμπελώνα της Αχαΐας στην περιοχή της Αιγιαλείας και των Καλαβρύτων είναι και το πιο γοητευτικό. Αξιοθέατα είναι το φαράγγι του Βουραϊκού, η μονή της Αγίας Λαύρας, η μονή Μεγάλου Σπηλαίου και το σπήλαιο των λιμνών. Επιπλέον, και στο κεντρικό και δυτικό τμήμα της Αχαΐας παράγονται οίνοι.

Ο οινοτουρισμός σε Ηλεία και Μεσσηνία είναι επίσης ελκυστικός. Στην Ηλεία είναι η αρχαία Ολυμπία με το πολύ ενδιαφέρον αρχαιολογικό μουσείο. Η Μεσσηνία ως τουριστικός προορισμός ολοένα και αναπτύσσεται διαθέτοντας το μυκηναϊκό ανάκτορο Νέστορα και το σπάνιο υδροβιότοπο της Βοϊδοκοιλιάς στοιχεία που προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

Ο αμπελώνας της Μαντινείας στην Αρκαδία καθώς και η Λακωνία νοτιοανατολικά της Πελοποννήσου καθιστούν τον οινοτουρισμό πολυποίκιλο. Η Αρκαδία αποτελεί πόλο έλξης για το χειμερινό τουρισμό. Από την άλλη πλευρά, το παράλιο τμήμα της προσφέρεται και για θερινό τουρισμό στον οποίο υπάρχει και το κάστρο Παράλιου Άστρους. Η Λακωνία στην οποία καταλήγει ο οινοτουρισμός είναι η περιοχή από την οποία ξεκίνησε η μεγάλη ιστορία του μαλβαζιά οίνου. Στη Σπάρτη οι επισκέπτες θα δουν το Μεναλάειο και το μουσείο ελιάς και λαδιού Σπάρτης.

Εικόνα 4.3: Οινοποιείο της Γαίας (Κούτσι Νεμέας)

Πηγή: Γαία Οινοποιητική.

Ουσιαστικές δυνατότητες για οινοτουρισμό στο Ιόνιο υπάρχουν στα τέσσερα μεγαλύτερα νησιά του. Η Ζάκυνθος έχει μεγάλη αμπελουργική και οινική ιστορία. Σε αυτήν υπάρχει και το μεγαλύτερο καταφύγιο της θαλάσσιας χελώνας caretta-caretta. Το μεγαλύτερο από τα νησιά αλλά και το πλέον σημαντικό για οινοτουρισμό στο Ιόνιο είναι όμως η Κεφαλονιά που διαθέτει και πολλά όμορφα μέρη όπως η Άσος, ο Μύρτος και το Φισκάρδο. Ο τοπικός συνεταιρισμός της απέκτησε το 1987 δικό της οινοποιείο ενώ η καλλιεργούμενη έκταση είναι 3.000 στρέμματα. Ο αμπελώνας της Λευκάδας παράγει και ξενική ποικιλία οίνων ενώ προσφέρει αξιοθέατα που το καθιστούν κατάλληλο για οινοτουρισμό όπως το κάστρο Αγίας Μαύρας και τη βιβλιοθήκη Λευκάδας που στεγάζει και μουσείο βυζαντινών εικόνων. Τέλος, η Κέρκυρα που αποτελεί πολύ δημοφιλή τουριστικό προορισμό παράγει με τον αμπελώνα της λευκούς οίνους (newwinesofgreece, Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου).

4.2.4 Οινοτουρισμός στα νησιά του Αιγαίου

Στο Βόρειο και στο Νότιο Αιγαίο υπάρχουν 60 κατοικημένα νησιά τα οποία διαθέτουν γεωμορφολογικές, αρχιτεκτονικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Ο οινοτουρισμός αποτελεί έναν πρόσθετο λόγο επίσκεψης για τους τουρίστες. Ο αμπελώνας των νησιών του Αιγαίου είναι εκ των πλέον ιστορικών αλλά και παραδοσιακών της Ελλάδας και βοηθούντων των καιρικών συνθηκών καλλιεργείται γενικώς με μεθόδους που προσομοιάζουν προς τη βιολογική και πολλές φορές, είναι

όντως. Παρ' ότι οι ευρύτερα διαδεδομένες ποικιλίες αμπέλου είναι λίγες, τα νησιά χαρακτηρίζονται από το πλήθος των τοπικών ποικιλιών αμπέλου (γηγενών), που καλλιεργούνται και αξιοποιούνται στην παραγωγή οίνων. Η γκάμα των τύπων οίνου που παράγονται είναι μεγάλη και αποτελεί από μόνη της αφορμή για οινοτουρισμό στα νησιά του Αιγαίου ενώ σαφώς ξεχωρίζουν τα γλυκά κρασιά των νησιών, μερικά εκ των οποίων είναι από τα πιο ονομαστά γλυκά κρασιά της Ελλάδας. Ο οινοτουρισμός στα νησιά του Αιγαίου είναι εν γένει ελκυστική πρόταση για τους επισκέπτες τόσο των νησιών του Βορείου Αιγαίου όσο και των νησιών του Νοτίου Αιγαίου. Αν και το επίπεδο οργάνωσης και δυνατοτήτων ποικίλλει μετά από τη σύσταση της Ένωσης Οινοποιών Αμπελουργών Νήσων Αιγαίου, το 2008, αναμένεται ότι οι οργανωμένοι «Δρόμοι του Κρασιού του Αιγαίου» θα είναι σύντομα γεγονός.

Στο Βόρειο Αιγαίο ο οινοτουρισμός αρχίζει από τον αμπελώνα της Λήμνου ενώ το νησί διαθέτει αξιοθέατα όπως το φρούριο και το αρχαιολογικό μουσείο της Μύρινας, το Καβείριο και οι υδροβιότοποι Χορταρολίμνης και Αλυκής στην περιοχή του Μούδρου. Νοτιοδυτικά της Λήμνου είναι η Λέσβος που προς το παρόν δε διαθέτει πολλές δυνατότητες οινοτουρισμού. Πάντως εκτός του κρασιού οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να γευτούν και το αποκλειστικά ελληνικό προϊόν, ούζο που παράγεται από μικρούς και μεγάλους παραγωγούς του νησιού. Από το 2009 ο οινοτουρισμός στο Βόρειο Αιγαίο επεκτάθηκε στη Χίο που είναι γνωστή για τη μαστίχα της, η οποία κατακτά τις αγορές όλου του κόσμου. Στη Χίο παραγόταν ο διάσημος Αριούσιος οίνος της αρχαιότητας. Σήμερα ο αναγεννημένος αμπελώνας της Χίου και οι δυνατότητες οινοτουρισμού βρίσκονται στο βορειοδυτικό της τμήμα, στην περιοχή της Αμανής. Ολοκληρώνεται στα νησιά Σάμος και Ικαρία. Ο αμπελώνας της Σάμου βρίσκεται στο βόρειο κυρίως τμήμα του νησιού και παράγει τα πιο γνωστά ελληνικά γλυκά κρασιά. Αρχαιολογικοί χώροι σε Πυθαγόρειο και Ηραίο το Ευπαλίνειο όρυγμα και το μουσείο φυσικής ιστορίας στους Μυτιληνιούς είναι μερικά μόνο από τα αξιοθέατα του νησιού. Τέλος, στην Ικαρία παραγόταν ο Πράμνιος οίνος της αρχαιότητας στην περιοχή της αρχαίας Οινόης όπου είναι και το αρχαιολογικό μουσείο της Ικαρίας.

Εικόνα 4.4: Φυτεμένο σε αυτόριζο αμπελώνα, το ασύρτικο κρασί Σαντορίνης

Πηγή: New Wines Of Greece.

Η αμπελοκαλλιέργεια και η παραγωγή κρασιού είναι κοινός τόπος σε όλα τα νησιά ανεξαρτήτως μεγέθους ενώ σε ορισμένα έχει πολύ οργανωμένο χαρακτήρα με

κορυφαία τη Ρόδο από τα Δωδεκάνησα και τη Σαντορίνη από τις Κυκλάδες, οι οποίες είναι και οι ελκυστικότερες προτάσεις για οινοτουρισμό στο Νότιο Αιγαίο. Το νησί της Κω αποτελεί την πρώτη στάση για οινοτουρισμό. Αν και έχει προηγηθεί κάμψη, ο αμπελώνας του νησιού αναγεννιέται πλέον. Ρωμαϊκό ωδείο, αρχαία αγορά και κάστρο της Νερατζιάς αποτελούν έλξη για τον επισκέπτη. Στη Ρόδο ο αμπελώνας βρίσκεται κυρίως στις πλαγιές του όρους Ατάβυρος ενώ η πόλη του νησιού, με την περιτειχισμένη μεσαιωνική πόλη αποτελεί από μόνη της ένα αξιοθέατο. Στη συνέχεια, συναντώνται οι Κυκλάδες, με τα αμπέλια της Τήνου και της Πάρου. Το πρώτο με την Παναγία της Τήνου και το δεύτερο με την εκκλησία της Παναγίας Εκατονταπυλιανής προσφέρουν έναν καλό λόγο στον ταξιδιώτη που ακολουθεί τον οινοτουρισμό αλλά συνδέεται στενά με τη θρησκεία, να τα επισκεφτεί. Οι αμπελώνες στα νησιά της Σύρου, Νάξου, Μήλου, Σίκινου, Ανάφης και Μυκόνου ολοκληρώνουν τον οινοτουρισμό στο Νότιο Αιγαίο, του οποίου σημαντικότερος προορισμός είναι η Σαντορίνη. Η Santo Wines δημιούργησε το 1991 το Κέντρο Προβολής Κρασιού που βρίσκεται στο φρύδι της καλντέρας. Ενώ λόγω του ηφαιστείου θα περίμενε κανείς το έδαφος να είναι άγονο, ο αμπελώνας της Σαντορίνης ευδοκιμεί. Το νησί διαθέτει πολλά οινοποιεία και μουσείο οίνου. Οι τουρίστες, όμως, μπορούν να απολαύσουν και την αρχαία Θήρα, το προϊστορικό και το αρχαιολογικό μουσείο στα Φηρά και τον αρχαιολογικό χώρο στο Ακρωτήρι (newwinesofgreece, Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Αμπέλου και Οίνου).

4.2.5 Οινοτουρισμός στην Κρήτη

Το ήπιο ζεστό κλίμα, οι αμέτρητες παραλίες, το ανεπανάληπτο τοπίο της ενδοχώρας με τα ψηλά βουνά, η παροιμιώδης φιλοξενία των κατοίκων και οι υψηλού επιπέδου τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες έχουν κάνει την Κρήτη έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας. Η παραγωγή κρασιού στην Κρήτη είναι υπόθεση με μακρά ιστορία και ο αμπελώνας του νησιού ιστορικός. Για τους Κρητικούς η συμμετοχή στα αμπελοοινικά δρώμενα και το στήσιμο σχετικών γιορτών είναι παράδοση. Έτσι, ανέκαθεν υπήρχε η δυνατότητα για οινοτουρισμό στην Κρήτη. Τα τελευταία, όμως, χρόνια, τα οινοποιεία με υποδομή επισκεψιμότητας έχουν πολλαπλασιαστεί και από το 2007 δραστηριοποιούνται το Δίκτυο Οινοποιών Ηρακλείου, στην ανατολική Κρήτη και το Δίκτυο Οινοποιών Χανίων – Ρεθύμνης, στη δυτική Κρήτη. Υπάρχουν δηλαδή όλες οι προϋποθέσεις ώστε οι επισκέπτες να βιώσουν υψηλού επιπέδου εμπειρίες οινοτουρισμού.

Στην Ανατολική Κρήτη, το Ηράκλειο και το Λασιθί έλκουν τον οινοτουρισμό. Στο Λασιθί, οι αμπελώνες βρίσκονται κυρίως γύρω από τη Σητεία. Υπάρχουν τρία οινοποιεία στην περιοχή Πεζών. Τα οινοποιεία βρίσκονται σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους και απέχουν 8 – 17 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο. Το Μινωικό Παλάτι της Κνωσού, ο αρχαιολογικός χώρος Βαθύπετρο όπου βρέθηκε το αρχαιότερο πατητήρι στην Ευρώπη, το φρούριο της Καζάρμας και η μονή Τοπλού είναι λίγα μόνο από τα σημεία που μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει. Στην περιοχή του Ηρακλείου βρίσκεται το 68% των οινοποιείων, εμφανίζονται το 77% των ετικετών και παράγεται περί το 80% του συνολικού όγκου του κρασιού της Κρήτης. Συνεπώς, εδώ βρίσκεται και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για οινοτουρισμό στην ανατολική Κρήτη. Για να επισκεφθεί κανείς τα πολλά επισκέψιμα οινοποιεία μπορεί, με αφετηρία την πόλη του Ηρακλείου να ακολουθήσει τις δύο διαδρομές που «χαράζουν» οι Δρόμοι Κρασιού Ηρακλείου. Η ανατολική διαδρομή περιλαμβάνει τον αμπελώνα των Αρχανών και τον αμπελώνα των Πεζών. Η δυτική διαδρομή διασχίζει τον αμπελώνα

των Δαφνών όπου παράγονται ερυθροί ξηροί και γλυκείς οίνοι. Οι δύο αυτές διαδρομές συνδέονται μεταξύ τους οδικώς γεγονός που προσφέρει ευελιξία και πολλαπλές δυνατότητες στο σχεδιασμό του προγράμματος επισκέψεων.

Εικόνα 4.5: Κτήμα Ντουράκη, Αλικάμπος Χανίων

Πηγή: in2life, 2009

Στη Δυτική Κρήτη τη μεγαλύτερη έκταση της περιοχής των Χανίων καλύπτουν τα Λευκά Όρη. Είναι δεύτερη σε πλήθος οινοποιείων μετά το Ηράκλειο όπου πολλά είναι επισκέψιμα και οι διαδρομές προς αυτά κινούνται κυρίως γύρω από το βουνό. Παρότι στην περιοχή του Ρεθύμνου υπάρχουν πολλά αμπέλια, η οργανωμένη οινοπαραγωγή άρχισε ουσιαστικά το 2008. Οινοποιεία υπάρχουν στις περιοχές του Γεροποτάμου και του Φοίνικα αλλά οι ταξιδιώτες έχουν πολλά να επισκεφθούν και να συνδυάσουν με τον οινοτουρισμό στη δυτική Κρήτη. Το ενετικό κάστρο Φορτέτζα, το Γεροντόσπηλιο και η ιστορική Μονή Αρκαδίου αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα.

4.3 Ανοιχτές Πόρτες

Παρατηρείται, λοιπόν, πως έχει αρχίσει και γίνεται αντιληπτή η σημασία των Δρόμων του Κρασιού και η σημαντικότητα του οινοτουρισμού. Ειδικά στην Ελλάδα που το κλίμα ευνοεί την καλλιέργεια αμπελώνων σε πολυάριθμες περιοχές καθώς και την παραγωγή μεγάλης ποικιλίας κρασιών, η σημασία αυτής της τουριστικής μορφής παίρνει άλλες διαστάσεις. Με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πόλεων του Κρασιού έχουν καθιερωθεί την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα οι 'Ανοιχτές Πόρτες'. Στόχος είναι το κάθε οινοποιείο που συμμετέχει να δημιουργήσει ένα ξεχωριστό γεγονός γύρω από το κρασί που θα φέρει τον καταναλωτή κοντά στο χώρο παραγωγής του (Wineroads, 2013). Ιδιαίτερα στο πλαίσιο των γευστικών δοκιμών οι φίλοι του κρασιού έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν ιδιαίτερα κρασιά, σπάνιες ετικέτες, ξεχασμένες ποικιλίες που αναβιώνουν και πάλι, παλαιές σοδειές, φρέσκα

κρασιά του τρύγου και αμπελο-οινικά αποστάγματα. Την εκδήλωση πραγματοποιούν οι Ενώσεις Οινοπαραγωγών των Αμπελώνων σε όλη τη χώρα και φυσικά, τη διαφημίζουν με οποιοδήποτε τρόπο μπορούν. Η συγκεκριμένη εκδήλωση είναι μία ευκαιρία για τους οινοποιούς να κερδίσουν τον επισκέπτη, να τον κάνουν να γνωρίσει και να αγκαλιάσει τη διαδικασία παραγωγής και επιπλέον να τον παρακινήσει να γνωρίσει τα αξιοθέατα της περιοχής που θα τον εντυπωσιάσουν και θα μείνουν στη μνήμη του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ 31

5.1 Οι 11 διαδρομές

Το Εθνικό Μονοπάτι 31 διασχίζει τέσσερις ορεινούς όγκους, συναντά ποτάμια, οροπέδια, μοναστήρια και γραφικά χωριά και προσφέρει στον επισκέπτη σε μια πορεία 101 χιλιομέτρων, μοναδικές εμπειρίες. Το Εθνικό Μονοπάτι ξεκινώντας από την πόλη της Πάτρας και καταλήγοντας στην Αρχαία Ολυμπία μπορεί να χωριστεί σε 11 διαδρομές (Α. Καλογήρου, 2012):

Πίνακας 5.1: Οι 11 Διαδρομές του Εθνικού Μονοπατιού 31

ΟΙ 11 ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΟΥ Ε. Μ. 31 (Σε παρένθεση οι αποστάσεις και οι χρόνοι των διαδρομών αθροιστικά)							
Α/Α	ΔΙΑΔΡΟΜΗ	ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΧΩΡΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ	ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	ΟΜΟΡΦΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	ΥΨΟΜΕΤΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΝΑΒΑΣΗΣ - ΚΑΤΑΒΑΣΗΣ	ΜΗΚΟΣ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ
1	ΠΑΤΡΑ - Χωριό ΠΕΤΡΩΤΟ (Βουνό Παναχαϊκό)	5,6 κλμ.	2 ώρ. 42'	**	***	+630 μ. -60 μ.	3,9 κλμ. (69%)
2	Χωριό ΠΕΤΡΩΤΟ - Χωριό ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ (Βουνό Παναχαϊκό)	5,1 κλμ. (10,7 κλμ.)	2 ώρ. 00' (4 ώρ.42')	*	2* & 3*	+210 μ. -40 μ.	1,05 κλμ. (21%)
3	Χωριό ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ - Χωριό ΚΑΛΑΝΙΣΤΡΑ - Χωριό ΚΑΛΑΝΟΣ (Βουνό Σουρμπάς)	13,7 κλμ. (24,4 κλμ.)	5 ώρ. 10' (9 ώρ. 52')	**	3*	+310 μ. -530 μ.	6,2 κλμ. (49%)
4	Χωριό ΚΑΛΑΝΟΣ - Χωριό ΛΑΚΚΩΜΑΤΑ (Βουνό Ερύμανθος)	3,1 κλμ. (27,5 κλμ.)	1 ώρ. 12' (11 ώρ. 04')	**	4*	+140 μ. -190 μ.	1,5 κλμ. (48%)
5	Χωριό ΛΑΚΚΩΜΑΤΑ - Οικισμός ΜΙΧΑΣ (Βουνό Ερύμανθος)	3,9 κλμ. (31,4 κλμ.)	1 ώρ. 16' (12 ώρ. 20')	*	3*	+ 360 μ. - 60 μ.	2,4 κλμ. (62%)
6	Οικισμός ΜΙΧΑΣ - Χω- ριό ΑΝΘ ΒΛΑΣΙΑ (Βουνό Καλλιφώνι)	4,6 κλμ. (36 κλμ.)	1 ώρ. 40' (14 ώρες)	*	3*	+170 μ. - 180 μ.	590 μ. (13%)
7	Χωριό ΑΝΘ ΒΛΑΣΙΑ - Οικισμός ΠΛΑΤΑΝΙΤΣΑ - Χωριό ΑΓΡΑΜΠΕΛΑ (Βουνά Ερύμανθος - Καλλιφώνι)	12 κλμ. (48 κλμ.)	4 ώρ. 40' (18 ώρ. 40')	***	4* & 5*	+670 μ. -690 μ.	6,9 κλμ. (57%)
8	Χωριό ΑΓΡΑΜΠΕΛΑ - Χωριό ΛΑΜΠΕΙΑ (Βουνό Λάμπεια)	11,8 κλμ. (59,8 κλμ.)	6 ώρ. 35' (25 ώρ. 15')	****	4* και 3*	+1030 μ. -1050 μ.	7,1 κλμ. (60%)
9	Χωριό ΛΑΜΠΕΙΑ - Οικισμός ΑΜΥΓΔΑΛΗ - Οικισμός ΚΑΛΙΜΑΝΗ - Χωριό ΚΟΥΜΑΝΗ (Βουνά Λάμπεια και Φολόνη)	15,1 κλμ. (74,9 κλμ.)	5 ώρ. 40' (30 ώρ. 55')	**	3*	+350 μ. -600 μ.	6,6 κλμ. (44%)
10	Χωριό ΚΟΥΜΑΝΗ - Χωριό ΛΑΛΑΣ (Δάσος Φολόνης)	11,9 κλμ. (86,8 κλμ.)	4 ώρ. 25' (35 ώρ. 20')	*	4*	+210 μ. -260 μ.	3,8 κλμ. (32%)
11	Χωριό ΛΑΛΑΣ - Χωριό ΚΛΑΔΕΟΣ - Χωριό ΜΑΓΕΙΡΑΣ - Χωριό ΚΟΣΚΙΝΑ - Χωριό ΑΡΧΑΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑ	14,6 κλμ. (101,4 κλμ.)	5 ώρ. 27' (40 ώρ. 47')	*	1 μέχρι 3*	+30 μ. -580 μ.	4,1 κλμ. (28%)
ΣΥΝΟΛΑ		101,4 κλμ.	40 ώρ. 47'			+ 4.110 μ. - 4.240 μ.	44,2 κλμ. (44%)

Πηγή: pezororia.gr, 2012

Στην Πελοπόννησο βρίσκεται η τρίτη σε μέγεθος πόλη της Ελλάδας με 168.034 κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή του 2011), η Πάτρα. Θεωρείται το μεγαλύτερο οικονομικό, εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της Πελοποννήσου και της Δυτικής Ελλάδας. Υπάρχουν πολλά σημαντικά αξιοθέατα που ελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Οι Μυκηναϊκοί Τάφοι της Βούντενης, ένα μεγάλο μυκηναϊκό νεκροταφείο που βρίσκεται 4,5 χιλιόμετρα ανατολικά της πόλης. Το Βόρειο Νεκροταφείο της Πάτρας. Το Ρωμαϊκό μνημείο που έχει σχήμα σταυρού χρονολογείται μεταξύ του τέλους του 1^{ου} αιώνα μ. Χ και του τέλους του 2^{ου} αιώνα μ. Χ. Το Ρωμαϊκό Ωδείο, η Πηγή Δήμητρας, το Ρωμαϊκό Αμφιθέατρο, το θέατρο 'Απόλλων', το Κάστρο της Πάτρας είναι λίγα από αυτά. Εκεί επίσης, εδρεύει η γνωστή οινοποιία, Αχάια Κλάους, που έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία και μετάλλια και αποτελεί συγχρόνως το σημείο έναρξης του Εθνικού Μονοπατιού (Βικιπαίδεια, 2013). Το Πετρωτό που υπάγεται στο Δήμο Μεσσήτιδος, είναι το πρώτο χωριό που συναντά ο ταξιδιώτης. Ακολουθεί ο ορεινός οικισμός της Αγίας Παρασκευής, ο οποίος στην απογραφή του 2001 είχε μόλις δέκα κατοίκους. Σήμερα οι κάτοικοί του συνεχίζουν να είναι λίγοι. Το ορεινό χωριό Κάλανος (παλιά ονομαζόταν Νεζερά), ανήκει στο Δήμο Ερυμάνθου και βρίσκεται πάνω στην επαρχιακή οδό που συνδέει την Πάτρα με τα Καλάβρυτα. Είναι χτισμένο στο πάνω μέρος μιας κοιλάδας που δημιουργείται από τον ποταμό Πείρο όπου στην περιοχή χωρίζει τον Ερύμανθο και τους νότιους πρόποδες του Παναχαϊκού. Το χωριό διαθέτει παραδοσιακά πέτρινα σπίτια και μοναδική θέα. Χτισμένο στις πλαγιές του Ερυμάνθου βρίσκεται το χωριό Λακκώματα. Αποτελείται από τους οικισμούς Ρίκαβα, Λακκώματα και Τσαπουρνιά. Ο οικισμός Μίχας – Τσαπουρνιάς προσφέρει μοναδική θέα καθώς είναι γεμάτος έλατα, πέτρινα σπίτια και σπήλαια. Ακολουθεί το ορεινό χωριό Άνω Βλασία του Δήμου Καλαβρύτων. Βρίσκεται στις παρυφές ενός πυκνού ελατόδασους σε ένα ύψωμα δίπλα από τον Σελινούντα ποταμό. Οι κάτοικοί του είναι μόλις λίγες εκατοντάδες. Στην Πλατανίτσα, που είναι στα σύνορα Αχαΐας – Ηλείας, οι περισσότεροι κάτοικοι είναι κτηνοτρόφοι. Το 1997 με το πρόγραμμα Καποδίστριας, έγινε οικισμός του δημοτικού διαμερίσματος Αγραμπελών. Και στα Αγράμπελα οι περισσότεροι κάτοικοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία. Κοντά στο χωριό βρίσκεται η μονή Παναγιά η Πορετσιώτισα. Από τα Αγράμπελα κατάγονταν και μεγάλοι αγωνιστές του 1821 όπως ο Γιάννης Πορετσάνος, ο Αθανάσιος Λογός κ. ά. Η Λάμπεια Ηλείας (γνωστή και ως Δίβρη) βρίσκεται στα σύνορα των νομών Ηλείας, Αχαΐας και Αρκαδίας. Το όνομα 'Λάμπεια' δόθηκε στο χωριό λόγω της τοποθεσίας στην οποία είναι χτισμένο, στα Λάμπεια Όρη του Ερυμάνθου. Το όνομα 'Δίβρη', με το οποίο το χωριό είναι γνωστό στους ντόπιους και τους κατοίκους των γύρω περιοχών, έχει πιθανότατα σλάβικη ρίζα και σημαίνει 'δροσιά'. Βρίσκεται σε υψόμετρο 900 μέτρων και κατοικείται από περίπου χίλια άτομα που ασχολούνται με το εμπόριο και την κτηνοτροφία. Η Λάμπεια διαθέτει φυσική ομορφιά ενώ οι συνοικισμοί της έχουν διατηρήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό την παραδοσιακή πελοποννησιακή αρχιτεκτονική. Αξιοθέατα του χωριού αποτελούν η βυζαντινή εκκλησία του 12^{ου} αιώνα, το κρυφό σχολείο, η Μονή Ζωοδόχου Πηγής που χρονολογείται από τον 15^ο αιώνα. Στο κέντρο του χωριού υπάρχει ξενοδοχείο, ξενώνας, ενοικιαζόμενα δωμάτια, παραδοσιακά και σύγχρονα καφενεία, εστιατόρια, και εμπορικά καταστήματα. Γενικά, είναι από τα πιο οργανωμένα χωριά που συναντώνται κατά τη διάρκεια των διαδρομών. Το μικρό χωριό Αμυγδαλή ανήκει στο δημοτικό διαμέρισμα Λαμπείας με εκατό περίπου κατοίκους.

Εικόνα 5.1: Χωριό Αμυγδαλή

Πηγή: Panoramio.gr

Το χωριό Κούμανη βρίσκεται πάνω στην οδό που συνδέει την Ολυμπία με την εθνική οδό που ενώνει την Πάτρα και την Τρίπολη. Το υψόμετρό του είναι περίπου 600 μέτρα. Το συναντάμε στο κομβικό σημείο των ορίων του δάσους βελανιδιάς της Φολόης που περιβάλλεται από άγονα πετρώδη βουνά γύρω του βρίσκονται δύο μεγάλες χαράδρες που τις διασχίζουν δυο ποτάμια, η Γκούρα και το Κουμανέικο ποτάμι. Ακολουθεί το χωριό Λάλας του Δήμου Αρχαίας Ολυμπίας, όπως και ο Κλάδεος με 183 κατοίκους (απογραφή 2001), τα οποία δεν παρουσιάζουν κάποια ιδιαιτερότητα αλλά οδηγούν στην Αρχαία Ολυμπία. Το χωριό της Αρχαίας Ολυμπίας είναι χτισμένο στους πρόποδες βουνού μέσα στην κοιλάδα όπου ρέει ο Αλφειός ποταμός. Στην ίδια θέση βρισκόταν η ιερή άλτη της [Αρχαίας Ολυμπίας](#). Ολόγυρα υπάρχουν χαμηλοί λόφοι σε έναν από τους οποίους έχτισε ο Ανδρέας Συγγρός το μουσείο της Ολυμπίας. Στο χωριό που βρίσκεται πολύ κοντά στον αρχαιολογικό χώρο, σε υψόμετρο 63 μέτρων, υπάρχει πλήθος ξενοδοχείων και εστιατορίων προκειμένου να εξυπηρετούνται οι τουρίστες που φτάνουν εκεί από διάφορα μέρη του κόσμου για να θαυμάσουν τις αρχαιότητες. ανάμεσα στον Κρόνιο Λόφο και στη συμβολή των ποταμών Αλφειού και Κλαδέου αναπτύχθηκε κατά την αρχαιότητα ένα από τα πιο αξιόλογα πανελλήνια ιερά: το Ιερό της Ολυμπίας. Στο Ιερό αυτό εκτός από τις θρησκευτικές τελετές, καθιερώθηκαν από πολύ παλιά και οι αγώνες, τα Ολύμπια. Το μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας είναι από τα πλουσιότερα της Ελλάδας. Περιλαμβάνει τον Ερμή του Πραξιτέλη καθώς και άλλα θαυμάσια αγάλματα. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται με τη γεωργία και κυρίως με τον τουρισμό καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (Βικιπαίδεια, 2013).

5.2 Οι ορεινοί όγκοι κατά μήκος του μονοπατιού

Κατά τη διάρκεια των διαδρομών ο ταξιδιώτης συναντά τέσσερα βουνά. Το όρος Παναχαϊκό, Ερύμανθος, Λάμπεια και Φολόη.

Το Παναχαϊκό Όρος είναι το βορειότερο βουνό της Πελοποννήσου και εκτείνεται σε μήκος από το Βορρά έως το Νότο περίπου 20 χιλιόμετρα. Το ψηλότερο σημείο του είναι η κορυφή Πύργος του Παλαβού 1.928 μ. Άλλη κορυφή του ονομάζεται Βοϊδιάς. Μεταξύ των δύο κορυφών βρίσκεται το οροπέδιο Πρασούδι ή όμορφη Λάκκα. Οι περισσότερες κορυφές του προσφέρουν εκπληκτική θέα στην πόλη της Πάτρας και προς τα βουνά της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Οι κυριότεροι οικισμοί βρίσκονται στους πρόποδες του όρους και γίνονται σπανιότεροι με την άνοδο του υψόμετρου. Το Παναχαϊκό φιλοξενεί στο βόρειο τμήμα στα σύνορα Πάτρας και Ρίου, το μεγαλύτερο αιολικό πάρκο της Ελλάδας με 40 ανεμογεννήτριες, το οποίο εγκαινιάστηκε το 2006. Στο βουνό υπάρχουν επίσης δύο ορειβατικά καταφύγια του Ορειβατικού Συλλόγου Πατρών στο Ψάρθι (1500μ) που λειτουργεί από το 1934 και στο Πρασούδι. Ο ανεμοπτερισμός είναι κοινός στις περιοχές κάτω από 1.100 μέτρα. Το νοτιοδυτικό τμήμα του φτάνει τα 1.170 μέτρα με την κορυφή Άγιος Γεώργιος στο οποίο κινείται και το Εθνικό Μονοπάτι 31.

Ο Ερύμανθος ή Ωλονός, είναι ένα όρος με πολλές κορυφές. Η ψηλότερη κορυφή του είναι ο Ωλενός (Ωλονός) στα 2.224 μέτρα που βρίσκεται στο νομό Αχαΐας και σχεδόν στα όρια με την Ηλεία. Από αυτόν πηγάζουν οι ποταμοί Πηνειός, Σελινούντας, Ερύμανθος. Ανήκει στη γεωλογική ζώνη Ωλενού - Πίνδου και στις προστατευόμενες περιοχές Natura 2000 με στόχο την διατήρηση της άγριας χλωρίδας και πανίδας του. Ο Ερύμανθος διακρίνεται για το άγριο φυσικό του περιβάλλον, τα δάση κωνοφόρων, την πυκνή βλάστηση, τα σπάνια και τα άγρια είδη, τις διάσπαρτες πηγές, τους ποταμούς που σχηματίζουν συχνά κοιλάδες και απότομες χαράδρες και τους εντυπωσιακούς κοκκινο-πράσινους σχιστόλιθους. Το μονοπάτι περνά από τον οικισμό Μίχα που είναι σημείο πρόσβασης για τις κορυφές του βουνού και μετά κινείται στο Καλλιφώνι και κατευθύνεται σε υψόμετρο 1.430 μέτρα και καταλήγει στον οικισμό Πλατανίτσα όπου και ξεκινά το όρος της Λάμπειας.

Στα Λάμπεια Όρη οι κορυφές τους φτάνουν τα 1.800 μέτρα στη συμβολή της Αρκαδίας, της Αχαΐας και της Ηλείας.

Εικόνα 5.2: Λάμπεια Όρη – Απολήξεις του Ερύμανθου

Πηγή: Panoramio.gr

Το οροπέδιο της Φολόης βρίσκεται στην ορεινή Ηλεία κοντά στα σύνορα με την Αρκαδία και την Αχαΐα στους νοτιοδυτικούς πρόποδες του όρους Ερυμάνθου. Διοικητικά ανήκει στον Δήμο Αρχαίας Ολυμπίας σε υψόμετρο 650 περίπου μέτρων, καλύπτοντας έκταση 42.000 στρεμμάτων. Πήρε το όνομά του από την μυθολογία και τον βασιλιά των Κενταύρων Φόλο, φίλο του Ηρακλή. Στο οροπέδιο απαντάται ένα από τα μεγαλύτερα δάση βελανιδιών που είναι από τα λίγα αμιγώς σπερμοφυή στην Ευρώπη. Η περιβαλλοντική ποιότητα και σημασία του οροπεδίου επιβεβαιώνεται από την επιλογή του ως περιοχή ενταγμένη στο περιβαλλοντικό δίκτυο Natura 2000. Το μονοπάτι περνά από το χωριό Κούμανη, που βρίσκεται στα όρια του δάσους βελανιδιάς της Φολόης.

Εικόνα 5.3: Δάσος της Φολόης

Πηγή: enet.gr, 2010.

Η σήμανση του μονοπατιού είναι με τα χρώματα άσπρο - κόκκινο, με βαβίματα ή με μικρές τετράγωνες πινακίδες σε στύλους και σε δένδρα. Επίσης, στη διαδρομή υπάρχουν κίτρινες πινακίδες κατεύθυνσης. Η σήμανση από τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του 20ού αιώνα δεν έχει ανανεωθεί εκτός από το τμήμα Άνω Βλασία – Λάμπεια με αποτέλεσμα να είναι σε πολλά σημεία ανύπαρκτη και αλλού δυσδιάκριτη (Καλογήρου Α., 2012).

5.3 Διαδρομή Άνω Βλασία – Λάμπεια

Από το νεκροταφείο της Άνω Βλασίας ακολουθώντας το χωματόδρομο μετά από 2,5 χιλιόμετρα είναι ο καταρράκτης του Αγίου Ταξιάρχη. Μετά από διασταύρωση χωματόδρομων ο επισκέπτης οδηγείται στη ρεματιά του ποταμού Σελινούντα.. Περνώντας, έπειτα, την πηγή Κουτρουμάνου οδηγεί σε διάσελο. Μπροστά ανοίγεται κοιλάδα που φτάνει στο χωριό Πλατανίτσα.. Μετά από ποτίστρες για να ακολουθείται το μονοπάτι δεξιά στη ρεματιά. Έτσι, φτάνει στα πρώτα σπίτια της Πλατανίτσας και τη γέφυρα του Ερυμάνθου ποταμού. Ακολουθώντας την ασφαλτο οδηγείται στη μονή

Πορετσού όπου μετά υπάρχει γέφυρα που οδηγεί το μονοπάτι δεξιά προς το χωριό Αγράμπελα. Εδώ υπάρχει η δυνατότητα κατασκήνωσης. Από τα Αγράμπελα μέσω ελατόδασους οδηγείται μέχρι το διάσελο του χωριού Αστρά. Κατηφορίζοντας στην άλλη πλευρά σε πλαγιά με σπάρτα και καταλήγει στη γέφυρα του Νουσαίτικου ρέματος. Η κατάβαση από το διάσελο έως τη γέφυρα είναι το πιο δύσκολο τμήμα της διαδρομής γιατί παρόλο που δεν υπάρχει πρόβλημα προσανατολισμού και παρόλο που η κλίση της πλαγιάς είναι μικρή, τα σπάρτα έχουν σχεδόν κλείσει το μονοπάτι. Από τη γέφυρα του Νουσαίτικου ρέματος μια μικρή παράκαμψη σε χωματόδρομο οδηγεί στο χωριό Αστρά, όπου και υπάρχει δυνατότητα κατασκήνωσης καθώς και φαγητού σε ταβέρνα. Επιστρέφοντας στη γέφυρα του Νουσαίτικου ρέματος βρίσκει το μονοπάτι προς το διάσελο της Λάμπειας (Δίβρης). Από το διάσελο σε μονοπάτι μέσα σε ελατόδασος, φτάνει στο ζωκλήσι του Αγ. Παντελεήμονα. Περίπου 20 λεπτά μετά τον Αγ. Παντελεήμονα το μονοπάτι περνάει το ρέμα. Έπειτα είτε να ακολουθεί το μονοπάτι που συνεχίζει καθαρά παράλληλα στο ρέμα και καταλήγει στη Λάμπεια είτε ανεβαίνοντας το λόφο στα δεξιά όπου στη κορυφή του βρίσκεται η Ιερά Μονή Χρυσοπηγής με το θαυμάσιο ναό. Από το μοναστήρι υπάρχει η δυνατότητα επιλογής άλλου μονοπατιού που περνά από το εκκλησάκι των Αγ. Πάντων και επίσης καταλήγει στο χωριό Λάμπεια (Δίβρη). Στη Λάμπεια διατίθεται χώρος κατασκήνωσης και ταβέρνες για φαγητό. Υπάρχει και ξενώνας. Από εδώ ξεκινάει το άλλο μεγάλο κομμάτι του 31 που καταλήγει στην Ολυμπία περνώντας από τα χωριά Κούμανη και Λάλα καθώς και από το δρυόδασος της Φολόης (Σιδηράς Γ., Μπονάρος Μ., Παπακωνσταντόπουλος Γ., 2013).

5.4 Διαδρομή Λάμπεια – Αρχαία Ολυμπία

Από τη Λάμπεια διανύοντας το μονοπάτι ο ταξιδιώτης φτάνει στο χωριό Αμυγδαλή και από εκεί στο 71 χλμ. της οδού Πατρών – Τρίπολης της γνωστής ως 111. Μέσα από μονοπάτια και φυσικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από πυκνή βλάστηση και εντυπωσιακά ρέματα φτάνει στο χωριό του Κούμανη στα όρια του δρυόδασους της Φολόης, το οποίο καταλαμβάνει έκταση 39.000 στρεμμάτων. Το μόνο πρόβλημα είναι ότι κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και τις πολύ ζεστές μέρες στο δάσος υπάρχουν πολλά έντομα και μύγες που ενοχλούν κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Το δάσος της Φολόης όμως απειλείται από καταπατητές που εκχερσώνουν μεγάλα τμήματά του εμπορευόμενοι την ξυλεία και δημιουργώντας ξέφωτα τα οποία περιφράσσουν για κτηνοτροφικές δραστηριότητες. Επόμενη στάση είναι το χωριό Λάλας από όπου μετά από μία πορεία 5 χιλιομέτρων σε χωματόδρομο η διαδρομή ακολουθεί την κοίτη του ποταμού Κλάδου μέχρι το ομώνυμο χωριό προσφέροντας μια ενδιαφέρουσα εναλλαγή τοπίων. Από το χωριό Κλάδος η διαδρομή των 5 χιλιομέτρων μέχρι την Αρχαία Ολυμπία κινείται σε ασφάλτους και χωματόδρομους και μπορεί να γίνει και με μεταφορικό μέσο. Η διαδρομή μετά από 101 χιλιόμετρα καταλήγει στο σιδηροδρομικό σταθμό της Αρχαίας Ολυμπίας (Α.Καλογήρου, 2012).

5.5 Οι τουριστικές επιχειρήσεις στις περιοχές γύρω από το Εθνικό Μονοπάτι 31

Αρχίζοντας από το χωριό Κάλανος ο επισκέπτης θα βρει την ομώνυμη ταβέρνα ‘ο

Κάλανος' αλλά δε θα μπορέσει να βρει κατάλυμα στο συγκεκριμένο μέρος. Στον οικισμό του Μίχα, όμως, οι τουρίστες θα βρουν τρεις χώρους διαμονής που είναι τα ενοικιαζόμενα δωμάτια των Γαλανοπούλου Δ., Τσίγκα Γ. και Τσίγκα Φ. Στη συνέχεια στον Τσαπουρνιά Αχαΐας υπάρχει το ξενοδοχείο Ζαχαράκης. Πρόκειται για κατάλυμα που υπάρχει αρκετά χρόνια ενώ ο ιδιοκτήτης έχει δημιουργήσει και ταβέρνα ώστε να καλύπτει τις ανάγκες των τουριστών. Στην Άνω Βλασία υπάρχουν δύο καταλύματα. Το ξενοδοχείο 'Μικρή Αρχόντισσα' και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια 'Αλέξης'. Επιπλέον, μία ταβέρνα που υπάρχει αρκετά χρόνια στην Άνω Βλασία είναι ο 'Μαργαλιάς' που βρίσκεται απέναντι από την εκκλησία του χωριού. Στη Λαμπεία, συναντώνται τα 'Λάμπεια Όρη', ένα πετρόχτιστο ξενοδοχείο στην είσοδο του χωριού, που προσφέρει 22 δωμάτια και θέα στο Διβρωτικό ποτάμι. Επίσης, υπάρχουν τα ενοικιαζόμενα δωμάτια 'Όρεινό Σεργιάνι'. Η Λάμπεια διαθέτει τις ταβέρνες 'Το Μπαλκόνι' και 'Ο Μωριάς' καθώς και Σούπερ Μάρκετ. Στο χωριό Κούμανη Ηλείας, λειτουργούν δύο ξενώνες. Ο 'Ερύμανθος' που βρίσκεται πάνω από το ομώνυμο εστιατόριο στην είσοδο του χωριού και το 'Nikita's Village' δίπλα στο γήπεδο. Διαμένοντας ο ταξιδιώτης σε αυτά τα καταλύματα έχει άμεση πρόσβαση και στο δρυόδασος της Φολής. Επίσης, λειτουργούν δύο εστιατόρια. Ο 'Ερύμανθος' που προαναφέρθηκε και 'Το Δάσος' λίγο πριν την είσοδο του χωριού. Ακόμη, υπάρχουν τέσσερα καφενεία που κατά τους καλοκαιρινούς μήνες παρέχουν και φαγητό. Ακολουθεί το χωριό Λάλας με τον ξενώνα 'Δρυάδες' και την ταβέρνα του Παναγόπουλου Π. Λειτουργεί και Σούπερ Μάρκετ του Καρκούλια Α. Στον τελικό προορισμό, που είναι η Αρχαία Ολυμπία, φυσικά και συναντάται πληθώρα χώρων διαμονής και εστίασης αφού η συγκεκριμένη περιοχή δέχεται λόγω του αρχαιολογικού ενδιαφέροντος της, μεγάλο αριθμό επισκεπτών κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου.

Χάρτης 5.1: Νομός Αχαΐας: Περιοχές που διαθέτουν καταλύματα

Πηγή: hotelsline.gr, 2012.

5.6 Επίδραση του μονοπατιού στην ανάπτυξη των περιοχών κατά μήκος του.

Τα τελευταία χρόνια οι τουριστικές επιχειρήσεις που υπάρχουν στις περιοχές γύρω από το μονοπάτι παρουσιάζουν ανάπτυξη άλλες μικρότερη και άλλες μεγαλύτερη. Οι περισσότεροι ξενώνες λειτουργούν αρκετά χρόνια ενώ ανοίγουν και καινούριοι χώροι εστίασης. Ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται τις περιοχές αυτές παρουσιάζει αύξηση ειδικά τα τελευταία χρόνια. Οι επισκέπτες είναι κυρίως Έλληνες καθώς δεν υπάρχει προώθηση και διαφήμιση ακόμη του μονοπατιού από τους κρατικούς φορείς. Τα ξένα τουριστικά πρακτορεία κυρίως είναι αυτά που διοργανώνουν πακέτα περιήγησης στο συγκεκριμένο μονοπάτι και απευθύνονται σε σχετικούς τοπικούς συλλόγους για συνεργασία. Το μονοπάτι προσφέρει διαδρομή μέσα σε άφθονη φυσική ομορφιά. Διαθέτει πλούσια χλωρίδα, είναι κατάλληλο για παρατηρητές πεταλούδας ενώ συναντώνται πάνω από 200 σπάνια κατά μήκος του. Χαρακτηριστικό είναι πως τα μικρά χωριά που συναντώνται κατά τη διαδρομή, δέχονται επισκέπτες λόγω του μονοπατιού. Για παράδειγμα ο ορεινός οικισμός της Αγίας Παρασκευής με τους ελάχιστους κατοίκους δέχεται συχνά επισκέπτες, ενώ υπό άλλες συνθήκες δε θα γινόταν. Επιτυγχάνεται, λοιπόν, η προβολή περιοχών που ειδήλως δε θα ήταν γνωστές αν και λείπουν παράγοντες πέρα από το φυσικό περιβάλλον που θα έλξει το ενδιαφέρον των επισκεπτών όπως ένα ιστορικό μουσείο. Όπως, αναφέρθηκε προηγουμένως, πολλοί αγωνιστές του 1821 προέρχονταν από αυτά τα χωριά. Επομένως, υφίσταται δυνατότητα για δημιουργία ενός μουσείου που θα αφορά την πλειάδα των αγωνιστών. Πάντως, εξαιτίας της δυνητικής ανάπτυξης που ενισχύεται με την ύπαρξη του μονοπατιού η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει αρκετά προγράμματα χρηματοδότησης και βοήθειας για τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Για παράδειγμα το ξενοδοχείο 'Μικρή Αρχόντισσα' στην Άνω Βλασία που παρέχει 15 δωμάτια, δύο σουίτες και διατίθεται για διοργάνωση συνεδρίων ενισχύθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 'Ψηφιακή Σύγκλιση'. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, στον Τσαπουρνιά, το ξενοδοχείο 'Ζαχαράκης' έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα Leader, αν και ενώ έχει περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμη δεν έχει λάβει το χρηματοδοτικό πακέτο ενίσχυσης. Η βοήθεια που προσφέρεται και υπάρχει πλέον ανάπτυξη για αυτές τις επιχειρήσεις είναι κυρίως από τους συλλόγους ορειβάσις, περιήγησης κ.ά. Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Ορειβατών 'Ωλενός' λειτουργεί στην Πάτρα από το 2002. Αποτελεί μία μη κυβερνητική οργάνωση, που μέσα από τον εθελοντισμό προσφέρει τελικά σημαντική ενίσχυση σε τέτοιου είδους επιχειρήσεις. Εκτός από ορειβατικές και ποδηλατικές διαδρομές, προσφέρει στους ενδιαφερόμενους και περιήγηση. Το Εθνικό Μονοπάτι 31 περιλαμβάνεται στο περιηγητικό πρόγραμμα του σωματίου τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο ενώ διάφορες εκδηλώσεις του όπως η ετήσια κοπή πίτας πραγματοποιείται πάντα σε κάποιον από τους χώρους διαμονής που προαναφέρθηκαν. Υπάρχει στενή σχέση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των επιχειρηματιών που προωθούν τον ελληνικό τουρισμό σε περιοχές που δε δέχονται μεγάλο αριθμό επισκεπτών και μένουν στο περιθώριο από αμέλεια του κράτους αλλά διαθέτουν φυσικό πλούτο και των συλλόγων που αγαπούν δραστηριότητες σαν την ποδηλασία ή την περιήγηση μέσα στη φύση και αντιλαμβάνονται από τον αύξοντα αριθμό των συμμετεχόντων τη σημασία της ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού για τον τόπο. Για το συγκεκριμένο μονοπάτι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτίωσης και προώθησής του, αφού η σηματοδότηση χρειάζεται βελτίωση μπορούν να δημιουργηθούν στοιχεία που θα προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες ενώ χρειάζεται διαφήμιση με τη βοήθεια των αρμόδιων φορέων. Παρά τα προβλήματα και

τις ελλείψεις η παρθένα ομορφιά του τοπίου που προσφέρεται μέσα από τη διαδρομή αποτελεί το βασικό παράγοντα που οι συγκεκριμένοι χώροι διαμονής και εστίασης συντηρούνται και αναπτύσσονται με την πάροδο των χρόνων και έχουν αυξανόμενο κέρδος. Το δυνητικό κέρδος πάντως για τις επιχειρήσεις και τις περιοχές γενικά είναι σίγουρα πολύ μεγαλύτερο από αυτό που λαμβάνουν τώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας τη μελέτη μας πρέπει να τονίσουμε την ανάπτυξη των δύο εναλλακτικών μορφών τουρισμού που πραγματοποιείται παγκοσμίως. Και οι δύο τουριστικές μορφές αυξάνουν την τουριστική περίοδο. Είναι φθηνότερες από άλλα είδη τουρισμού, επιτρέπουν την επαφή με το φυσικό περιβάλλον και τη γνωριμία με ποικίλους τόπους και δίνουν στους ταξιδιώτες τη δυνατότητα να γνωρίσουν τις ιδιαιτερότητές τους. Προσφέρουν, όμως, και ατομικά οφέλη αφού βελτιώνουν τη σωματική υγεία και δημιουργούν ευεξία. Φυσικά για την επιλογή του προορισμού υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που διαδραματίζουν ρόλο όπως η ομορφιά του τοπίου, η αξιόπιστη σηματοδότηση, η ποιότητα των καταλυμάτων και οι διάφορες αναγκαίες υπηρεσίες που παρέχονται είναι κάποιοι από αυτούς.

Όσον αφορά τον ποδηλατικό τουρισμό και έχοντας ως δειγματοληπτικό μέγεθος τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου και τον Καναδά, παρατηρείται πως αποφέρει εκατομμύρια έσοδα ώστε να αποκαλείται 'σύγχρονο χρυσωρυχείο' που όμως είναι φιλικό προς το περιβάλλον. Ο όγκος των ποδηλατών τουριστών παρουσιάζει αύξηση ενώ τα έξοδα που εκείνοι πραγματοποιούν με διανυκτέρευση ή χωρίς οδηγούν πολλές τουριστικές επιχειρήσεις σε ανάπτυξη. Οι ποδηλάτες ταξιδιώτες, όμως, δεν ξοδεύουν μόνο χρήματα για κατάλυμα και φαγητό αλλά δαπανούν και σημαντικά ποσά σε διάφορες υπαίθριες δραστηριότητες και κατά συνέπεια, δημιουργούν έσοδα και σε άλλου είδους επιχειρήσεις. Η σημασία του ποδηλατικού τουρισμού διαπιστώνεται και από τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Δικτύου EuroVelo ένα δίκτυο με υψηλής ποιότητας ποδηλατικές διαδρομές που συνδέει όλη την Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Αν και ακόμη δεν έχουν ολοκληρωθεί όλες οι διαδρομές, προσφέρει ήδη 14 δρομολόγια και ελπίδες για αειφόρο τουρισμό. Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία και η Ολλανδία απολαμβάνουν ήδη την είσπραξη δισεκατομμυρίων ευρώ μόνο από τον ποδηλατικό τουρισμό. Παρόμοια στον Καναδά με δειγματοληπτικό μέγεθος το Οντάριο και την πόλη του Νιαγάρα οι ποδηλάτες τουρίστες δαπανούν εκατομμύρια δολάρια σε κατάλυμα, φαγητό, αξιοθέατα και διάφορες λιανικές αγορές. Γενικά παρατηρείται αποδοχή και προώθηση του ποδηλατικού τουρισμού τόσο από τοπικούς συλλόγους όσο και από τους κυβερνητικούς φορείς. Από την άλλη πλευρά, στην Ελλάδα ο ποδηλατικός τουρισμός είναι ακόμη σε πρώιμο στάδιο, αν και πληρεί τις προϋποθέσεις για πλήρη ανάπτυξή του. Η οργάνωσή του περιορίζεται, δυστυχώς, στη δραστηριοποίηση και ευθύνη των ποδηλατικών συλλόγων και των τοπικών φορέων. Σημαντική βοήθεια στην εξέλιξή του θα είναι η πραγματοποίηση του έργου Iron Curtain Trail που θα αναπτύξει τη διαδρομή EuroVelo 13 και θα συμπεριλάβει σε αυτήν την περιοχή του Έβρου καθώς και περιοχές των νομών Δράμας και Σερρών.

Και ο περιπατητικός τουρισμός, όμως, εμφανίζει αξιοσημείωτα στατιστικά δεδομένα διεθνώς. Στον Καναδά μάλιστα οι τουρίστες παρουσιάζονται να προτιμούν δραστηριότητες όπως επίσκεψη σε ενυδρεία, ζωολογικούς κήπους, παλαιοπωλεία κατά τη διάρκεια της πεζοπορικής διαδρομής. Πάντως στην Ελλάδα, ο περιπατητικός τουρισμός παραμένει και αυτός σε αρχικό στάδιο παρά το γεγονός ότι διαθέτει μεγάλο αριθμό μονοπατιών κατάλληλων για πεζοπορία.

Τα δίκτυα μονοπατιών όπως και οι δρόμοι του κρασιού αποτελούν δύο διαφορετικά είδη μέσω των οποίων ενισχύεται ο τουρισμός στις διάφορες χώρες. Η δημιουργία των Ευρωπαϊκών μονοπατιών μεγάλων αποστάσεων όπως και η δημιουργία δικτύων δρόμων κρασιού σε πολυάριθμες χώρες αποδεικνύει το μέγεθος της σημασίας τους.

Η ύπαρξη των μονοπατιών και των δρόμων κρασιού ενισχύουν τον τουρισμό με αποτέλεσμα να οδηγούν σε ανάπτυξη τις περιοχές που τα καλλιεργούν. Το Εθνικό Μονοπάτι 31 που ξεκινάει από την πόλη της Πάτρας και καταλήγει στην Αρχαία Ολυμπία διαχωρίζεται σε 11 διαδρομές κατά τις οποίες ο επισκέπτης συναντά πολλά χωριά. Λόγω της αύξησης της επισκεψιμότητας πλέον έχουν δημιουργηθεί ξενώνες, ξενοδοχεία, ταβέρνες. Παρά το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες διαδρομές έχουν να προσφέρουν ως θέλγητρο τη φυσική ομορφιά μόνο, παρατηρούμε πως αποφέρουν έσοδα στις τουριστικές επιχειρήσεις ενώ τα άγνωστα, αραιοκατοικημένα χωριά προβάλλονται με έναν εύκολο τρόπο.

Όσο, λοιπόν, και να διαφέρει το μέτρο ανάπτυξης του περιηγητικού και του ποδηλατικού τουρισμού ανά χώρα είναι πλέον εμφανής η σημασία και τα οφέλη τους. Οι περιοχές που καλλιεργούν μονοπάτια, δρόμους κρασιού έχουν το πλεονέκτημα της πιο εύκολης προσέλκυσης τουριστών και κατ' επέκταση της αναγνωρισιμότητας της αξίας τους. Τέλος, περιθώρια βελτίωσης ακόμη υπάρχουν ειδικά για την Ελλάδα που πρέπει να δώσει μεγαλύτερη προσοχή και να επενδύσει στα άφθονα μονοπάτια που διαθέτει και να οργανώσει πιο πολύ τους δρόμους κρασιού. Η εντύπωση πάντως που διαμορφώνεται είναι ότι πλέον οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που φέρνουν τον άνθρωπο σε επαφή με τη φύση έχουν κάνει ήδη αισθητή την παρουσία τους και θα κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στο μέλλον σε παγκόσμιο επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Βιβλία)

1. Βαρβαρέσος Στέλιος, Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές, ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ, Αθήνα 2000.
2. Καλογήρου Αντώνης, Το Εθνικό Μονοπάτι GR 31: Πάτρα – Αρχαία Ολυμπία, ΑΝΑΒΑΣΗ, Αθήνα 2011.
3. Σφακιανάκης Μανώλης, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, ΕΛΛΗΝ, Αθήνα 2000.

Ελληνική (Άρθρα)

1. Κασσίμη Αλεξάνδρα, Ο ποδηλατικός Τουρισμός νέο σημαντικό στοιχείο ενίσχυσης της Τοπικότητας, Καθημερινή, Αύγουστος 2011.
http://www.citybranding.gr/2011/08/blog-post_03.html
2. Κουμέλης Θεωδωρής, Ποδηλατικός τουρισμός: Από το Καντίζ στην Αθήνα, TravelDailyNews, Αύγουστος 2012.
<http://traveldailynews.gr/news/article/53671>
3. Κυριακόπουλος Αλέξανδρος, Ποδηλατικός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ελευθεροτυπία, Αύγουστος 2011.
<http://bikearcadia.wordpress.com/2011/08/08/61/>
4. Παραβάλου Ιωάννα, Weekend στα Λάμπεια Όρη, Καθημερινή, Μάιος 2013.
http://trans.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_taxgreece_1_28/02/2011_380512
5. Άγνωστος Συντάκτης, Ο Ποδηλατικός Τουρισμός προσφέρει 44 δισ. ευρώ στην Ευρώπη, TJ News – Tourism & Journalism, Σεπτέμβριος 2012.
<http://www.tjnews.gr/?p=9623>

Ξενόγλωσση (Άρθρα)

1. Editoress, New Funding Announced to Grow Cycle Tourism in Ontario, Canadian Cyclist, 2011.
<http://www.canadiancyclist.com/dailynews.php?id=22404>
2. McKinney John, For Good Health: Take a Hike!, Pacific Standard, 2009.
<http://www.psmag.com/health/for-good-health-take-a-hike-3862>

3. McLean Jane, 10 Classic Canadian Hiking Trails, About.com, 2013
<http://gocanada.about.com/od/outdooradventuretravel/tp/10-Classic-Canadian-Hiking-Trails.htm>

Ιστοσελίδες

1. Άγνωστος Συντάκτης, Το διεθνές μονοπάτι E4, 2009
<http://www.europe-greece.com/article.php?i=820>
2. Άγνωστος Συντάκτης, Ανοιχτές Πόρτες, Μάιος 2013
http://www.wineroads.gr/news_in.php?nid=533
3. Βλαστός Θ., Δ. Μηλάκης, Ε. Μπακογιάννης, Προς μια Στρατηγική Ανάπτυξης Ποδηλατικού Τουρισμού στην Ελλάδα- Κριτήρια Σχεδιασμού του Ελληνικού Τμήματος του Διευρωπαϊκού Δικτύου Ποδηλάτου – EUROVELO, 2008
http://users.ntua.gr/milakis/gr/Demosieuseis_files/Vlastos%20et%20al.%202008.pdf
4. Δρόμοι Του Κρασιού της Βορείου Ελλάδος
<http://www.wineroads.gr/>
5. Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβάσις – Αναρρίχησης, 2013
http://www.eooa.gr/?page_id=568
6. Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Δρόμοι Κρασιού, 2013
http://www.visitgreece.gr/el/touring/wine_routes
7. Ελληνικό Συντονιστικό Κέντρο Ευρωπαϊκού Δικτύου Ποδηλατικών Διαδρομών EuroVelo, 2013
http://eurovelogreece.blogspot.gr/p/blog-page_01.html
8. Ένωση Οινοπαραγωγών Αμπελώννα Αττικής
<http://www.enoaa.gr/history.html>
9. Κιλιπίρης Φώτης, Οι ‘Δρόμοι Του Κρασιού’ Ως Εργαλείο Προώθησης Του Οινογαστρονομικού Τουρισμού
<http://ojs.lib.teithe.gr/index.php/periscopio/article/viewFile/100/248>
10. Σιδηράς Γιώργος, Μπονάρης Μάκης, Παπακωνσταντόπουλος Γιάννης, Hellas Path Team, 2009
<http://www.hellaspath.gr/index.php?p=2&m=1&mntid=22#40>
11. ΣΚΑΙ, Τα Μονοπάτια της Ελλάδας, 2008
http://download.skai.gr/monopatia/monopatia_tis_elladas.pdf

12. EuroAxes, Πρόταση Πολιτικής Για Την Ανάπτυξη Μονοπατιών Στην Ελλάδα, 2007

http://gnto.gov.gr/sites/default/files/files_basic_pages/3.2.%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%20%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%8E%CE%BD%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1.%20Euro%20Axes.%20%CE%99%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82%202007.pdf

13. Explore Crete, Κρήτη Πεζοπορία: Σαμαριά

<http://www.explorecrete.com/greek/samaria-gr.html>

14. Wines2u, Οι Δρόμοι Του Κρασιού, 2012

http://wines2u.gr/wine_roads

15. Canada Trails, 2013

<http://www.canadatrails.ca/hiking/>

16. European Parliament, R. Weston, N. Davies, L. Lumsdon, P. McGrath, P. Peeters, E. Eijgelaar, P. Piket, 2012.

<http://www.europarl.europa.eu/committees/en/studiesdownload.html?languageDocument=EN&file=78364>

17. Fraietta Julie, Cycle Tourism Research Summary, 2004

<http://torc.linkbc.ca/torc/downloads/cycleTourism.pdf#page=5&zoom=auto,0,596>

18. Organization One Street, Cycle Tourism

<http://www.onestreet.org/resources-for-increasing-bicycling/143-cycle-tourism>

19. Organization Transportation Options, 2012

http://www.transportationoptions.org/uploads/8/7/2/0/8720033/economic_impact_of_cycle_tourism_in_ontario_2012.pdf

20. Piasecki Dave, Info: Hiking Trails, 2008

http://www.trailville.com/wiki/Info:Hiking_Trails

21. Rogers Rudy Research Resolutions & Consulting Ltd, 2003

<http://www.tc.gov.yk.ca/pdf/SnapshotofHikerandBackpackerTAMS.pdf>

22. Simonsen Peter Saabye, Jørgensen Birgitte, Robbins Derek, Unit of Tourism Research, Cycling tourism, 1998

http://crt.dk/media/Cycling_tourism.pdf

23. Traildino, 2013

<http://www.traildino.com/>

24. Trans Canada Trail, 2013

<http://tctrail.ca/>

25. Wikipedia, Canol Heritage Trail, 2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Canol_Heritage_Trail

26. Wikipedia, Hiking, 2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Hiking>